

T.C
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKT-YL-2014-0009

**2008 EKONOMİK KRİZİNİN AB ÜYESİ ESKİ DOĞU
BLOĞU ÜLKELERİ ARASINDAN LİTVANYA VE
TÜRKİYE ÖRNEKLEMİNDE KARŞILAŞTIRILMALI
ANALİZİ**

HAZIRLAYAN
Ali ÇELİK

TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Ali PETEK

AYDIN-2014

T.C
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKT-YL-2014-0009

**2008 EKONOMİK KRİZİNİN AB ÜYESİ ESKİ DOĞU
BLOĞU ÜLKELERİ ARASINDAN LİTVANYA VE
TÜRKİYE ÖRNEKLEMİNDE KARŞILAŞTIRILMALI
ANALİZİ**

HAZIRLAYAN
Ali ÇELİK

TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Ali PETEK

AYDIN-2014

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

İktisat Ana Bilim Dalı öğrencisi Ali ÇELİK tarafından hazırlanan'' 2008 Ekonomik Krizinin AB Üyesi Eski Doğu Bloğu Ülkeleri Arasından Litvanya ve Türkiye Örneğinde Karşılaştırılmalı Analizi'' başlıklı tez, 18.07.2014 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı ve Soyadı : Kurumu : İmzası:

Doç. Dr. Funda Rana Adaçay

Anadolu Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Aynur Uçkaç

Adnan Menderes Üniversitesi

Yrd. Doç.Dr. Ali Petek

Adnan Menderes Üniversitesi

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu yüksek lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun .....sayılı kararıyla ..... tarihinde onaylanmıştır.

Doç.Dr. Fatma Neval GENÇ
Enstitü Müdürü

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Adı Soyadı : Ali ÇELİK

İmza :

YAZAR ADI-SOYADI: Ali ÇELİK

**BAŞLIK: 2008 EKONOMİK KRİZİNİN AB ÜYESİ ESKİ DOĞU BLOĞU
ÜLKELERİ ARASINDAN LİTVANYA VE TÜRKİYE ÖRNEKLEMİNDE
KARŞILAŞTIRILMALI ANALİZİ**

ÖZET

1929 Büyük Buhran'dan sonra dünyanın en büyük ekonomik krizi olarak adlandırılan 2008 küresel ekonomik krizi, ülke ve ülke gruplarını ciddi boyutlarda etkisi altına almıştır. Bu ülke gruplarından en önemlilerinden biri, Avrupa Birliğidir. Krizin etkisiyle AB'nin tümünde büyüme oranları gerilerken, işsizlik oranları hızla artmıştır. Gelir etkisi sebebiyle tüketim eğiliminde düşüş görülmüş, bütçe açıkları ve kamu borcu artmıştır. Ekonomik küçülme nedeniyle bölgede cari açığın gayri safi yurtiçi hâsılaya oranı azalma eğilimine girmiştir.

Kriz özellikle uluslararası ticaret zincirinde birbirine bağlı olan ülkeleri de önemli ölçüde etkilemiştir. Dolayısıyla, 2008 krizi; ticaretinin önemli bir kısmını AB'ne yapan Türkiye ve kriz öncesi dönemde AB'ye katılan Eski Doğu Bloğu ülkelerini de derinden sarsmıştır.

Bu çalışmada; AB'ye katılan Eski Doğu Bloğu ülkelerinde ekonomik büyüme de 2008 krizinin etkisi Türkiye ve Litvanya örneklemiyle birlikte incelenmiştir. Krizin Eski Doğu Bloğu ülkelerinin, Türkiye ve Litvanya'nın ekonomik büyüme rakamları üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada, ikinci el veriler kullanılıp, tümden gelim yöntemiyle test edilmiştir. Konu ile ilgili yazın taranmış, verilerin tarafsız ve güvenilir kuruluşlardan alınmasına dikkat edilmiştir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Ekonomik Büyüme, Ekonomik Kriz, 2008 Küresel Ekonomik Kriz, AB'ye Katılan Eski Doğu Bloğu Ülkeleri.

NAME OF THE AUTHOR: Ali ÇELİK

**TITLE OF THE THESIS: THE COMPARATIVE ANALYSIS OF 2008
ECONOMIC CRISIS WITH THE SAMPLES OF TURKEY AND LITHUANIA,
A FORMER WARSAW PACT COUNTRY NOW PART OF THE EU**

ABSTRACT

After Great Depression in 1929, 2008 Global Economic crisis which was called as the greatest crisis of the world took hold of country and groups of countries seriously. One of the most important groups of countries was European Union. With effect of the crisis, in all of EU while rate of growth was regressing, unemployment rate increased fast, therefore it was seen consumption pattern decrease because of income effect, budget deficits and public debt increased, because of recession the rate of current deficit to gross domestic product tended to decrease.

The crisis affected countries which were interdependent in international trade chain considerably. Consequently, the crisis shook up Turkey that he did important part of trading with EU and Former Eastern Bloc countries which joined EU between 2004 and 2007.

In this study; In Former Eastern Bloc countries which joined EU, 2008 crisis in rate of growth had been examined with Turkey and Lithuania samples. It was analyzed that in Former Eastern Bloc countries, Turkey and Lithuania had a negative effect on their economic growth numbers due to 2008 global economic crisis. In this research, it was used secondary data and tested them with deductive method. It was made a literature review that is related to our topic, and it was considered that data collected from objective and reliable organizations.

KEY WORDS

Economic Growth, Economic Growth, 2008 Global Economic Crisis, The Former Eastern Bloc Countries Which Had Joined in EU.

ÖNSÖZ

Tüketmenin düşünmekten ve dolayısıyla üretmekten çok daha önemli sayılmaya başladığı ve neredeyse her şeyin metalaştığı çağımızda nesnel gerçekliğe dayanmış özgün bir çalışmada bulunmanın tarif edilemez derecede zor olduğunu düşünüyorum. Kendimizi içerisinde bulduğumuz toplumda, her şeyin bir pazar malı olduğu öğretili. Bu bağlamda, en güçlü kabiliyetlerin bile yaşam dinamiği içerisinde kolayca yok edildiği ve zihinlerimizin nasıl bir çoraklaştırılma sürecine girdiği açık bir biçimde görülmektedir. Buna karşı yapılacak en büyük savaşın, bilimle uğraşmak olduğunu savunuyorum.

Akademik hayatıma başlamamda ve bu zorlu süreçte bana her türlü destek ve yardımını esirgemediği sunduğu danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ali PETEK'e, tezi hazırlamam esnasında bütün yoğunluğuna rağmen değerli zamanını ayırarak yapmış olduğu eleştiri ve önerilerle çalışmamın yol haritasının çizilmesinde bana rehber olan Doç. Dr. Funda Rana ADAÇAY'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Üniversite hayatımda önemli yerleri olan ve nihai amaçlarıma ulaşana kadar yanımda olan, sürekli ulaşmayı ümit ettiğim hedeflerime heveslendirerek beni ayakta tutan tüm arkadaşlarıma ve varlıklarıyla beni var eden, büyüyerek beni büyüten, gelişerek beni geliştiren hayatımın ve dünya görüşümün devşirilmesi sürecinde beni bağımsız bırakarak hayatı sorgulamamı sağlayan babam, annem ve kız kardeşlerime sonsuz teşekkürlerimi ve sevgilerimi sunuyorum.

Ali ÇELİK

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	viii
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME VE EKONOMİK KRİZLER

1. 1. EKONOMİK BÜYÜME.....	4
1.1.1. Ekonomik Büyüme Tanımı	4
1.1.2. Ekonomik Büyüme Kaynakları.....	6
1.1.2.1. Sermaye Stoğu	7
1.1.2.2. Emek	8
1.1.2.3. Teknolojik İlerlemeler.....	8
1.1.2.4. Diğer Faktörler	9
1.1.3. Ekonomik Büyüme Teorileri	9
1.1.3.1. Dışsal Büyüme Modeli.....	10
1.1.3.1.1. Harrod-Domar Büyüme Modeli.....	10
1.1.3.1.2. Solow Büyüme Modeli	11
1.1.3.1.2.1. Neo-Klasik Üretim Fonksiyonu	13
1.1.3.2. İçsel Büyüme Modeli	14
1.1.3.2.1. Bilgi Taşıma Modeli	16

1.1.3.2.2. Kamu Politikası Modeli	17
1.1.3.2.3. Beşeri Sermaye Modeli	17
1.1.3.2.4. AK Modeli	18
1.1.3.2.5. AL Modeli	19
1.2. EKONOMİK KRİZLER	19
1.2.1. Ekonomik Krizlerin Tanımları	19
1.2.2. Ekonomik Krizlerin Nedenleri	21
1.2.3. Ekonomik Krizleri Açıklamaya Yönelik Geliştirilen Modeller	24
1.2.3.1. Birinci Nesil Kriz Modelleri (Kanonik Kriz Modelleri)	24
1.2.3.2. İkinci Nesil Kriz Modelleri	26
1.2.3.3. Üçüncü Nesil Kriz Modelleri	27
1.2.3.3.1. Yayılma Etkisi Modeli	28
1.2.3.4. Dışsal Faktörlere Vurgu Yapan Kriz Modelleri	28
1.2.4. Dünyada Yaşanan Başlıca Ekonomik Krizler	28
1.2.4.1.1929 Büyük Buhran	29
1.2.4.2.1973 Petrol Krizi	30
1.2.4.3. Meksika Krizi	31
1.2.4.4. Güney Doğu Asya ve Rusya Krizi	31

İKİNCİ BÖLÜM

2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZ VE ETKİLERİ

2.1. 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİNİN NEDENLERİ	33
2.1.1. ABD Taşınmaz Mal Fiyatlarındaki Değer Kaybı	34
2.1.2. Gıda Fiyatlarındaki Artış	37
2.1.3. Kıymetli Metallerin Fiyatlarındaki Artış	39
2.1.3.1. Altın	39
2.1.3.2. Gümüş	40
2.2. 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİNİN DÜNYA EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	41
2.2.1. Ekonomik Büyüme Oranları	41
2.2.2. İşsizlik Oranlar	42
2.2.3. Enflasyon Oranları	43
2.2.4. Cari Açık ve Bütçe Açıkları	44

2.3. AB ÜYESİ ESKİ DOĞU BLOĞU ÜLKELERİNDE EKONOMİK BÜYÜMEDE 2008 KRİZİNİN ETKİLERİ	45
2.3.1. Polonya Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi.....	45
2.3.2. Çek Cumhuriyeti Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi	46
2.3.3. Estonya Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi.....	47
2.3.4. Letonya Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi.....	50
2.3.5. Macaristan Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi.....	52
2.3.6. Slovenya'nın Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi	54
2.3.7. Slovakya Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi.....	55
2.3.8. Bulgaristan Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi	57
2.3.9. Romanya Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2008 KRİZİ AÇISINDAN TÜRKİYE VE LİTVANYA ÖRNEKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

3.1. Türkiye ve Litvanya Ekonomisinin Yapısı ve Sektörel Dağılımı.....	60
3.1.1. Türkiye Ekonomisinin Yapısı ve Sektörel Dağılımı.....	60
3.1.2. Litvanya Ekonomisinin Yapısı ve Sektörel Dağılımı	62
3.2. Türkiye ve Litvanya Ekonomisinde Yaşanan Başlıca Krizler	65
3.2.1. Türkiye'de Yaşanan Başlıca Ekonomik Krizler	65
3.2.1.1. 1980 Öncesi Krizler	65
3.2.1.2. 24 Ocak 1980 Kararları.....	64
3.2.1.3. 1994 Krizi	67
3.2.1.4. 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri.....	69
3.2.2. Litvanya'da Yaşanan Başlıca Ekonomik Krizler.....	71
3.3. 2008 Krizinin Türkiye ve Litvanya Ekonomileri Üzerindeki etkilerinin Makro Ekonomik Göstergeler Yardımıyla Karşılaştırılmalı Analizi	72
3.3.1. Büyüme Oranlarının Değerlendirilmesi.....	74
3.3.2. İstihdam Oranlarının Değerlendirilmesi.....	75
3.3.3. İşsizlik Oranlarının Değerlendirilmesi.....	77
3.3.4. Enflasyon Oranlarının Değerlendirilmesi.....	77
3.3.5. Dış Ticaret Oranlarının Değerlendirilmesi	79
3.3.6. Cari Açıklarının Değerlendirilmesi.....	80
3.3.7. Bütçe Açıklarının Değerlendirilmesi	82

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	83
KAYNAKÇA	86
ÖZGEÇMİŞ.....	101

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
OAPEC	: Organization Arap Petroleum Exporting Countries
ERM	: European Exchange Rate Mechanism (Avrupa Para Mekanizması)
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
IMF	: International Money Fund (Uluslararası Para Fonu)
FAO	: Food and Agriculture Organization (Dünya Tarım Örgütü)
EORUSTAT	: European Statistic Office (Avrupa İstatistik Kurumu)
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
BAFTA	: The Baltic Free Area (Baltık Serbest Ticaret Anlaşması)
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
ÜOE	: Üretim Olanakları Eğrisi

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: 2001-2008 Dönemi A.B.D’de Kişisel Gelir ve Harcamalar	35
Tablo 1.2: 2003-2013 Dönemi Türkiye ve Litvanya Ekonomisinde 15-64 Yaş Grubu İstihdam Oranları	75
Tablo 1.3: 2003-2013 Dönemi Türkiye ve Litvanya Ekonomisinin Enflasyon Oranları	77

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Ekonomik Büyümenin Üretim Olanakları Eğrisi Yardımıyla Gösterimi	5
Şekil 1.2: Ekonomik Büyüme Kaynakları	7
Şekil 1.3: Neo-klasik Üretim Fonksiyonu	14
Şekil 1.4: İçsel Büyüme Modellerinin Türleri (Varsayımlarına Göre)	15
Şekil 1.5: Birinci Tür İçsel Büyüme Modellerinin Alt-Türleri (Teknolojik Dışsallıkların Kaynaklarına Göre)	16
Şekil 1.6: 2000-2013 Dönemi Case Schiller Gayrimenkul Fiyat Endeksi	34
Şekil 1.7: 2000-2010 Dönemi Dünya Gıda Fiyatları Endeksi	37
Şekil 1.8: 2003-2013 Dönemi Altın Fiyatları	39
Şekil 1.9: 2002-2012 Dönemi Gümüş Fiyatları	40
Şekil 1.10: Dünyada 2003-2013 Dönemi Gayri Safi Yurtiçi Hasılının Büyüme Oranlarının Gelişimi	42
Şekil 1.11: Amerika, Avrupa Birliği ve Gelişmiş Ülkelerdeki 2003-2013 Dönemi İşsizlik Oranlarının Gelişimi	43
Şekil 1.12: Dünya, Gelişmiş Ülkeler ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki 2003-2013 Dönemi Enflasyon Oranlarının Gelişimi	44
Şekil 1.13: Polonya Ekonomisinin 2003-2013 Dönemi Ekonomik Büyüme Oranlarının Gelişimi	46
Şekil 1.14: Çek Cumhuriyeti Ekonomisinin 2003-2013 Dönemi Ekonomik Büyüme Oranlarının Gelişimi	48
Şekil 1.15: Estonya Ekonomisinin 2003-2013 Dönemi Ekonomik Büyüme Oranlarının Gelişimi	49
Şekil 1.16: Letonya Ekonomisinin 2003-2013 Dönemi Ekonomik Büyüme Oranlarının Gelişimi	51
Şekil 1.17: Macaristan Ekonomisinin 2003-2013 Dönemi Ekonomik Büyüme Oranlarının Gelişimi	53
Şekil 1.18: Slovenya Ekonomisinin 2003-2013 Dönemi Ekonomik Büyüme Oranlarının Gelişimi	54
Şekil 1.19: Slovakya Ekonomisinin 2003-2013 Dönemi Ekonomik Büyüme Oranlarının Gelişimi	56

Şekil 1.20: Bulgaristan Ekonomisinin 2003-2013 Dönemi Ekonomik Büyüme Oranlarının Gelişimi.....	57
Şekil 1.21: Romanya Ekonomisinin 2003-2013 Dönemi Ekonomik Büyüme Oranlarının Gelişimi	58
Şekil 1.22: Türkiye ve Litvanya Ekonomilerinin 2003-2013 Dönemi Büyüme Oranlarının Gelişimi.....	73
Şekil 1.23: Türkiye ve Litvanya Ekonomisinin 2003-2013 Dönemi İşsizlik Oranlarının Gelişimi.....	76
Şekil 1.24: 2003-2013 Dönemi Türkiye ve Litvanya Ekonomisinin Enflasyon Oranlarının Gelişimi	78
Şekil 1.25: 2003-2013 Dönemi Türkiye Ekonomisinin İhracat ve İthalat Rakamlarının Gelişimi	79
Şekil 1.26: 2003-2013 Dönemi Litvanya Ekonomisinin İhracat ve İthalat Rakamlarının Gelişimi	80
Şekil 1.27: Türkiye ve Litvanya Ekonomilerinin 2003-2013 Dönemi Cari Açık Oranlarının Gelişimi.....	81

GİRİŞ

Ekonomik krizler özellikle Sanayi Devrimi sonrası (buharlı makinelerin keşfiyle) sıkça yaşanır hale gelmiştir. Her ekonomik krizin kendine özgü nedenleri ve sonuçları olmasına karşın, tümünün toplumlar üzerinde yarattığı ortak etkiler, ekonomik gelişmeyi yavaşlatmak ve dolayısıyla bireylerinde yaşam standartlarını düşürmeleridir.

Ekonomik gelişmenin hızını ve bireylerin yaşam düzeylerini artırmanın yolunu farklı ekonomik sistemlerde arayan insanoğlu bugüne kadar birbirine alternatif olabilecek iki sistem geliştirebilmiştir. Bilindiği gibi bunlar; kapitalizm ve sosyalizmdir. Uygulamada sosyalist sistem 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla ilk ciddi tahribatını almıştır. Duvarın yıkılmasıyla birlikte bazı ülkeler serbest piyasa ekonomisine hızla uyum çabası içerisine girmeye başlamışlardır. Bu ülkeler SSCB döneminde sosyalist entegrasyona dâhil olan Doğu Bloğu (Doğu Avrupa) ülkeleri olarak adlandırılan ülkelerdir.

Doğu Bloğu ülkeleri bir ekonomik sistemden başka bir ekonomik sisteme geçerken oldukça önemli ve yapısal derinliği olan değişiklikler yapmak zorunda kalmışlardır. Benzer süreçte adı geçen ülkeler Avrupa Birliğine uyum çerçevesinde sistematik, yapısal değişiklikler yaparken bunun yanında birliğin istediği ekonomik yapısal değişiklikleri de yerine getirmeye başladılar.

1998 yılı Rusya Ruble krizi Doğu Bloğu ülkelerinin ekonomilerini derinden sarsmıştır. Bu dönemde, Doğu Bloğu ülkeleri yönünü kriz öncesi dönemde ekonomilerinde önemli bir ticari ortak olan Rusya'dan, Avrupa'ya çevirmiştir. Sonuç olarak, 2004 yılında Doğu Bloğu ülkelerinden Polonya, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Letonya, Slovakya ve Slovenya, 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya, 2013 yılında ise son olarak Hırvatistan tam üye olarak Avrupa Birliğine katılmışlardır.

Bu araştırmada, 2008 küresel kriz öncesi süreçte AB'ye ekonomik olarak uyum sağlamış olan Doğu Bloğu ülkelerinin kriz döneminde ve sonrasında ekonomik durumları incelendiğinden dolayı kriz sonrası dönemde AB'ye katılan Eski Doğu Bloğu ülkelerinden biri olan Hırvatistan araştırmamıza dâhil edilmemiştir.

2008 küresel ekonomik krizi, Amerika finansal piyasalarındaki bozulma ile başlayan daha sonra reel sektörü ciddi boyutlarda sarsan ve dünya ekonomisini derinden etkileyen hatta bazı ekonomistler tarafından 1929 ekonomik bunalımından sonra yaşanan en büyük kriz olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca, özellikle AB gibi birbirlerine yoğun ekonomik ilişkilerle bağlı olan ülke ve ülke gruplarını daha derinden etkilemiştir.

Bu çalışmada, kriz öncesi dönemde AB'ye katılan Doğu bloğu ülkelerinin AB ile geliştirdikleri ticari ilişkiler vasıtasıyla ekonomilerinin ne kadar büyüdüğü, AB'ye katılımlarının ne tür bir avantaj sağladığı ve 2008 krizinin ekonomilerini ne boyutta etkilediği incelenmiştir.

Bu kapsamda bu tez çalışmasının amacı; AB'ye üye olan, sistematik ve yapısal olarak önemli değişimler geçiren Doğu Bloğu ülkeleri ile birliğe ortak olmak isteyen ve aynı zamanda gümrük birliğini oluşturmuş bir ülke konumunda olan Türkiye'nin 2008 küresel krizinden adı geçen ülkelerle birlikte ne düzeyde etkilendiğini karşılaştırmaktır. Bu bağlamda, AB'nin bu ülkelerin ekonomik yapıları üzerindeki rolü değerlendirilmiş ve bu temelde kriz döneminde Türkiye ekonomisi ile Eski Doğu Bloğu ülkeleri arasındaki, Baltık ülkeleri nazarında ekonomik olarak önemli yere sahip ülkelerden biri olan Litvanya somutunda benzer ve farklı yönleri araştırılmıştır. Ayrıca bu araştırmayı yaparken, en önemli makro ekonomik göstergelerden biri olan ekonomik büyüme rakamları karşılaştırılarak analiz edilmiştir.

Bu araştırmada, ikinci el veriler kullanılıp tümden gelim yöntemiyle incelenmiştir. Konumuz ile ilgili gerekli yazın taranmış verilerin tarafsız ve güvenilir olduğu kabul edilen kuruluşlardan alınmasına dikkat edilmiştir. Bu çalışmanın sonucundan beklentimiz; 2008 küresel ekonomik krizinin Eski Doğu Bloğu ülkeleri ile Türkiye'nin ekonomik büyüme rakamlarını olumsuz yönde etkileyeceği doğrultusundadır.

Bu çalışma, başlıca üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; çalışmanın kavramsal çerçevesine yer verilecektir. Buna bağlı olarak, ekonomik büyüme tanımı, kaynakları, ekonomik büyüme teorileri, ekonomik kriz tanımı, nedenleri, ekonomik krizi açıklamaya yönelik geliştirilen modeller ve dünyada yaşanan başlıca krizler incelenecektir. İkinci bölümde; 2008 küresel ekonomik kriz, krizin dünya ekonomisine

etkisi ve AB üyesi Doğu Bloğu ülkelerinde ekonomik büyümede 2008 krizinin etkisi yer alacaktır. Üçüncü bölümde; 2008 krizinin ekonomik büyüme rakamları üzerindeki etkileri Türkiye ve Litvanya ekonomileri özelinde irdelenecektir. Bu kapsamda, Türkiye ve Litvanya ekonomik yapısı ve sektörel dağılımı, Türkiye ve Litvanya ekonomisinde yaşanan başlıca krizler, 2008 küresel ekonomik krizinin makro ekonomik göstergeler yardımıyla karşılaştırılmalı analizi yapılacaktır. Sonuç kısmında ise, araştırmada genel bir değerlendirilmesi ve elde edilen krizin bulgularına dayanılarak AB'ye katılan Doğu Bloğu ülkeleriyle birlikte özellikle Litvanya somutuyla Türkiye'nin ekonomik büyüme rakamları tahlil edilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME VE EKONOMİK KRİZ

Bu bölümde ekonomik büyüme tanımı, ekonomik büyüme kavramları, ekonomik büyüme teorileri, ekonomik krizin temel kavramları, ekonomik krizlerin tarihsel gelişimi ile ilgili temel kavramlar incelenmiştir.

1.1. EKONOMİK BÜYÜME

Bu kısımda ekonomik büyüme tanımı, ekonomik büyüme kaynakları ve ekonomik büyüme teorileri ile ilgili temel kavramlar incelenmiştir.

1.1.1. Ekonomik Büyüme Tanımı

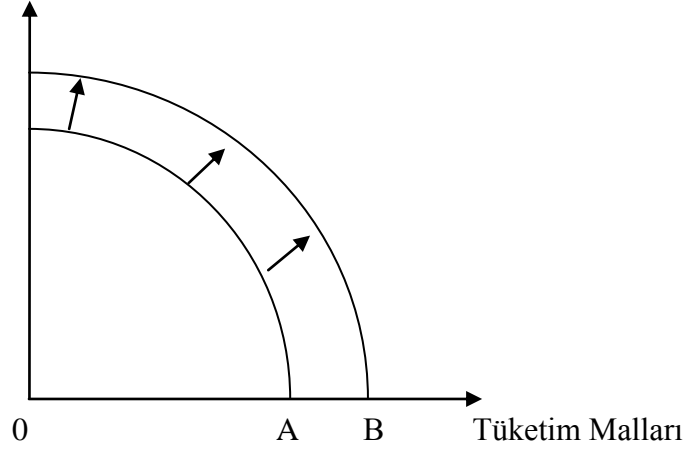
Ekonomik büyüme kavramının tanımları çeşitlilik göstermektedir. Ekonomik büyüme, kişi başına reel (yani fiyat değişmelerinden arındırılmış) hâsıladaki artışları ifade edilir. Bu artışlar, üretim faktörlerinin (emek, sermaye, doğal kaynak, teknoloji gibi) miktarlarındaki veya üretkenliklerindeki artışlar ve bunun ile birlikte milli gelirden meydana getirdiği gelişme olarak tanımlanmıştır (Kirbitçioğlu, 1998: 208). Ekonominin büyüme oranı, reel GSYİH'nin artış oranıdır (Fischer ve Dornbusch, 1998)

Bir ülkenin ekonomik büyümesi iki şekilde meydana gelir. Birincisi, tam istihdamın altında kullanılan iktisadi kaynakların daha etkin kullanılmaya başlanması yoluyla büyümenin gerçekleştirilmesi; ikincisi, tam istihdamda kullanılan kaynak miktarına yenilerinin eklenmesi yoluyla iktisadi büyümenin gerçekleştirilmesidir (Parlakıyıldız, 2011: 44).

Başka bir tanımlama ile ekonomik büyüme, tam istihdam durumunda üretim kapasitesinin genişlemesidir (Parasız, 1997). Şekil 1.1'de görüldüğü üzere, ülkenin üretim olanakları eğrisinde sağa doğru kayma şeklinde gösterilebilir.

Şekil 1.1: Üretim Olanakları Eğrisi

Sermaye Malları

Kaynak: Parasız, (1997: 4)

Şekil 1.1’de yer alan A Üretim Olanakları Eğrisi, ekonomik büyümenin henüz gerçekleşmediği durumdur. B Üretim Olanakları Eğrisi, bir önceki duruma kıyasla ekonomik büyüme meydana geldikten sonraki değişimi ifade ettiği gözlemlenmektedir. Yani bir bir diğer deyişle; üretim olanakları eğrisinin sağa doğru kayması ekonomik büyüme olarak tanımlanmıştır.

Aşağıdaki analizde, ekonomik büyüme Cobb-Douglas üretim fonksiyonu kullanılarak incelenilmektedir.

$$Y=A f(K,L) \quad \Rightarrow \quad Y=AK^{\alpha}L^{\beta} \quad (1.1)$$

Bu fonksiyonda;

Y= Toplam üretim

A= Teknoloji düzeyi

K= Sermaye stoğu

L= Emek miktarı

α ve β ; Sermaye ve emeğin, üretimdeki paylarını göstermektedir. Şekil (1.1)'de her iki tarafın logaritması alınarak doğrusallaştırıldığında;

$$\log Y = \log A + \alpha \log K + \beta \log L \quad (1.2)$$

denklemini elde edilir. Denklem (1.2) düzenlendiğinde;

$$\log Y = \log A + \alpha \log K + \beta \log L \quad (1.3)$$

Son olarak her iki tarafın zamana göre türevi alındığında, çıktı büyüme oranının, girdilerin büyüme oranlarıyla olan ilişkisi görülebilmektedir.

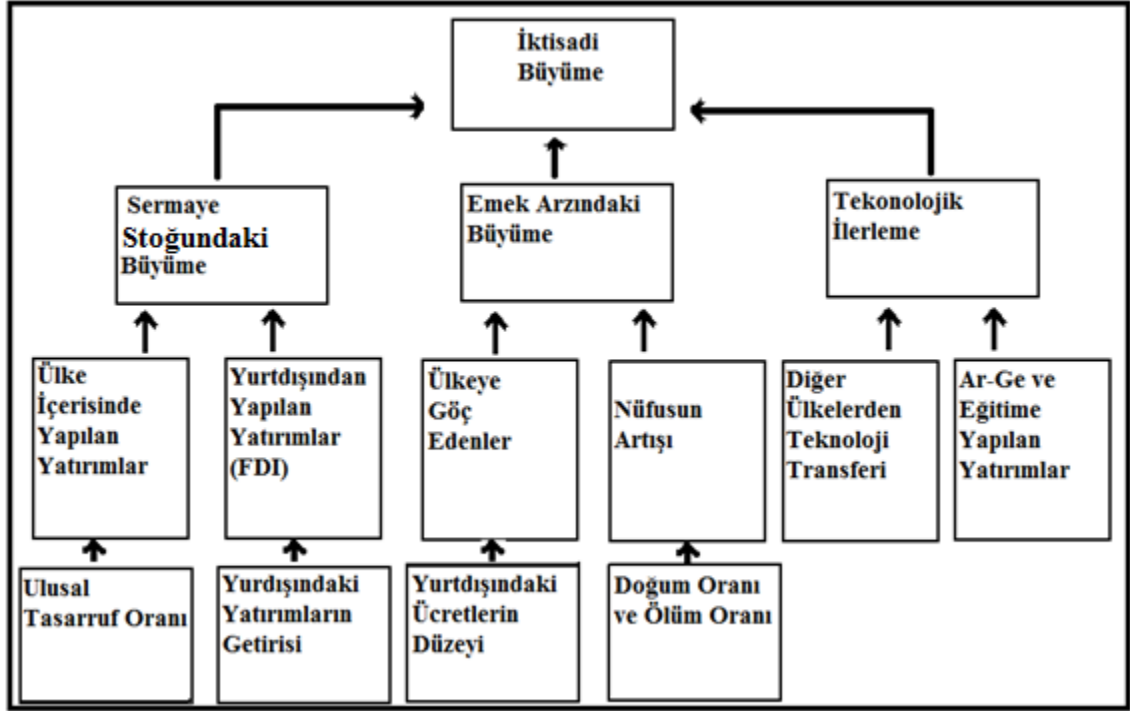
$$\frac{\dot{Y}}{Y} = \frac{\dot{A}}{A} + \alpha \frac{\dot{K}}{K} + \beta \frac{\dot{L}}{L} \quad (1.4)$$

Denklem (1.4) çıktı büyüme oranının; teknolojiye de ğişim ile sermaye ve emekteki de ğişim oranlarının ağırlıklı ortalamasının toplamına karşılık geldiğini ifade etmektedir.

1.1.2. Ekonomik Büyüme Kaynakları

Bir ekonominin uzun dönemde ekonomik büyümesini belirleyen birçok faktör söz konusudur. Bu faktörler, temel kaynaklar ve diğ er kaynaklar olmak üzere iki kategoride incelenmiştir. Bunlardan ilki; sermaye stoku, iş gücü, doğal kaynaklar ve teknolojik gelişmeleri kapsayan temel kaynaklardır. Bir diğ eri ise girişimcilik, beş eri sermaye, kurumsal yapı, kültür, coğrafya gibi diğ er unsurlardır (Taban, 2013). Şekil 1.2'de büyümenin kaynakları sunulmuştur.

Şekil 1.2: Ekonomik Büyüme Kaynakları

Kaynak: Armstrong ve Taylor (2000: 72) bilgileri kullanılarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

1.1.2.1. Sermaye Stoğu

Sermaye stoğu, üretim kaynaklarının arasında önemli bir yere sahip olduğu Şekil 1.2'de gözlemlenmiştir.

Klasik iktisat öğretisinde sermaye, üretime katılan makine ve teçhizat gibi fiziksel değerleri nitelemekteydi. Ancak, iktisat yazınında beşeri sermaye ile birlikte sosyal sermayeyi yani kişiler ve kurumlar arasındaki her türlü güvene dayalı iletişimin pozitif ekonomik etkileri de göz önüne alınarak sermaye kavramını yeniden tanımlanması gerektiği savunulmuştur (Karagül, 2003: 81).

En genel tanımıyla, sermaye birikimi veya sermaye stoğu bir üretim biriminin belli bir dönemdeki mal ve hizmet üretme kapasitesi olarak tanımlanabilir. Özellikle emeğin yoğun olarak kullanıldığı bazı hizmet sektörlerinde ve tarım sektöründe üretim kapasitesinin sermaye birikimine bağımlılığı nispi(göreceli) olarak zayıf olsa da sermaye birikimi olmaksızın bir üretim faaliyetinden bahsetmenin zor olduğuna değinilmiştir (Saygılı, Cihan ve Yurtoğlu, 2002: 10).

1.1.2.2. Emek

Emek insanın kafa ve vücut çabasıdır. Emek üretim faktörü bir ulusal ekonomide istihdam edilen işgücünü temsil eder. En vasıfsız işgücünden en tepe yöneticiye kadar üretimde görev alan her birey emek faktörü içerisinde yer almıştır ve her birinin emekleri karşılığı olarak ücret aldığı ortaya konulmuştur (ekodiyalog, 2014).

İktisadi büyüme, işgücü miktarına ve işgücünün kalitesine bağlı olarak belirlenir. Bir ülkedeki işgücü arzı, çalışabilir yaştaki nüfusun arzına bağlıdır (Taban, 2013). Ekonomik büyümenin en önemli kaynaklarından biri olan işgücünün artış hızı, genellikle nüfus artış hızıyla sınırlanmıştır (Ok, 2008: 11).

1.1.2.3. Teknolojik İlerlemeler

Ekonomik büyümenin en önemli kaynaklarından biri olan teknolojik ilerleme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki yaklaşık olarak yarım yüzyıldır birçok büyüme modelinde incelenmiştir. Bu bağlamda teknolojik değişimi içeren Harrod'un ekonomik büyüme modellemesine ilk girişimini hem Keynesyen (Domar, Kaldor ve Robinson) hem de neoklasik okullarda (Solow ve Meade) çeşitli katkıları takip etmiştir (Ducharme, 1998: 5).

Neoklasik model teknolojik değişmeyi dışsal bir değişken olarak ele almış ve uzun dönemde ekonomik büyümenin sadece teknolojik değişmeye bağlı olduğunu belirtmiştir. Buna göre, uzun dönemde ülkelerin milli gelir düzeylerinin yakınsayacağı ve ülkeler arasında refah düzeyi farklılıklarının ortadan kalkacağı kabul edilmektedir (Ertekin, 2005).

Sarıslan'a (1978) göre; teknolojik ilerleme, üretime giren üretim faktörleri ve üretim sürecinin kendisinde zamansal gelişmeye bağlı olarak meydana gelen gelişmelerin sonucu olarak aynı miktardaki üretim girdilerinin zamanla daha fazla çıktı sağlaması anlamına gelmektedir. Teknolojik ilerleme; üretim maliyetini olumlu yönde değiştirerek ekonomik büyümeyi arttırdığı gözlemlenmiştir¹.

---

¹ bk. Sarıslan H. (1978), Ekonomik Büyüme ve Eğitim.

1.1.2.4. Diğer Faktörler

Ekonomik büyümeye katkı sağlayan diğer faktörler ise Girişimcilik, Beşeri Sermaye, Kurumsal Yapı, Kültür, Coğrafya gibi kaynaklardır.

Bu faktörler arasında en önemlisi olan girişimci,’’ ihtiyaçları karşılamak üzere ekonomik mal ve hizmet üretiminin gerçekleştirilebilmesi için üretim faktörlerini bir araya getiren kişi’’ olarak tanımlanmıştır. Diğer bir deyişle girişimci, yeni kaynaklarla, yeni teknolojilerle toplumu tanıştırır ve bu sayede daha önce kullanılmayan veya daha az kullanılan kaynağı ekonomiye kazandırır. Böylece yeni üretim yöntemleri geliştirmeleri ve uygulamaları nedeniyle ekonominin istikrarlı bir yapıya dönüşmesi açısından önemli bir işleve sahip olduğu ifade edilmiştir (Börü, 2006: 8). Girişimcilik, ekonomik gelişmenin en önemli göstergelerinden biridir. Girişimcilerin sayısındaki artış ve girişimcilik düzeyi, ülkelerin ekonomik gelişmişliği üzerinde bağlayıcı rol oynamıştır. Öyle ki, özellikle ekonomisi gelişmişlik düzeyine ulaşmamış ülkelerin ekonomik başarısı girişimci sayısındaki nicelliğe bağlanmıştır (Adaçay ve Polat, 2013).

Bir diğer önemli faktör ise beşeri sermayedir. Beşeri sermaye, özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki yıllarda bilim ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte dünyada bilgi birikiminin artmasına yol açmış ve dolayısıyla yeni buluşların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler eğitimin ve teknik bilginin önemini ortaya koymuştur. Söz konusu gelişmelerin sonraki dönemde, beşeri sermayeye yeteri kadar önem vermeyen az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeleri beşeri sermayeye yatırım yapmaya yönelttiği gözlemlenmiştir (Taban, 2013).

1.1.3. Ekonomik Büyüme Teorileri

Bu bölümde geleneksel büyüme teorilerinden olan Solow büyüme modeli ve içsel büyüme modeli incelenecektir.

1.1.3.1. Dışsal Büyüme Modelleri

Dışsal büyüme modelleri olarak ifade edilen bu modeller, ekonomik büyümeyi dışsal değişkenler yardımıyla açıklamaya çalışmışlardır. Aşağıda en önemli iki dışsal değişken modeli olan Harrod-Domar (Post Keynezyen) ve Slow (Neo-klasik) büyüme teorisi ile açıklanmıştır.

1.1.3.1.1. Harrod-Domar Büyüme Modeli

Harrod-Domar modeli Roy F. Harrod (1939) ve Evsey D. Domar (1946) tarafından yapılan iki farklı çalışmaya dayanmaktadır²³. Modelin vurguladığı temel prensip net yatırımın ikili etkisidir. Net yatırım üretime yönelik talep oluştururken diğer taraftan çıktı üretmek için üretim kapasitesini artırmaktadır. Örneğin yeni bir fabrika yapımı demir, çimento, makine vb. talebini arttıracaktır. Fabrikanın yapımı bittiğinde de ekonominin üretken kapasitesinde bir artış meydana gelecektir. Sonuç olarak, bir ekonomide herhangi bir dönemde gerçekleştirilen net yatırımın hem talep, hem de kapasite etkisi olacaktır (Parasız, 2003: 89).

Model esas olarak Keynes'in gelir oluşumu teorisini dinamik hale getirilmiş şeklindedir. Keynes, yatırımların kapasite artırıcı etkisini dikkate almamıştı. Aslında Harrod-Domar modeli, yatırımların gelir ve talep etkisi ile birlikte, kapasite oluşturucu etkisini de analize katarak ekonominin dengeli büyümesi için gerekli şartları ortaya koymuştur (akademikiktisat, 2014).

Model en basit şekliyle şöyle formüle edilmiştir.

$$d.Y = \frac{1}{k} \cdot I \quad (1.5)$$

d.Y = Reel Gelirdeki Artış Hızı (Büyüme Hızı)

k = Sermaye/Hasıla Katsayısı

I = GSMH'dan Yatırıma Ayrılan Payı ifade etmektedir.

Örnek olarak, %7'lik büyüme hızını gerçekleştirmek için, sermaye/hasıla katsayısı 3 ise, GSMH'nın %21'ini tasarruf edip yatırıma ayırmak gerekir. Eğer iç tasarruf oranı bu orandan daha düşük, örneğin %19 ise, aradaki %2'lik fark dış kaynak ihtiyacı olduğunu ifade etmektedir.

Modele göre, yatırım miktarının tasarruf hacmine eşit olması durumunda ekonomi, marjinal tasarruf eğilimi sermaye/hasıla katsayısı tarafından belirlenen bir oranda büyüyecektir.

² bk. Harrod, F. R. (1939) An Essay in Dynamic Theory, s. 14-33.

³ bk. Domar, D. E. (1946) Capital Expansion, Rate of Growth, and Employment, s. 137-147.

1.1.3.1.2. Solow Büyüme Modeli

Neo-klasik büyüme yaklaşımı temel olarak Solow'un (1956) çalışmasına dayanmaktadır. Bu modelde sermaye birikimi, tasarruf ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmektedir. Bunun ile birlikte nüfus artışının ve teknolojik ilerlemenin tasarruf, yatırım ve ekonomik büyüme üzerindeki yansımaları açıklanmıştır (Solow, 1956).

Solow büyüme modelinde ele alınan bazı varsayımlar (Atamtürk, 2007) ,

- Üretim faktörleri için ölçeğe göre azalan, üretim fonksiyonu için sabit getirili bir üretim teknolojisi varsayılmaktadır.
- Nüfus artış hızı model içerisinde dışsal ve sabit olarak kabul edilmektedir.
- Model içerisinde teknolojik ilerlemeler dışsal kabul edilmektedir.
- Devlet müdahalesi zayıf düzeyde bulunmaktadır.
- Beşeri sermayedeki üretkenlik değişimleri dikkate alınmamaktadır
- Kapalı ekonomi varsayımı bulunmaktadır.
- Ekonomi tek bir maldan meydana gelmektedir.
- Toplam çıktının, sabit bir oranı tasarruf edilmektedir.

$$S (\text{Tasarruflar}) = s.Y, \quad 1 > s > 0 \quad (1.6)$$

Sermaye stoğu değer kaybetmez, aşınmaz. Aşınma varsayımı, modele daha sonra katılmaktadır. Yatırım sermaye stokundaki artışa denktir.

$$\dot{K} (\text{Sermaye Stoğu}) = I (\text{Yatırımlar}) \quad (1.7)$$

Yatırımlar tasarrufa eşit olduğu takdirde; $\dot{K} = S$ yada $\dot{K} = s.Y$ 'dır. İşgücünün büyüme hızı, nüfus artış hızına eşittir. Nüfus artış hızı ise yukarıda belirtildiği üzere sabit ve dışsaldır.

$$\frac{\dot{L}}{L} = n \text{ dir.} \quad (1.8)$$

Üretim fonksiyonu ölçeğe göre sabit getirilidir.

$$Y = f(K, L) \quad (1.9)$$

$$\lambda Y = \lambda f(K, L) = f(\lambda K, \lambda L) \quad (1.10)$$

Ayrıca toplumsal üretim fonksiyonu ile ilgili olarak, $f_1(k)$ ile gösterilen sermayenin marjinal ürünü sermaye emek oranının bütün düzeyleri için pozitiftir.

Yani

$$f_1(k) > 0 \quad (1.11)$$

Çalışan başına sermaye artıkça, sermayenin marjinal ürünü azalır. Yani;

$$f_{11}(k) < 0 \quad (1.12)$$

Sermayenin emeğe olan oranı(k) değeri sonsuza yaklaştıkça, sermayenin marjinal ürünü sıfıra yaklaşır.

$$\lim_{k \rightarrow \infty} f_1(k) = 0 \quad (1.13)$$

Sermayenin emeğe olan oranı(k) değeri sıfıra yaklaştıkça, sermayenin marjinal ürünü sonsuza yaklaşır.

$$\lim_{k \rightarrow 0} f_1(k) = \infty \quad (1.14)$$

Hasıla sermaye olmadan hiçbir şekilde üretilemez (Ateş, 1998).

$$f(0) = 0 \quad (1.15)$$

Bu çerçevede büyümenin nasıl sağlanacağına dair formülasyon şu şekildedir (akademikiktisat, 2014).

$$\frac{dY}{Y} = Q \cdot \frac{dK}{K} + (1 - Q) \cdot \frac{dN}{N} \quad (1.16)$$

Bu formülde görüldüğü üzere, $dY/Y =$ Milli Gelirin Büyüme Oranı, sermaye ve emek gücü istihdam şeklindeki üretim faktörlerindeki artışın ağırlıklı ortalaması olmaktadır.

Ancak, ekonomik büyümenin sadece üretimde kullanılan emek ve sermaye stokundaki ağırlıklı açıklanamayacağı açıktır.[...] Teknolojik gelişme, aynı emek miktarı ve sermaye stoku ile daha fazla üretim yapılmasını sağlar. Bu açıdan, yukarıda verilen üretim fonksiyonunu teknolojik gelişmeyi içerecek şekilde genişletmek gerekmektedir. Bu durumda milli gelirdeki büyüme şu şekilde formüle edilebilir.

$$\frac{dY}{Y} = Q \cdot \frac{dK}{K} + (1 - Q) \cdot \frac{dN}{N} + \frac{dT}{T} \quad (1.17)$$

Burada dT/T , teknolojik gelişmeyi temsil etmektedir.

Bu çerçevede Solow, teknolojinin değişmediği varsayımı altında, ekonomik dinamikler kişi başına sermaye donanımını önce belirli bir noktaya çekecek, sonra da bu seviyede kalmasını sağlayacaktır (akademikiktisat, 2014).

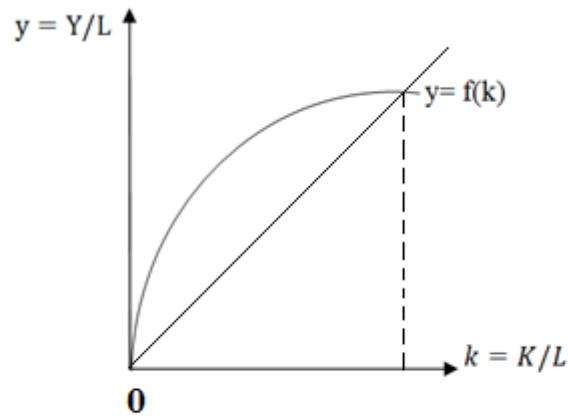
1.1.3.1.1. Neo-klasik Üretim Fonksiyonu

Neo-klasik üretim fonksiyonu, üretim (Y), sermaye (K) ve emek (L) tarafından belirlenmektedir. Ancak teknolojik gelişmenin olmadığı (dışsal) bir ekonomide kabul edilen fonksiyon aşağıdaki gibi gösterilmiştir (Solow, 1956).

$$Y = f(K, L) = K^a L^{1-a} \quad (\text{Cobb} - \text{Douglas}) \quad (1.18)$$

Bu eşitliğin her iki tarafı emek faktörüne (L) bölünerek, üretim fonksiyonu emek başına gelir ($y=Y/L$) ve emek başına sermaye ($k=K/L$) olarak yeniden yazılabilir. Bu üretim fonksiyonu, Şekil 1.3’de sunulmuştur.

Şekil 1.3: Neo-klasik Üretim Fonksiyonu

Kaynak: Solow, (1956)

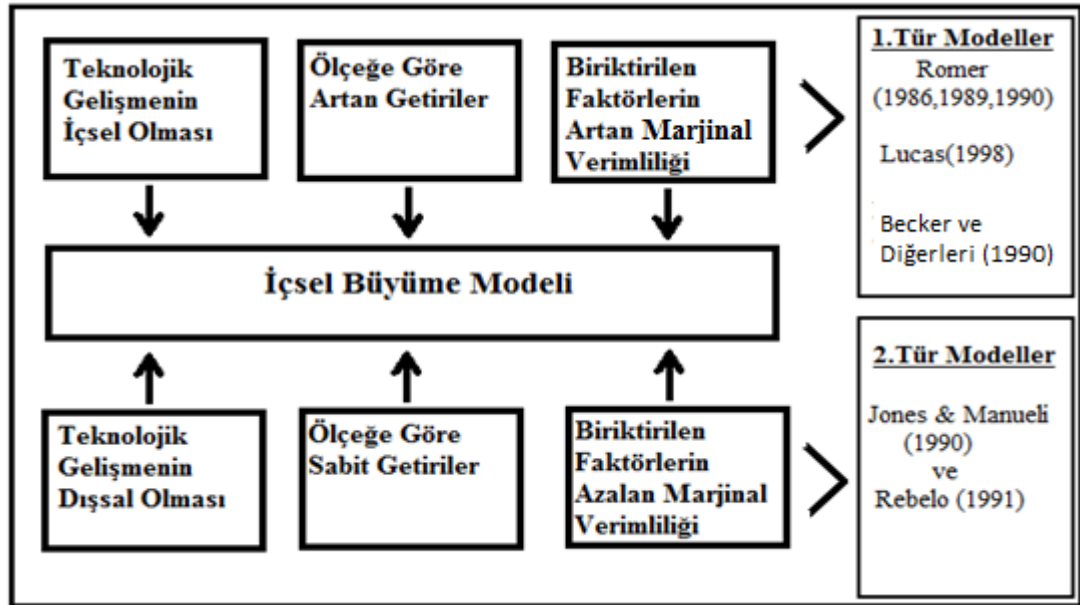
Emek başına sermayenin artması için, sermaye stoku emek arzından daha hızlı bir şekilde artması gereklidir. Çünkü ancak bu şekilde emek başına gelir artar. Bu durum ise *sermayenin yoğunlaşması (capital deepening)* şeklinde tanımlanmıştır (Şen, 2007).

K. Marx göre ise, kapitalist ülkede toplam emek talebi sermaye yoğun teknik ilerleme ve üretim metodlarının kullanılması dolayısıyla nispeten yavaş bir tempo ile artmakta, nüfus artışına ve kendine özgü, iktisat dışı etkenlere bağlı olarak artan emek arzına kıyasla geri kalmaktadır. Emek arzının emek talebine kıyasla daha fazlası olması yüzünden bir taraftan ücretler asgari fizyolojik geçim seviyesinde kalmakta, diğer taraftan işsizler yahut K. Marx'ın deyişi ile "yedek işsizlik" ordusu çoğalmakta ve işçi sınıfının sefaleti artmaktadır (Hiç, 1994: 37).

1.1.3.2. İçsel Büyüme Modeli

Neo-klasik teoride teknolojinin dışsal bir değişken olarak alınması, aktif politikalar olmaksızın ülkelerin yaklaşacağı tezi ve üretim faktörleri için ölçeğe göre azalan, üretim fonksiyonu için sabit getiri varsayımları, içsel büyüme teorisi tarafından sorgulanmıştır (Atamtürk, 2007: 91). Diğer bir deyişle, Solow büyüme modelinin aksine dışsal olarak kabul edilen teknoloji faktörünün rolü bu modelde ön plana çıkmaktadır. Şekil 1.4'de içsel büyüme modellerinin türleri sunulmuştur.

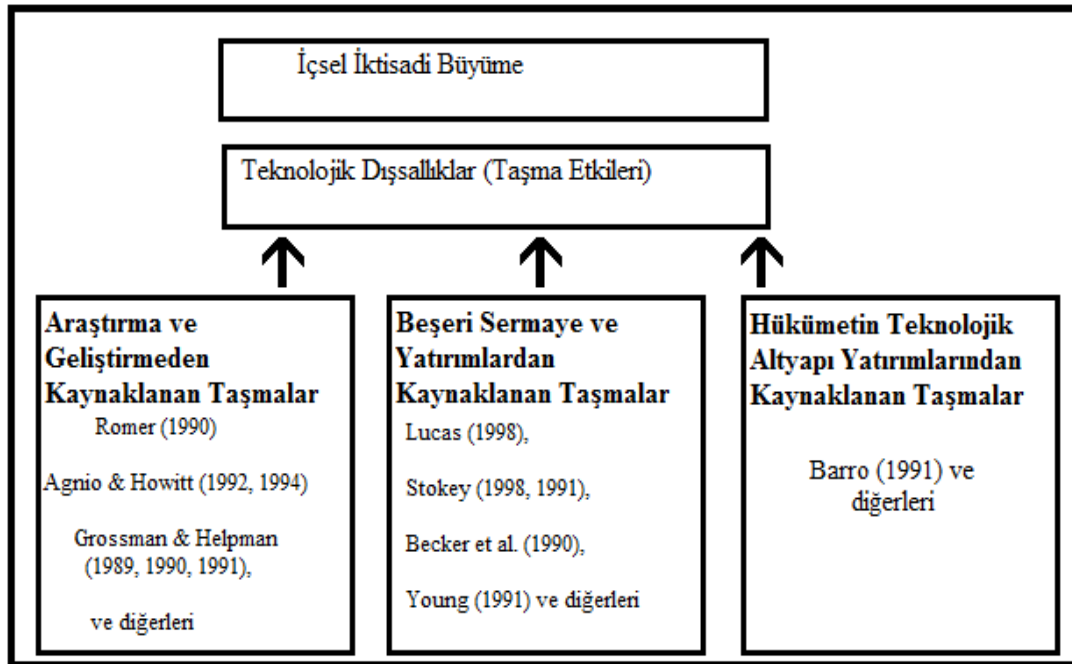
Şekil 1.4: İçsel Büyüme Modellerinin Türleri (Varsayımlarına Göre)

Kaynak: Kirbitçioğlu (1998) referans alınarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

İçsel büyüme modellerinin sınıflandırılması bu çalışmanın amacı doğrultusunda, modellerin işleyişinde teknolojik gelişmenin ele alınış biçimine göre yapılmaktadır. Buna göre birinci grup modellerde teknolojik gelişme dolaylı olarak, onun dışındaki bazı faktörlere ilişkin ekonomik faaliyetler sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu modellerde genel olarak teknolojik gelişme tasarruf, yatırım, yaparak öğrenme, beşeri sermaye ve kamu harcamaları gibi faaliyetlere bağlı ve bunların ardından kendiliğinden oluşmaktadır (Yardımcı, 2006: 96). Ayrıca bu modelde, makroekonomik düzeyde ölçeğe göre artan getiriler durumu ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle, sosyal optimum firmanın optimumundan farklılaşmaktadır (Kirbitçioğlu, 1998: 216). Şekil 1.5'de içsel büyüme modellerinin alt türleri sunulmuştur.

Şekil 1.5: Birinci Tür İçsel Büyüme Modellerinin Alt-Türleri (Teknolojik Dışsallıkların Kaynaklarına Göre)

Kaynak: Kirbitçioğlu (1998) referans alınarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

1.1.3.2.1. Bilgi Taşma Modeli

Romer (1986) modelinde üretim miktarındaki artış ile birlikte teknik bilginin artacağı öngörülmüştür. Sonuç olarak, teknolojik değişme, üretilen bilgi düzeyi sermaye birikimlerinin büyüklüğüne bağlı olduğu, yapılan yatırımların bir yan ürün olarak teknolojik bilgiyi yükselttiği ve diğer üretim süreçleri içerisinde bir çeşit bedava girdi olarak kullanıldığı bunun da taşmalar (spill-over) yaratarak sektör geneline yayıldığı savunulmuştur¹. İçinde bulunduğumuz yüzyılda, ülkeler ve toplumlar arasındaki kalkınma farklarına sebep olan en önemli değişkenler; sahip olunan bilgi ve teknoloji düzeyidir. Diğer bir deyişle, bilgi ve teknolojiyi etkin kullanabilme ve tekrar üretebilme kapasitesi kalkınmışlığın göstergesi, bilgi ve teknolojik bakımdan yetersiz olan ülkeler ise geri kalmışlığın göstergesi olduğu ifade edilmiştir (Adaçay ve Polat, 2013).

Bilginin ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyeceği üç tür değişken savunulmuştur. Bunlar Nüfus, Teknoloji ve Kamu Politikalarıdır (Romer, 1986).

¹ bk. Romer, P. M. (1986) Increasing Returns and Long Run Growth, s. 1002-1007.

1.1.3.2.2. Kamu Politikası Modeli

Barro (1991) tarafından ortaya çıkarılan bu modelde, devletin ekonomiye müdahalesi bulunmaktadır. Kamu sektöründen sağlanan mal ve hizmetlerin üretim faktörlerinden biri olduğu savunulmuştur⁵. Ayrıca özel sektör yatırımları kamu yatırımlarına vergiler yoluyla finansman sağlamaktadır. Özel yatırımların vergiler yoluyla olan bu katkısı, bir pozitif dışsallık yaratmakta ve büyümeyi içselleştirmektedir (Şen, 2007: 56).

Kamu politikaları modellerinin gelişmekte olduğu ülkelerde sunduğu önerilerin en önemlisi, teşvik politikalarının teknolojik olarak gelişme potansiyeli olacak sahalarda yoğunlaşma gereğidir. Bu sektörler öğrenme potansiyelinin yüksek olduğu sektörler olduğundan verimli kamu harcama politikaları AR-GE, eğitim, sağlık, finansal kalkınma gibi alanlara yöneltildiğinde azgelişmiş ülkeler ekonomik büyümelerini hızlandırabilirler (Kar ve Ağır, 2006).

1.1.3.2.3. Beşeri Sermaye Modeli

Beşeri sermaye modeli, Lucas (1988) tarafından geliştirilmiştir. Bu modelde ise, büyümenin içselleştirmenin yolu olarak fiziki ve beşeri sermayenin biriktirilmesi gerekliliği göz önünde tutulmuştur. Ayrıca Lucas beşeri sermaye kavramını, işgücünün eğitim düzeyi olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla eğitimin, bilgi birikiminin yükselmesi beceri ve teknik bilginin artmasına, kaynakların etkin kullanılmasına, teknolojinin gelişmesine ve buna istinaden ekonomik büyüme ve kalkınmaya yol açtığı savunulmuştur.⁶

Lucas (1988) ekonomik büyümeyi açıklamaya yönelik birçok model olabileceğini savunmuştur. Dünyada gerçekleşen büyüme ve gelir farklılıklarıyla uyumlu, durgun duruma girmeyen, mekanik yapılı, genel geçer bir model kurmak istemiştir. Modelde, sosyal bir eylem olduğu kabul edilen beşeri sermaye birikimi fiziki sermayenin doğal bir parçası olarak görülmemiş, daha çok okullaşma oranıyla bazı özel çaba ve harcamalara bağlanarak çalışma dışı zamanla ilişkilendirilmiştir. Oysa beşeri

⁵ bk. Barro, R. J. (1991) Economic Growth in a Cross Section of Countries, s.407-443.

⁶ bk. Lucas, R. E. J. (1988) On the Mechanics of Economic Development, s.3-42

sermaye birikimi, bütün bunlarla birlikte, yaparak öğrenme, hizmet içi eğitim ve fiziki sermaye gibi çalışma içi faktörlerle de yakından ilgilidir (Demir, 2002: 4).

Ekonomik kalkınma ve gelişme sürecinde beşeri sermayenin rolü ve etkisi, ülkelerin ve bölgelerin gelişmişlik seviyelerine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Sahip olunan beşeri sermaye düzeyi ülkelerin uluslararası rekabette önemli bir noktaya getirmiştir. Bununla birlikte beşeri sermaye, teknolojik gelişme, işgücü verimliliği, eğitim, ulusal büyüme ve kalkınmanın işlevselliği üzerinde durulan bir literatür oluşturmaya başlamıştır (Berber vd. 2013).

Beşeri sermaye düzeyinin artırılması sürecinde katkısı olan en önemli unsur eğitimidir. Ülkelerin ekonomik büyümelerini artırmaları için, beşeri sermaye düzeyini ve dolayısıyla eğitime olan yatırımlarını artırması gerekliliği üzerinde durulmuştur (Fleisher vd. 2007).

Atamtürk (2007), beşeri sermayenin büyüme oranı üzerinde önemini vurgulayan yaklaşım, beşeri sermaye stokunun artışı için eğitim ve sağlık yatırımlarını başat kabul etmektedir.⁷

1.1.3.2.4. AK Modeli

Rebelo (1991) tarafından geliştirilen bu model, içsel büyüme modellerinin temel yaklaşımı olan AK tipi büyümede fiziksel sermaye birikimini ve yatırımların uzun dönemde büyümeyi artıracığı öngörülmektedir. AK tipi büyüme fonksiyonu aşağıdaki gibidir (Ay ve Yardımcı, 2008) :

$$Y = K(AL) \quad (1.18)$$

K; Geniş anlamda fiziki ve diğer sermaye çeşitlerini göstermektedir.

Bu fonksiyonda sermaye faktörü ile ekonominin çıktısı arasında doğrusal bir ilişki olduğu varsayılmaktadır. Modelin genel bir özelliği de K ile gösterilen sermaye faktörünün geniş kapsamlı ele alınmasıdır. Diğer bir deyişle, sermaye içinde beşeri sermaye faktörü bulunmaktadır. Bu durumda 1.16 nolu modelde fiziksel ve beşeri sermaye girdilerini içeren bir üretim fonksiyonu olacaktır.

⁷ bk. Atamtürk, B. (2007) Büyüme Teorileri ve IMF Politikaları.

$$Y = F(K, H) \quad (1.19)$$

1.17 nolu model ölçeğe göre sabit getirilere sahip Cobb-Douglas üretim fonksiyonunu göstermektedir. Bu modele sermaye artışı (Solow-nötr) teknoloji de denir.

1.1.3.2.5. AL Modeli

AL modelinde, Solow'a göre işçi başına büyüme oranlarının uzun dönemde pozitif olabilmesi için, teknolojik gelişmeye ihtiyaç vardır. Ayrıca bu model, AK modelinin aksine işgücü artışı (Harrod-nötr) teknolojik gelişmeye göre tanımlanmaktadır.

$$Y = F(K, AL) = K^\alpha (AL)^{1-\alpha} \quad (1.20)$$

A, modeldeki teknolojik değişkeni göstermektedir. İşgücünün niteliğindeki artış teknolojik gelişmeye yol açtığı ön görülmüştür (Jones, 2001).

1.2. EKONOMİK KRİZLER

Bu alt bölümde ekonomik krizlerin tanımları, ekonomik krizlerin tarihsel gelişimi, ekonomik kriz nedenleri, ekonomik krizi açıklamaya yönelik geliştirilen modeller ve dünyada yaşanan başlıca ekonomik krizler ile ilgili kavramlar sunulmuştur.

1.2.1. Ekonomik Krizlerin Tanımları

Kriz, birçok bilim dalında ve gündelik yaşamda yaygın olarak kullanılan kavramlardan birisidir. Etimolojik kökeni Yunanca'da ki "krisis" kelimesine dayalı olan kriz kelimesi, sosyal bilimler alanında çoğu kez "birden bire meydana gelen kötüye gidiş yönündeki ilerleme", "buhran" ve "bunalım" kelimeleri ile aynı anlamda kullanılmaktadır (Turgut, 2006: 2).

Kriz, belirsizliği ve zarar görme olasılığını, riski içeren bir kavramdır. Krizin tehdidi, önceden bilinmeyen ya da öngörülemeyen makro düzeyde devlet; mikro düzeyde ise firmaları ciddi olarak etkileyecek sonuçlar ortaya çıkarmasıdır. Aniden ve beklenmedik bir anda ortaya çıkan gelişmeleri kriz olarak adlandırmak doğrudur. Yoksa ekonominin içerisinde ortaya çıkan her bir problem kriz değildir (Aktan ve Şen, 2002:

1). Bir başka tanımlamaya göre ekonomik krizler; genel olarak herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü veya finans piyasasındaki fiyat ve üretim miktarlarda kabul edilebilir bir değişme sınırının ötesinde gerçekleşen şiddetli dalgalanmaları ifade etmektedir (Kibritçioğlu, 2001: 175). Krizin ortamı ve göstergeleri vardır, ama krizin kesin olarak olacağını söylemek ve özellikle krizin zamanını öngörmek mümkün değildir (Uygur, 2000: 2).

Genel kriz tanımından hareketle, iktisadi sistem ya da alt bileşenlerinde ortaya çıkan krizi, iktisadi sistem ya da alt bileşenlerinin işleyişinde beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan ve sistemin işleyişini önemli ölçüde olumsuz etkileyen durum şeklinde tanımlanmıştır. Ekonomik krizin kaynağı çok çeşitli nedenlere bağlı olabileceği gibi, iktisadi sistemin herhangi bir alt biriminden başlayıp genel sisteme yayılabilir ya da sınırlı kalabilir (Oktar ve Dalyancı, 2010: 3).

Etkiledikleri sektörler açısından ekonomik krizler, reel sektör krizleri ve finansal sektör krizleri şeklinde ikili bir ayırımına tabi tutulabilir. Reel krizler, üretimde ve\veya istihdamda önemli bir daralmalar şeklinde ortaya çıkarlar. Finansal krizler ise ekonominin reel kesimi üzerinde tahrip etkiler yaratabilen ve piyasaların etkin işleyiş gücünü bozan finansal piyasa çöküşleridir (Delice, 2003: 58).

Kriz sözcüğü, hükümetin büyük hataları sonucunda finans piyasalarında yaratılan kargaşa ve panik havası olarak tanımlanmıştır (Parasız, 1996: 358). Finansal kriz, bir spekülasyon etki sonucunda herhangi bir ülke parasının devalüe edilmesiyle veya değer kaybetmesiyle sonuçlanan veya spekülasyon saldırılarının sonucunda ülke yetkililerinin uluslararası rezervleri önemli ölçüde harcayarak veya faiz oranlarının bir biçimde yükselterek paralarını savunmaya zorlaması durumunda oluşur (Özer, 1999: 29).

Mishking'in (1996: 2) tanımına göre; asimetrik bilgi finansal sistem içerisinde iki temel probleme yol açar: Ters seçim ve ahlaki tehlike. Bu doğrultuda finansal kriz, ters seçim ve ahlaki tehlike (moral hazard) sorunlarının ileri boyutlara varması ve böylece finansal piyasaların, fonların en verimli yatırım fırsatlarına sahip olan ekonomik birimlere kanalize edilmesindeki etkinliğini kaybetmesi nedeniyle finansal piyasalarda ortaya çıkan doğrusal olmayan bir bozulmadır. Örnek olarak; bir banka,

tasarruf sahiplerinin, bankanın içerisindeki ‘‘güven kaybına neden olan’’ fonlarını rasyonel olarak kullanabilirliğini yönetmektedir. ⁸Ancak tasarruf sahipleri bankalar içerisinde güven kaybettiğinde, bankalar birçok borç alan kişi için aracı rollerini yerine getiremezler. Ters seçim ve ahlaki tehlike problemleri finansal sistem içerisinde bu denli krizlere yol açabilecek, istikrarsızlıklar oluşturma potansiyeline sahiptir (Hubbard, 1994).

Görüldüğü üzere iktisatçılar ekonomik krizlerin tanımı, anlamı ile ilgili birçok görüş bulunmaktadır.

1.2.2. Ekonomik Krizlerin Nedenleri

Kriz öyle kısa dönemli dalgalanmalardan, dönüşlerden, dar boğazlardan değil. Çok daha süreli, daha elle tutulur bir gelişme. Belki en çarpıcı niteliği de insanların etraflarını, algılamalarını değiştirmesi. Çünkü kriz yeni bir perspektif getiriyor hem geçmişe hem geleceğe ilişkin; hiç düşünülmemeyecek şeyler şimdi normal kabul ediliyor; sorgulanamayacak şeyler otopsiye yatırılıyor (Keyder, 1984: 29).

Rodrik’e (2009) göre, gelişmekte olan ülkelerde farklı nedenlerle finansal krizler meydana gelebilir ama benzer niteliklere sahiptirler.⁹

Ekonomik krizler çeşitli nedenlerden meydana gelebilmektedir. Bunlar şöyle sıralanabilir (Cengiz, 2008: 12):

- Yanlış uygulanan ekonomi programı,
- Gelir dağılımındaki adaletsizlik,
- Arz ve talep yetersizliği,
- Ülke kaynaklarına göre aşırı borçlanma,
- Ülkelerin cari işlemler dengesini koruyamaması,
- Hızla değişen ekonomik gelişmeler,
- Sermaye hareketlerinin spekülasyon amaçlı gerçekleşmesi ekonomik krizlerin nedenleri arasında gösterilebilir.

⁸ bk. Mishkin, F. S. (1996) Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective.

⁹ bk. Rodrik, D. (2009) The Turkish Economy After The Crisis.

Ekonomik krizlere yol açan nedenler her zaman ekonomik olmayabilir. Politik, teknolojik, sosyokültürel, iç ve dış alanlardaki dalgalanmalar krize yol açabilir. Bu bağlamda ekonomik krizler içsel ve dışsal olarak ikiye ayrılır (Duman, 2011).

Sistemin dışsal dinamikler sebebiyle krize gireceğini savunan klasik iktisatçılar, devletin müdahale etmediği ve rekabetin mevcut olduğu bir ekonomide, otomatik işleyen fiyat mekanizmasının ekonomiyi kendiliğinden tam istihdama getireceğini söylüyorlardı. Klasiklere göre, önemli olan ekonominin tam bir serbestte içerisinde gelişmesiydi. Böyle bir ortamda kişilerin kendi çıkarlarını en iyi şekilde gerçekleştirmek için uğraşmaları, ekonomiyi de en iyi sonuçlara ulaştıracaktı (Pekin, 1991).

Marksist yaklaşım, kapitalist işleyiş içerisinde ekonomik krizlerin içsel çelişkilerden kaynaklandığını savunmuştur. Bu işleyişte ekonomik krize yol açan içsel çelişkiler; kâr oranlarındaki düşme eğilimi, aşırı üretim ve eksik tüketimdir. Karl Marks, üretim tekniklerinin ilerlemesi ve sabit sermaye oranının değişken sermaye oranına göre yükselmesi artı değer oranının aynı kalması durumunda kâr oranlarının zorunlu olarak düşeceğini ileri sürmüştür. Buna göre; sermaye organik bileşimi ile kâr oranları arasında zamanla ters orantılı olduğunu, sermayenin organik bileşimi arttıkça bunun kar oranlarının azalmasına neden olduğu söylenebilir. Ancak, kâr oranların düşme eğiliminin yavaşlatılabileceğini ve hatta geçici olarak durdurabileceğini belirtmiştir. Marks, kapitalist üretimin gerçek engelini sermayenin oluşturduğunu ve üretim tarzının iç çelişkilerinden kaynaklanan krizlerin kaçınılmaz olduğunu savunmuştur (Marks,1990'dan aktaran, Işık ve Duman, 2012: 78). Marksist öğretiyeye göre, krizin bir diğer nedeni; kapitalist ekonomide girişimcilerin üretim ve yatırımlarının plansız olması nedeniyle aşırı üretime yol açmasıdır (Hiç, 1994). Krizin nedeni olarak Marx'ın savunduğu son tez, eksik tüketim yaklaşımıdır. Eksik tüketimin başlıca nedenleri; sabit ve değişken sermaye arasındaki tutarsızlık, artı değer sorunu ve son olarak yedek sanayi ordusunun giderek büyümesidir (Çağlı, 2004). Marks'a göre yeni teknik gelişmeler ve bunun uygulamaları yatırımları ve izafi olarak kârlarda bir artış meydana getirecektir. Ancak, sermayedarların tasarruf eğilimleri yüksek olduğundan dolayı efektif talep üretim artışıyla aynı seviyelerde artmaz, mallar satılamaz, yatırım seviyesi düşürülür ve kriz başlar (Hiç, 1994).

Krizler kapitalizmin DNA'sıdır (Bina, 2011: 22). Kapitalist ekonomik sistem içerisinde paranın rolü, hiç olmadığı kadar önemli bir hal almıştır. Öyle ki, para üretimden ciddi boyutlarda kopmakta, spekülasyon yoluyla kontrolsüz bir biçimde büyümekte ve dünya halklarını krize girmesine yol açmaktadır. Yani buradan anlaşılıyor ki, krizin en büyük sebebi sermayenin kendisidir (BSB, 2008).

Krugman'a (2001) göre, serbest piyasa müminleri en geniş tanımıyla Keynezyen politikaları talebi harekete geçirmek için hükümetin(devlet müdahalesi) yoğun çaba harcaması üzerinde durdukları zeminin düşmanı olarak görme eğilimindedir. Fakat yanılıyorlar. Çünkü hareket etmeye yetecek talebin olmadığı bir dünyada, serbest piyasaların hayata geçirilmesi zor bir işlev olacaktır. Bu sebeple ekonominin arz yönüne vurgu yapan birçok öğreti garip bulunmuştur. Krizlerin hepsi ciddi bir biçimde yeterli talep yaratma sorunuyla ilgilidir. Bu doğrultuda ekonomik krizden kurtulmanın yöntemi olarak para politikası yerine maliye politikası uygulanmıştır¹⁰.

1970'li yıllarda meydana gelen stagflasyon olgusu karşısında Keynezyen çözüm önerilerinin geçersiz olduğunu savunan diğer yaklaşımlar Monetarizm, Arz Yanlı Yaklaşım ve Neoliberal olarak bilenen yaklaşımlardır. Stagflasyon, yüksek enflasyonun, durgunluğun ve yüksek işsizliğin aynı anda yaşandığı bir durumdur (Erdoğan, 2011). Monetaristlere göre, Keynezgil ekonomini modeli para ve fiyatlar genel düzeyini ihmal etmiş ve bu krize yol açan etkenler arasında görülmüştür.

Keynezyen iktisada tepki olarak doğan arz yanlı iktisat krizin nedenini; üretimi ve yatırımları olumsuz etkileyen yüksek vergilere bağlamıştır. Üretimi ve yatırımları artırmak için vergileri ve kamu harcamalarının azaltılması gerektiğini savunmuşlardır. Diğer bir ifadeyle; Keynezyen iktisadın toplam talebin ön plana çıkartan anlayışına karşı, gelir ve arz arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur. Buna göre, krizden kurtulmanın yolu olarak Keynezyen politikaların terk edilmesini, reel ücret ve vergilerin düşürülmesi gerektiği önerilmiştir (Ersoy, 2009).

Neoliberal görüş, serbest piyasanın dengeli ve istikrarlı bir ekonomi yaratacağı ve her türlü devlet müdahalesinin kaynak israfına ve krizlere yol açacağını savunmuştur. Dolayısıyla serbest piyasa ideologları krizlerin önlenmesi için daha fazla şeffaflık

---

¹⁰ bk. Krugman, P. (2001) The Return of Depression Economics.

sağlanmasını, krizin bir çözümü olarak görmektedir. Yani artık devlet sistemin kurallarını şeffaf ve güvenilir bir biçimde belirlemeli ve sistemin kendi kendini denetlemesi ve düzenlemesine müdahale etmemelidir (Yeldan, 2008).

Kapitalizm doğası gereği zaman aralıkları ile kriz üretir; üretim tüketim dengesizlikleri yaratır (Akgüç, 2009). Böylece ekonomi, krize yönelik farklı zamanlara, farklı dönemlere ve farklı koşullara uygun çözüm önerileri getirmiştir. Devletin ekonomideki rolünü azaltmasını, devletin küçülmesi öneren Neoliberal politikalar ve onun türevi yaklaşımlar olduğu gibi devleti ekonomik mekanizmanın temeline oturtan Keynezyen ve türevi yaklaşımlar krize çözüm getiren politiklardır.

Aşağıda, kriz kavramı ve krizin nedenleri üzerinde verilen genel bilgiden sonra ekonomik krizleri açıklamaya yönelik modellerin genel bir açıklaması yapılacaktır.

1.2.3. Ekonomik Krizleri Açıklamaya Yönelik Geliştirilen Bazı Modeller

Ekonomik krizleri açıklamaya yönelik birçok teorik model geliştirilmiştir. Ancak modellerin benzer noktaları bulunsa da modellerin her biri bütün krizleri açıklayabilecek donanıma sahip değildir. Çünkü krizler arasında her ne kadar benzer özellikler olsa da hiçbir kriz birbirinin aynısı değildir. Bu bağlamda bazı önemli kriz modelleri aşağıda belirtmiştir:

- Birinci Nesil Kriz Modelleri (Kanonik Modeller),
- İkinci Nesil Kriz Modelleri,
- Üçüncü Nesil Kriz Modelleri (Yayımla/Bulaşma Etkisi Modelleri),
- Yayımla Etkisi Modeli,
- Dışsal Faktörlere Vurgu Yapan Kriz Modelleri.

1.2.3.1. Birinci Nesil Kriz Modelleri (Kanonik Modeller)

Krugman tarafından ortaya atılan (1979) ve Flood ve Marion (1994) tarafından geliştirilen birinci nesil kriz modelleri, krizi tetikleyen temel makro ekonomik faktörlerin önemini vurgulamakta ve finansal krizlerinin nedenlerini, sabit döviz kurunun sürdürülebilirliği ile tutarsız iktisat politika uygulamalarına bağlamaktadır¹¹¹².

¹¹ bk. Flood, R. ve Marion, N. (1998) Perspective on The Recent Currency Crisis Literature.

¹² bk. Krugman, P. (1979) A Model of Balance of Payments Crises, s.310-325.

Bu tutarsız politikalara en çarpıcı örnek ise, bütçe açıklarını para basarak finanse eden genişleyici para politikaları ile sabit/yarı sabit kur rejiminin birlikte uygulanmasıdır (Çakmak, 2007).

Kanonik model olarak da bilinen bu model finansal krizlerin, ekonomi politikalarındaki temel dengesizlikler ve döviz kurunu sabit tutma arasındaki tutarsızlıklardan ortaya çıktığı öne sürülmektedir [...]. Spekülasyon, döviz rezervlerinde azalmalara sebep olur, bu da daha sonra merkez bankasının sabit pariteyi korumaktan vazgeçmeye zorlayacaktır (Krugman, 2000: 2).

Kanonik birinci nesil modelde, büyük bir yabancı ortaklığın döviz cinsinden kurunu sabitleyen küçük ülke veya gelişmekte olan ülke ekonomileri yer almaktadır. Sabitlenen döviz kuru yurt içi para otoritesinin sorumluluğundadır. Bu yüzden analizler yurt içi para piyasasının içerisinde özel ve kamusal faaliyetler etrafında yapılır (Flood ve Marion, 1998).

Yanlış maliye politikaları sabit döviz kuru oranı üzerinde tahribata neden olur. Sabit döviz kuru rejimi uygulayan bir hükümet, para arzını sabit kur oranına uygun olarak sabitleştirmelidir. Bu koşullar ciddi bir şekilde hükümetin senyoraj gelirinin artmasını sınırlar. Birinci nesil kriz modellerinin ayırt edici özelliği; hükümetlerin çok büyük bütçe açıklarını yönetmesidir (Burnside, Eichenbaum ve Rebelo, 2007).

Birinci nesil kriz modellerinin tanımını yaparken “kaçınılmaz son” demek yanlış olmaz. Çünkü, kriz; kur rejimiyle uyumsuz para politikasının varlığı, başkalarının bastığı paranın kullanılması, spekülatif saldırılarla başa çıkmak adına hükümetin döviz rezervlerini devreye sokması ama zamanla erimesi, hemen ardından son bir çaba ile faizlerin yükselmeye yönelik bir eğilim göstermemesi durumu olarak ifade edilmiştir (Pusti, 2013).

Krugman’ın sürdürülemez düzeydeki sabit kurun mutlaka terk edilebileceğini öngören modeli genel olarak finansal, özel olarak da para krizlerini anlamada bir ilk adım oldukça önemlidir. Bu model daha sonra bir taraftan farklı boyutlarda geliştirilirken, diğer taraftan eleştirilere de konu olmuş ve yeni model oluşturma çabalarını hızlandırmıştır. Bunlardan en önemlileri ikinci nesil kriz modeli olarak

adlandırılan ve makroekonomik politika problemlerine vurgu yapan modellerdir (Delice, 2003: 65).

1.2.3.2. İkinci Nesil Kriz Modelleri

Obstfeld'in 1986 yılında çalışmasıyla başlayan İkinci Nesil Modeller¹³, ekonomi politikaları tutarlı ve hükümetler sabit kuru sürdürmeye yetecek kadar rezerve sahip olsa bile, bir ülke parasına yönelik ve piyasadaki beklentiler kendiliğinden oluşan spekülasyon saldırılarının krize neden olacağını belirtmektedir. Saldırıların sonucu döviz kuru rejimi değişmektedir (Karabulut, 2002'den aktaran, Ural, 2003)

İkinci Nesil Kriz modeli, 1992-1993 Avrupa krizinde ortaya çıkmıştır ve krizi yaratan etken olarak makro ekonomik politika beklentilerinde ortaya çıkan ani değişiklikler olduğu savunulmuştur. Faiz oranlarını artırarak süresiz olarak sabit döviz kurunu fiziksel olarak koruyabileceği bir hükümet kurgulanmaktadır.

İkinci Nesil Modeller imkân dâhilinde hükümet davranışlarında ki önemli sapmalara vurgu yapar. Onlar, hükümet politikaları özel tutum değişikliklerine tepki gösterdiğinde veya sabit döviz kuru ve diğer hedefler arasında açık bir değiş-tokuş sorunu ile karşılaştığında neyin meydana geleceği üzerine çalışırlar (Flood ve Marion, 1998)

İkinci nesil krizler bankacılık krizleri ya da para krizleri şeklinde ortaya çıkmıştır. Daha önce üzere, bankacılık krizlerinin nedenleri bankaların aktif yapılarının bozulması, verilen kredilerin geri dönmemesi, varlık piyasasındaki dalgalanmalar ve dövizde aşırı pozisyon açığıdır. Para krizleri ise, sabit kur uygulaması esnasında paranın aşırı değerlenmesi ile açıkların artması sonucu oluşmaktadır (Pusti, 2013).

İkinci nesil kriz modellerindeki başlıca ortak nokta, kamu otoritelerinin sabit kur politikalarını devam ettirmeye yetecek kadar rezerve sahip olmaları durumunda bile spekülasyon atağın olabileceği ve bu atak sonucunda kur rejiminin değişebileceğidir (Emirkadı, 2005).

Birinci ve ikinci nesil kriz modelleri, 1980 ve 1990'lı yıllardaki birçok iktisadi krizi açıklayabilseler de, 1997 Asya krizini her iki modelde açıklamakta yetersiz

¹³ bk. Obstfeld, M. (1986) Rational and Self-fulfilling Balance of Payments Crises, s.72-80.

kalmıştır. Dolayısıyla bu yeni krizi açıklamaya yönelik çalışmalar başlatılmıştır ve Üçüncü Nesil Kriz Modelleri çözüm olarak ortaya çıkmıştır.

1.2.3.3. Üçüncü Nesil Kriz Modelleri

Asya'da ki büyük kriz daha önce adları koyulan her iki kriz modeline de uymamıştır. Kriz içerisinde konvansiyonel maliye politikalarını uygulayan ülkeler 1997 başlarında oldukça iyi durumdaydılar. Bununla birlikte büyümenin yavaşlaması ve 1996 yılında aşırı kapasitenin emareleri görülmeye başlanmıştır. Bu ülkelerin hiçbirisi 5 yıl önce İngiltere' de görülen döviz kuru stabilizasyonu ile istihdam arasındaki değiş tokuşu yaşamamıştır. Dolayısıyla burada ortaya çıkan krize uygun bir model geliştirilmeye çalışılmıştır (Erdoğan, 2006: 42).

Asya krizi temel özellikleri itibarıyla farklıdır. Krugman bu farklılıkları dört grupta toplamıştır. İlki, birinci nesil modellere neden olan makroekonomik büyüklüklerdeki problemler Asya ekonomilerinde mevcut görünmüyordu. Krizin arifesinde ülke hükümetleri bütçe açıklarına sahip değildi. Özellikle enflasyon oranları düşüktü. İkincisi, 1996 yılında büyüme hızında yavaşlama olsa da, bu ülkelerde önemli bir işsizlik problemi bulunmuyordu. Bir başka deyişle, krizden etkilenen ülkelerin hiçbirisi, 1992 Avrupa döviz krizinin sebebi olarak kabul edilen, sabit döviz kuru politikasını, genişlemeci bir para politikası izleyerek terk etme dürtüsüne de sahip değildi. Üçüncüsü, krizden etkilenen ülkelerin tamamında kriz öncesinde varlık piyasalarında fiyatlarda iniş-çıkış süreci sert bir biçimde yaşanmıştı. Özellikle hisse senedi ve arsa fiyatları, dikine yukarı fırlamış ve daha sonra da aynı şekilde aşağı düşmüştür. Son olarak, krizden etkilenen ülkelerin tümünde finansal araçlar, esas aktörler olarak ortaya çıkmıştı. Bu özellikleri itibarıyla Asya'da yaşanan krizin anlaşılması için yeni nesil kriz modellerine ihtiyaç duyulmuştur (Krugman, 1998a'dan aktaran, Şen, 2006: 6)

Bu modeller Asya krizinden hareketle, bankacılık ve finans sektörünün rolünü vurgulayarak, bankacılık krizleri ile para krizlerinin birbirlerini besleyen bir kısır döngü yarattığı ana fikrine dayanmakta ve krizlerin ülkeler arasında yayılma mekanizmasını açıklamaya çalışmaktadır (Yılmaz, Kızıltan ve Kaya, 2005: 93)

1.2.3.3.1. Yayılma Etkisi Modeli

Yayılma etkisine göre farklı ülkelerde aynı anda krizlerin ortaya çıkma sebebi bu ülkelerin benzer kırılganlıklar taşıdıklarıdır. Bu yüzden ortak şoklarla sarsılırlar. Asya ülkelerinin sabit döviz kuru sistemi uygulamaları ve dolar cinsinden aşırı borçlanmalar bu duruma örnek gösterilmiştir. Ortamda ortak şokların olmaması durumunda ise bir ülke de çıkan kriz domino etkisiyle diğerlerine farklı kanallar yoluyla yayılmaktadır. Bu yayılma kanallarından bir tanesi de uluslar arası ticaret yani ülkelerin birbirleriyle yapmış olduğu ticaret kanalı olduğu tespit edilmiştir (Keskin, 2004: 50).

1990'lardaki krizlerin çarpıcı bir yönü birkaç ülkede birden olması veya hızlı bölgesel olarak yayılmasıdır. Bu dönemdeki krizlerin birçoğunda yayılma etkisi görülmüştür. ERM (Avrupa Döviz Mekanizması) Krizi sırasında, İtalyan Lirası, İngiliz Sterlini ve Finlandiya Markkası dalgalandığında, Fransız Frangı, İrlanda Poundu ve İsveç Kronu spekülasyon baskı altında kaldığı gözlemlenmiştir. Aralık 1999 Meksika Peso devalüasyonu da, Arjantin, Brezilya hatta bir ölçüde Filipinler üzerinde spekülasyon baskı yarattığı görülmüştür (Yay, 2001: 1234-1248).

1.2.3.4. Dışsal Faktörlere Vurgu Yapan Kriz Modelleri

Bu modellerde özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşanan krizlerde dışsal faktörlerin rolü hareket noktası olmuştur. Bu doğrultuda ekonomideki önemli gelişmeler, yatırımların küreselleşmesi, sermaye piyasaları arasındaki ilişkinin artması, gelişmekte olan ülkelerde krize yol açabilmektedir. Örneğin, sanayileşmiş ülkelerin faiz oranlarındaki düşüşler, sermaye akımlarını gelişmekte olan ekonomilere yönlendirirken, faiz oranlarında meydana gelen ani artışlar, bu ekonomilerdeki bankaların ve firmaların maliyetlerini yükselterek, dış finansman akımlarını sınırlayabilmektedir. Bununla birlikte yapılan bazı çalışmalar, finansal piyasalar arasındaki artan entegrasyonun uzun vadede makroekonomideki göstergelerdeki aşırı dalgalanmaların azalttığını ortaya koymaktadır (Delice, 2003: 65).

1.2.4. Dünya'da Yaşanan Başlıca Ekonomik Krizler

Bu kısımda dünya genelinde başlangıçta 1929 Büyük Buhran olmak üzere dünya ekonomisine önemli boyutlarda etkisi olan başlıca ekonomik krizler sunulmuştur.

1.2.4.1. 1929 Büyük Dünya Buhranı

Büyük Bunalım 1929'da başlayan (ancak etkilerini ancak 1930 yılının sonlarında tam anlamıyla hissettiren) ve 1930'lu yıllar boyunca devam eden ekonomik buhrana verilen isimdir. Buhran, Kuzey Amerika ve Avrupa'yı merkez almasına rağmen, dünyanın geri kalanında da (özellikle de sanayileşmiş ülkelerde) yıkıcı etkiler yaratmıştır (Turan, 2011).

Amerikan borsasında bu kötü gidişatın motor gücüydü. Tüm ülkede ve dünya genelinde tahribat devam ediyordu. 1929-1932 yılları arası Amerika borsası %89'e kadar değer yitirmesiyle birlikte. Spekülatif balonun patlaması, insanların hisse senetlerini biran önce nakitte dönüştürmeye çabalamasına yol açmıştır bu da borsanın daha da kötüye gitmesine yol açmıştır (Rothbard, 2000). Malların talebindeki daralma, kredi ve yatırım araçlarında süren tahribat, göze çarpan ekonomik büyüme ve ekonomik sistemindeki çeşitli bozulmalara neden olan finansal sıkıntılar, 1929 Büyük Buhran'ın önemli sebepleridir (Açıkgöz ve Özkan, 2009).

Galbraith'e (1984) göre, Büyük Buhran beş temel problemin bir karışımıdır: İlki, gelir dağılımındaki dengesizlik. Yani 1929 yılında nüfusun en zengin %5 ülke içindeki tüm bireysel gelirin yaklaşık olarak üçte birine sahip oluyordu. İkincisi, şirketlerin mali yapısındaki dengesizlikler. Üçüncüsü, bankaların bozuk yapısı. Bu zayıflık çok sayıda çalışma biriminde açığa çıkar. Çünkü azalan gelir ve artan işsizlikle hızlanan bir domino etkisine yol açmıştır. Dördüncüsü, dış ticaretteki dengesizliktir. Birinci Dünya Savaşı boyunca, Amerika kredi açan bir ülke görevindeydi. İhracatı ithalatından daha fazlaydı. Ama Amerika'nın ithalat üzerinde uyguladığı yüksek tarife özellikle tarım ile uğraşan kesimi olumsuz etkilemesine yol açan ihracatın düşmesine yol açtı. Ve son olarak, ekonomi yönetiminin de tecrübesizlik. 1920'li yıllarda Amerikan politikacılarının ve ekonomistlerin bir çoğunluğu, liberal ekonominin en iyi ekonomik sistem olduğuna inanırlardı. Ama bu buhran ekonominin kendi kendine toparlanmasının ne kadar zor olduğunu gözler önüne sermiştir¹⁴.

Özetle, 1929'da başlayan ulusal ve uluslar arası bu gelişmeler, *depresyona* kelimenin tam anlamıyla kimlik kazandırmıştır. Büyük buhran, sanayileşmiş ülkelerde

¹⁴ bk. Galbraith, J.K. (1984) The Great Crash 1929.

yaşayan insanların büyük kısmı için kitlesel işsizliğe neden olurken, ilgili ülkelerde alınacak siyasi ve ekonomik kararlar üzerinde büyük ve yaralayıcı etkiler meydana getirmiştir. Çünkü işsizlik yardımı da dahil sosyal güvenlik sisteminin, özellikle de uzun dönemli işsizlik için, yeterli olmadığı görülmüştür. Büyük Buhran'ın yol açtığı felaket ve belirsizlik duygusunun iş çevreleri ve politikacılar arasında yaygınlık kazanması, krizin şiddetini daha da arttırmıştır (Bakırtaş ve Tekinşen, 2004: 89).

Bankalar, aracı kurumlar, fabrikalar, ticarethaneler, derken batış bir girdaba dönüştü. O yılın sonunda Amerikan ekonomisinden 30 milyar dolar buharlaştı. Kimsenin cebine girmedi-kimseyi zengin etmedi, sadece buharlaştı (ekodiyalog, 2014).

1.2.4.2. 1973 Petrol Krizi

1973 tarihinde OAPEC (Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği)'in Arap-İsrail Savaşı'nda ABD'nin İsrail Ordusuna destek vermesine karşılık olarak ettiği petrol ambargosuna denmektedir (Arslan, 2011). 1970 öncesinde pek rastlanmayan petrolün siyasal bir silah olarak kullanılması olgusu, 1971' den itibaren başlamış ve 1970'li yılların dikkat çekici bir olgusu haline gelmiştir. 1970' den itibaren hemen bütün Orta Doğu ülkelerinde, petrol şirketlerine el konulmaya ve millileştirme faaliyetlerine başlanmıştır. Millileştirme hareketi sırasında Irak, petrol şirketlerinin aşırı tepkisiyle karşılaşmış, Türkiye ise, Irak'ın bu tutumunu desteklemiştir (Arı, 2005'ten aktaran, Demir, 2009).

1973 Arap-İsrail Savaşı sonrası Araplar, Batı' ya özellikle ABD'ye, "Siz bizim petrolümüzü seviyorsunuz, fakat biz, sizin dostunuz İsrail'i sevmiyoruz, üstelik bizim petrolümüzde o kadar bol değil. Siz, çok yıllar bizim petrolümüzün fiyatını istediğiniz gibi ayarladınız, artık fiyat ayarlamasını biz yapacağız " demişler ve 1973-1974 yılları arasında petrol fiyatının 4 katına çıkması ile dünya ekonomisi, 1945 yılından sonraki en büyük krizi yaşamıştır (Yankı,1980'den Aktaran, Demir, 2009). 1973 petrol krizi doğrudan doğruya, 1973 Arap-İsrail Savaşı'nın sonucu değildir. Bu savaş krizi hızlandırmıştır (Arslan, 2011).

1.2.4.3. Meksika Krizi

1980 ve 1990 yıllarındaki Güney Amerika'daki krizlerden farklı olarak, 1994-1995 yıllarındaki Meksika ve 1997-1998 yıllarındaki Güney Doğu Asya Krizi makro ekonomik istikrarın nispeten sağlandığı bir ortamda ortaya çıkmıştır. Yani Meksika'da ve beş Güney Doğu Asya ülkesinde (Endonezya, Güney Kore, Filipinler, Malezya, Tayland) 1980 ve 1990 yıllarındaki krizlerin başlıca sebepleri olarak gösterilen devasa bütçe açıkları mevcut değil ve enflasyon oranı düşük seviyede olduğu gözlemlenmiştir (Güloğlu ve Altunoğlu, 2002). Ancak bu etkenlerden bağımsız olarak Meksika krizine sebep olarak (Kübalı, 2000):

- Sabitleşmiş kur politikasının aksayan yönleri mevcuttu. Bunlardan en önemlisi Peso'nun reel olarak değerlendirilmiş olması, ikincisi bankaların kredi sorunları idi.
- Makro ekonomik dengelerin zayıflığı üstüne, sabit kurun sebep olduğu yerli paranın aşırı değer kazanması ve cari işlemler hesabının açık vermesine yol açmasıdır.
- Dünya'daki ve ülkede içerisindeki kısır döngüye sebebiyet veren gelişmelerin, yabancı sermayenin kaçışına yol açmasıdır.
- Hükümet reel değer kazanmış peso konusunda ne yapacağını açıklamamış, sorunu göz ardı etmiştir.
- Finansal reel getirilere bakarsak 1994'de Meksika'da %7 enflasyon ve %16 olan faiz düzeyleri görülmekteydi.

Bu gelişmeler yıllardır yüksek miktarda yabancı sermaye çekmiş olan Meksika ekonomisini olumsuz etkilemiş ve krizin tetiklenmesine yol açtığı gözlemlenmiştir.

1.2.4.4. 1997 Güneydoğu Asya ve Rusya Krizleri

Dünya ekonomisini ve özellikle finansal piyasaları etkileyen Güneydoğu Asya Krizi, Tayland'da başlayıp kısa sürede büyüyerek tüm Asya'ya yayılmıştır. 1997 yaz aylarında başlayan Güneydoğu Asya Ekonomik Krizi, temelde dinamik uluslararası ticari ve mali sistem ile kötü yönetilen mali kurumların çatışması sebebiyle ortaya çıkmıştır. IMF'e göre kriz dört temel başlık altında özetlenebilir. Bunlar (Karluk vd. 1999: 259);

- Yabancı sermaye yatırımlarının verimli alanlara yönlendirilmemesindeki sorunlar ve kısa vadeli borçlardaki artışlar,
- Dış faktörler,
- Son yıllardaki tutarsız makroekonomi ve döviz kuru politikaları
- Ve son olarak, finans kesimindeki yapısal zayıflıklardır.

Bölge ülkeleri, dış tasarrufları ülkelerine çekmek için para birimlerini ABD dolarına endekslemişlerdir. ABD dolarının güçlenmesi, bu ülkelerin para birimleri aşırı değerlenmesine neden olmuştur. Bu durum bu ülkelerin ihracatını pahalılaştırmış ve rekabet güçlerini kaybetmelerine yol açmıştır. Bunun üzerine ülkeler cari açık vermeye başlamıştır. Ve bu da krizi tetikleyen bir diğer etken olduğu gözlemlenmiştir.

Rusya'da 1997'lerde başlayan ekonomik sıkıntılar Temmuz 1998'de ağırlaşmaya başlamış ve 17 Ağustos 1998' de ruble-dolar koridorunun 1 Ruble 6 dolardan, 1 ruble 9.5 dolara devalüe edilmesi, döviz üzerinden sermaye hareketlerini sınırlandırılması ve 90 günlük moratoryum ilan edilmesi ile sonuçlanan bir ekonomik kriz yaşanmıştır. Bu krizin kökleri eskilere dayanmakla birlikte, oluşumda kısa vadeli karlar peşinde koşan kısa süreli sermayenin spekülatif davranışlarının da etkisi bulunmaktadır (Akdiş, 2002: 12).

Eğilmez ve Kumcu'ya (2009: 384) göre, Asya ve Rusya krizlerinin Türkiye'ye etkisi sonradan ve dolaylı yoldan olmuştur. Yeni yükselen pazarlarda (emerging markets) yaşanan ve önce bölgesel olarak algılanan bu kriz, bir süre sonra bütün yeni yükselen pazarlar için ortak bir kriz olarak görülmeye başlandı. Bunun sonucu yabancı yatırımcılar, paralarını alıp ülkelerine döndükleri. Başlangıçta bu krizlerden pek fazla etkilenmeyen Türkiye'nin, bu aşamada uluslararası sermaye piyasalarından borç alması giderek bir sorun haline gelmeye ve ödemeler dengesini olumsuz etkilemeye başladığını. Türkiye 2000 yılına bu sıkıntıları bünyesinde taşıyarak bir başka deyişle kriz virüsünü alarak girdiği savunulmuştur¹⁵.

---

¹⁵ bk. Eğilmez, M. ve Kumcu, E. (2009) Ekonomi Politika Teorisi ve Türkiye Uygulaması, s.384.

İKİNCİ BÖLÜM

2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZ VE ETKİLERİ

2.1. 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİNİN NEDENLERİ

2007 yazında ABD’de başlayan ve 2008 Eylül ayında ABD’nin en büyük 4. Yatırım bankası olan 158 yıllık Lehman Brothers’ın 600 milyar dolar borç ile iflasını açıklayarak batmasıyla etkisi bütün dünyaya yayılmaya başlayan kriz, 1929 Büyük Buhranından sonra, dünyanın yaşadığı en büyük kriz olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, bu krizin temel nedeni olarak; ABD’nin gayrimenkul piyasasında son yıllarda yaşanan aşırı fiyat artışları, geri dönmeyen riskli konut kredileri ve bunlara bağlı olarak çıkartılan finansal yatırım araçlarında kayıp olan milyon dolarlar gösterilmektedir(Ünal ve Kaya, 2009).

G-20 ‘’ Finansal Piyasalar ve Dünya Ekonomisi Konferansı Deklarasyonu’’nda finansal piyasalarda yaşanan krizin nedeni olarak şunları belirlemiştir (Erdönmez, 2009: 85):

- Yüksek büyüme oranları,
- Sermaye akımlarının artması,
- Piyasalar hakkında risk değerlendirmelerinin yeteri kadar yapılmaması veya yanlış yapılması ve bunun sonucunda ortaya çıkan zayıf risk yönetimi uygulamaları,
- Zayıf sermaye standartları, karmaşık ve şeffaf olmayan finansal ürünlerin artmaya başlaması ve bunun sonucunda yüksek kaldıraç oranlarının finansal sistemde kırılganlık oluşturması,
- Finansal piyasalarda oluşan risklerin, ekonomi politikalarının belirleyicileri tarafından yeteri kadar görülememesi ve değerlendirilememesi, finansal inovasyona ayak uydurulamaması ve piyasaya yönelik düzenlemelerin göz ardı edilmesi olarak sıralanmıştır.

Alt bölümde 2008 küresel ekonomik krizinin öncesi ve sonrasında ABD menkul kıymet piyasasının fiyat analizi üzerinde durulmuştur.

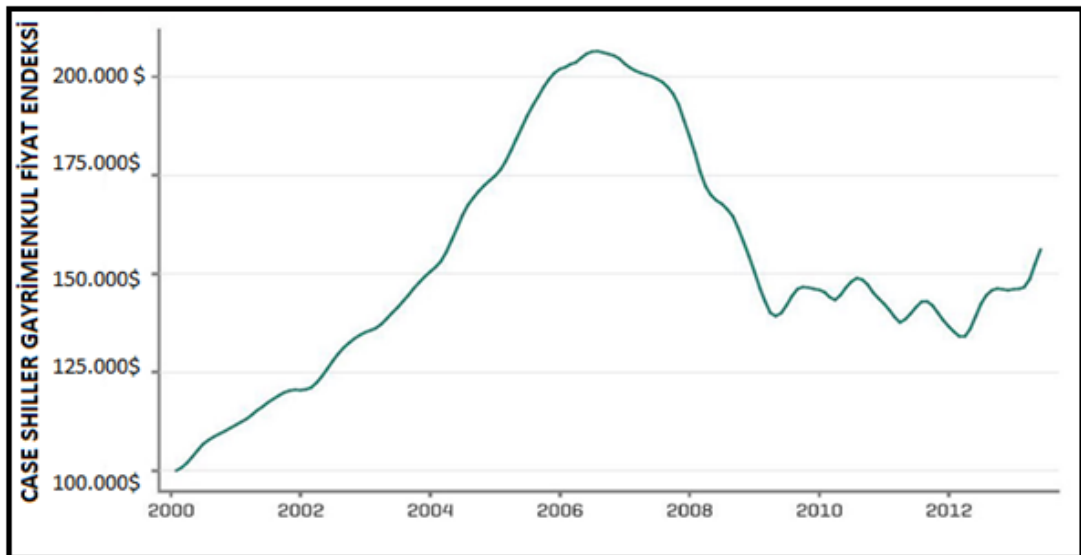

2.1.1. ABD Gayrimenkul Fiyatlarındaki Düşüş

Konut değerlerinin yüksek olduğu dönemlerde, mortgage (konut) kredilerine dayalı menkul kıymetlerin düşük risk grubunda değerlendirilerek yatırımcılara sunulmasının ardından, teminat niteliğindeki konutların değerlerinde meydana gelen ani düşüşler nedeniyle yüksek zararlar kaydedildiği öngörülmüştür (ekodiyalog, 2014).

Diğer bir deyişle; konut fiyatlarındaki yükseliş devam ettiği sürece subprime mortgage kredilerinin ödenmeme riski düşük olacağı için konut fiyatlarındaki balon riski borç vermeyi cesaretlendirmiş ve bu da subprime mortgage (bankalar tarafından alt gelir gruplarına verilen krediler) piyasalarındaki güven standartlarındaki bozulmayı şiddetlendirmiştir. Konut fiyatları balonu 2007 yılında patladığı zaman finansal sistemde bozulma ortaya çıkmıştır. Konut fiyatlarındaki düşüş pek çok subprime borçlusunun sahip olduğu evin değerinin mortgage kredisi altında kalmasına neden olmuş ve bu kredinin ödenmeme riski de yükselmeye başladığı gözlemlenmiştir (Öztürk ve Gövdere, 2010 : 383). Şekil 1.6'da 2000 ile 2013 döneminde ABD'deki gayri menkul fiyat endeksi değişim oranları sunulmuştur.

Şekil 1.6: 2000-2013 Dönemi Case Schiller Gayrimenkul Fiyat Endeksi (Bin Dolar)

Kaynak: Standard and Poors verileri kullanılarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

Şekil 1.6’da görüldüğü üzere, 2000’li yıllar itibariyle artan gayrimenkul fiyatlarındaki aşırı fiyat artışlarının sönmesiyle başlayan ve 2006 yılından itibaren ipotekli konut kredilerin geri ödemelerinde yaşanan sorunlarla devam eden süreçte finansal piyasaya duyulan güven tamamen sarsılmış olup, ABD gayrimenkul piyasaları kaynaklı kredi krizi küresel bir finansal krize dönüşmüştür (Hepşen, 2012: 6). 2000 yılının ilk çeyrek döneminden 2013 yılının ilk çeyreğine kadar 100 bin dolar başlangıç değeriyle ifade edildiği endekste değer artış süreci krizin ilk dönemine kadar devam etmiştir. Ancak, kriz itibariyle o güne kadar oluşan balon patlamış ve gayrimenkul fiyatlarında aşırı bir düşüş gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Ev fiyatları 2004-2005 yıllarında daha önceki yıllardan daha hızlı şekilde bir artış göstermiş, bu artış 2006 yılında yavaşlamış, 2006 yılından itibaren 2007’de hızlanarak azalışa geçmiştir. Tüm bu aktörlerin tahminlerini, maziye ait rakamlara dayanan riziko hesaplarını altüst etmiştir. Aslında ipotek bankacılığı konusunda ilk sorun 2008 Eylül’ünde değil, 2007 Eylül’ünde baş göstermiştir. Bu tarihte ipotek kredisi veren iki yatırım bankası, Bear Stearns ve Merrly Lynch açtıkları kredilerinin ödenememesi yüzünden likiditelerini kaybetmişler, borçlarını ödeyemez hala gelmişler ve iflasla karşı karşıya gelmişlerdir (Hiç, 2009: 5). 2007 yılı sonrası dönemde konut fiyatlarında gözlenen düşüşler hem konut kredilerinin temerrüt oranlarını artırmış hem de yeni konut yapımının sayısının azalmasına sebep olmuştur (Arslan ve Kanık, 2012: 2). Tablo 1.1’de 2001-2008 döneminde ABD’deki kişisel gelir ve harcamalar miktarı sunulmuştur.

Tablo 1.1: 2001-2008 Dönemi A.B.D’de Kişisel Gelir ve Harcamalar

(Milyar Dolar)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Kişisel Gelir	8,883.3	9,060.1	9,978.1	9,937.2	10,485.9	11,268.1	11,894.1	12,238.8
Kişisel Harcamalar	7,443.5	7,727.5	8,088.0	8,585.7	9,149.6	9,680.7	10,224.3	10,520.0
Kişisel Tasarruflar	204.9	282.2	289.8	303.7	127.7	235.0	178.9	286.4
Finansal Varlıkların Net Kazançları	620.3	644.4	905.2	1,413.7	1,231.2	1,247.9	1,525.5	818.4
Borçluluktaki Net Artış	853.4	1,006.3	1,104.4	1,517.7	1,703.2	1,839.9	1,459.3	146.0
Mortgage Borcu (Tarım Dışı Evler)	549.9	760.0	802.8	1,015.3	1,103.5	1,051.7	686.3	106.9

Kaynak: US Department of Commerce ve Bureau of Economic Analyzis verileri referans alınarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

Tablo 1.1’de görüldüğü üzere, piyasa içerisinde oluşan menkul kıymetleşme balonu sonucunda oluşan ucuz likidite ile A.B.D halkının kişisel gelir, kişisel harcama artışı ve borçluluk artışı bununla birlikte artan mortgage kredi borcu 2001 yılından 2006 yılına kadar yaklaşık olarak iki kat arttığı gözlenmiştir. Tablo 1.1’de görüldüğü gibi, yine bu yıllar arası finansal varlıklardaki net kazançlardaki artış ile borçluluk oranı arasındaki artış birbirine paralel şekilde gerçekleştiği görülmüştür (Buluş ve Kabaklarlı, 2010).

Küresel finansal krizin oluşumu sürecinde, ABD bankalarının portföyünde her zaman önemli bir yer tutan ipotekli konut kredileri zincirin başlangıç halkasını oluşturmaktadır. Bu ortamda ‘subprime’ konut konut kredisi olarak da adlandırılan ve ABD’de düşük gelir grubuna açılan kredilerin toplam konut kredilerindeki payı giderek artmıştır. Bu payın 2003’te yüzde 8,5’ten, 2006’da yüzde 20,1’e çıkması sistemin barındırdığı riski arttırmıştır. Kredi ödemelerinde yaşanan problemler, geri çağrılan krediler ve daha sonra teminatların(konutların) satışı, konut fiyatlarında dikkate değer bir düşüşe neden olmuştur. Banka sermayelerindeki erime süreci böylelikle tetiklenmiş ve bir kısır döngü içine girilmiştir (TEPAV, 2014). Mortgage kredilerine dayalı menkul kıymetler ile kredi türev ürünlerinin risklerinin yanlış ölçülmesi, kimi zamanda finansal mühendislik teknikleri kullanılarak ölçülemez hale getirilmesi akabinde denetleyici yapının eksiklikleri finansal kurumları etkilemiş ve mortgage kredi krizi olarak adlandırılan durum küresel bir likidite krizine dönüşmüştür (Demir vd. 2008: 2).

2008 yılından itibaren özellikle finansal piyasalarda yaşanan iflaslar, krizin farklı bir sürece girmesine yol açmıştır. Kredi derecelendirme kuruluşlarının ipotekli konut kredilerine dayalı tahvillerin notunu indirmesi, paralarını fonlardan çekmek isteyen yatırımcı sayısını artırmış ve böylece finansal piyasalardaki ürünlerin nakde çevrilmesi daha da zorlaşmıştır. Özellikle ikinci piyasalarda ani satış baskısı, bu piyasalardaki yatırım araçlarının fiyatlarını önemli oranda düşürmüş ve bu piyasalarda işlem gören fonlar milyarlarca dolar değer kaybetmiştir, böylece likidite krizi daha da derinleşmiştir (Demir, 2008: 67’den aktaran Karabulut, 2009: 408).

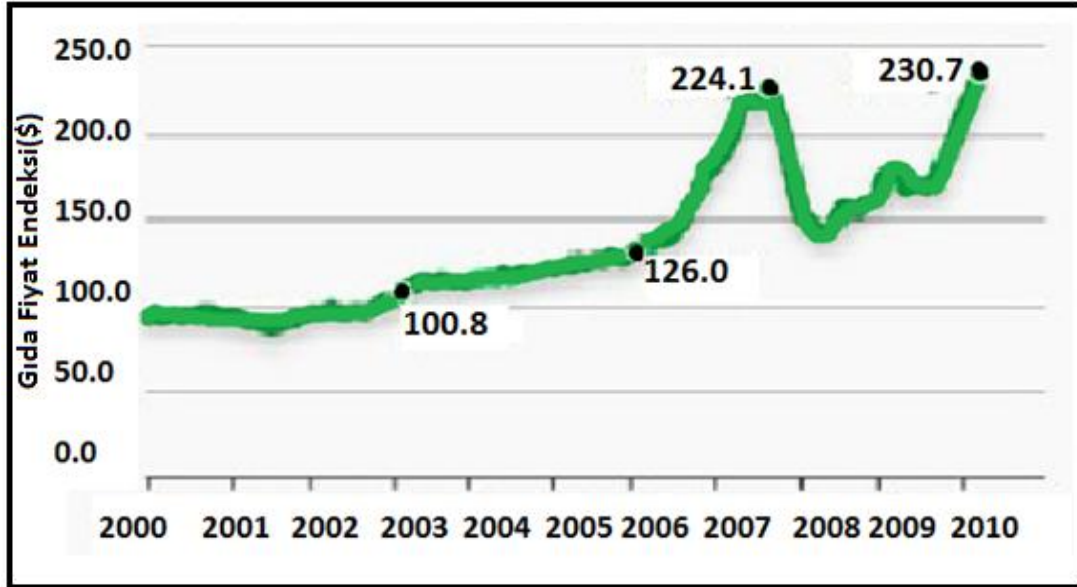
Kısaca, bu krizin kökeninde tarihin en büyük gayrimenkul ve kredi balonu yatmakla beraber bu krizi, kredinin değil ona dayanılarak yapılan işlemlerin yarattığı bir

çeşit kriz olarak tanımlamak daha doğru olacağı savunulmuştur (Öztürk ve Gövdere, 2010).

2.1.2. Gıda Fiyatlarındaki Yükseliş

2008 finansal krizinin ortaya çıktığı yıllarda gıda fiyatlarındaki yükseliş, özellikle az gelişmiş ülkelerde bir gıda krizine dönüşmesine yol açmıştır. İklim koşulları ve petrol fiyatlarının olumsuz seyretmesi ve buna ek olarak ortaya çıkan küresel kriz gıda stoklarının azalmasına ve gıda fiyatlarında yükselişlere neden olmuştur. Artan gıda fiyatları ile piyasalarda istikrarsızlığın en yoğun yaşandığı ve gıda kriz dönemi olarak da bilinen 2007-2008 dönemi sonrası düşüşe geçen fiyatlar, 2010 yılında tekrar yükselişe geçtiği gözlemlenmiştir (Boran ve Sevilmiş, 2012). Şekil 1.7’de, 2000 ile 2010 döneminde dünya gıda fiyatları endeksindeki dalgalanmaların boyutu sunulmuştur.

Şekil 1.7 : 2000-2010 Dönemi Dünya Gıda Fiyatları Endeksi (Dolar)

Kaynak: FAO verileri referans alınarak tarafımızdan oluşturulmuştur.

Son dönemler tarım ürünü fiyatlarında ciddi boyutlarda artışlar yaşanmıştır. 2008 yılının ilk yarısında dünya son 30 yılın en yüksek gıda fiyatlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Gıda fiyatlarındaki bu artış küresel ekonomik ve mali krizle birleşmiş ve gıda güvenliği için tehdit oluşturmuştur. Gıda fiyatları, 2007 yılındaki seviyesine göre

%40'lara kadar ve 2006 yılındaki seviyesine göre %76 oranında artış göstermiştir (Meyers ve Kurbanova, 2009).

Gıda fiyatlarının hangi sebeplerden dolayı arttığına yönelik çeşitli araştırmalardan şu sonuçlar ortaya çıkmıştır (Akder, 2009).

- Gelir ve talep artışı (talep yapısındaki değişim ve gelişmekte olan ülkelerde yüksek ekonomik büyüme buna bağlı olarak ortaya çıkan talep şoku),
- Enerji fiyatlarındaki artış (biyoyakıtlar),
- Verim artışı ve teknolojik gelişme konusunda yatırım eksikliği,
- İklim değişiklikleri (küresel ısınma ve kuraklığın etkisi),
- Düşük stoklar ve dış ticaret politikaları(gelişmekte olan ülkelerin aşırı korumacı politikaları),
- Yüksek girdi ve taşıma maliyetleri,
- Ve son olarak nüfus artışıdır.

Gıda fiyatlarındaki artışa, yukarıdaki maddelerin yanı sıra başta ABD'nin ve diğer gelişmiş ülke ekonomilerinin krizden çıkmak için uyguladıkları gevşek para politikalarının sonucu yatırım ve spekülasyon amaçlı tarımsal emtia talebi de fiyatların yukarı çekilmesine ivme kazandırmıştır (Öztürk, 2011). Bunun dünya üzerinde ciddi boyutlarda etkisi bulunmaktadır. Buna bağlı olarak FAO verilerine göre, 2003 yılında dünyada yeterli beslenemeyen kişi sayısı 848 milyon iken bu sayı 2007 yılında 923 milyona yükselmiştir. Gıda krizine mali krizinde eklenmesiyle dünyada yetersiz beslenen kişi sayısına 2008 yılında 44 milyon ve 2009 yılında 105 milyon kişi daha eklenmiştir (Kıymaz, 2011). Şekil 1.7'de görüldüğü üzere, finansal krizle birlikte talep de azalma, ve hava koşullarının da bir önceki döneme göre olumlu gelişmesi nedeniyle arzda bir artışa neden oldu. Bu iki gelişmede fiyatlar üzerinde aşağı yönlü bir seyir izlemesine yol açmıştır (Akder, 2009). Ancak, küresel krizden kurtulmaya yönelik tedbir paketlerinin uygulanması ve bununla birlikte ekonominin toparlanma sürecine girmesi gıda ürünleri talebinde tekrar bir artış sağlamış ve buna bağlı olarak gıda fiyatlarındaki artışı tekrar tetiklediği görülmektedir.

2.1.3. Kıymetli Metallerin Fiyatlarındaki Artış

Kıymetli metaller asıl olarak altın ve gümüşten oluşan kıymetli metallerdir. Ancak bu metaller arasında platinyum ve pladyum grubu metallerde yer almaktadır. Altın ve gümüş yatırım aracı olmaktan ziyade sanayinin pek çok farklı alanında kullanılmıştır. Alt bölümlerde ilk olarak, özellikle yüzyıllardır kriz döneminde en iyi sığınma aracı olarak görünen altın ve gümüş madenleri üzerinde durulmuştur.

2.1.3.1. Altın

Kriz dönemlerinde, iktisadi aktörlerin altını "güven limanı" olarak algılanmasının gayet doğal ve rasyonel olduğu savunulmuştur. Bu yüzden; altın, değeri kendinden menkul bir yatırım aracıdır. İnsanların tasarruflarını değerlendirme biçimlerinin konjonktürel olarak değişmesinin bir yansıması olarak altın kriz dönemlerinin yatırım aracı olma özelliğini bu dönemde de taşımıştır. Sonuç olarak, 2007 yılı sonrası altın fiyatlarında ciddi artışlar meydana gelmiştir (Karataş ve Ürkmez, 2013: 560). Şekil 1.8'de 2003-2013 döneminde altın fiyatlarındaki değişim miktarları sunulmuştur.

Şekil 1.8: 2003-2013 Dönemi Altın Fiyatları (Dolar/Ons)

Kaynak: Gold Price verileri referans alınarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

Altın fiyatı (USD/Ons olarak ölçülür) son yıllarda inanılmaz sıçrama sergilemiş görünüyor. 1900 yılında 18,96 USD/Ons olan altın fiyatı, 1950'de 34,72 USD/Ons'a, 2000'de 279,11 USD/Ons'a ve 2012 sonunda 1,695 USD/Ons'a yükselmiş. İlk elli yılda

%83, ikinci elli yılda 8 kat artan altın fiyatı son 12 yılda 6 kat daha artmış görünüyor (Eğilmez, 2013). Şekil 1,8’de görüldüğü, altının ons fiyatını son 40 yıllık dönemde en çok yükselten gelişme küresel ekonomik kriz oldu. Mortgage kriziyle birlikte altın 800 dolar seviyesini gördü. Dünyayı etkisi altına alan kriz altın fiyatlarında rekor rakamlara ulaşmasına yol açmıştır. Altın fiyatları 2008 yılında 900 dolar, 2009’da 1000 dolar, 2010’da 1.400 dolar, 2011’de ise 1.800 dolar seviyelerine kadar yükseldiği gözlemlenmiştir.

2.1.3.2. Gümüş

Endüstriyel, kuyumculuk ve dekoratif amaçlı kullanım, gümüş talebinin yaklaşık olarak %95’i oluşturmaktadır. [...] Dalgalı bir seyir izlemekle birlikte, gümüş fiyatlarının son on yılda 3,6 katına çıktığı görülmüştür. Şekil 1.9’da 2002 ile 2012 döneminde gümüş fiyat endeksinde gözlemlenen değişimler sunulmuştur.

Şekil 1.9: 2002-2012 Dönemi Gümüş Fiyatları (Dolar/Ons)

Kaynak: Gold Price verileri referans alınarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

2004 yılında 6,7 Dolar ons olan gümüş fiyatı, küresel ekonomik krize kadar artarak, 2008 yılında 19,3 Dolar ons’a kadar çıkmış, ancak krizin ardından yaklaşık %49 oranında değer kaybederek 9,9 Dolar ons seviyesine gerilediği görülmektedir. Küresel ekonomik toparlanma ve artan taleple beraber güçlü bir artış trendine giren gümüş fiyatları, 2011 yılında 42,7 dolar ons ile tarihi zirvesine ulaştığı gözlemlenmiştir.

Ancak bu tarihten sonra tekrar düşüş seyri izlemeye başladığı görülmektedir (Eruysal, 2014: 17).

2.2. 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİNİN DÜNYA EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Amerikan ekonomisi, dünya ekonomisine yön veren bir büyüklükte olduğu için, bu kriz dünya ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir (Yıldırım, 2010: 47). Küresel boyutlarda yaşanan finansal kriz, ABD ve AB ülkeleri gibi gelişmiş ülkelerin yanı sıra özellikle bu ülkelerle ticaret faaliyetleri olan ülkeler başta olmak üzere bütün ülkelerin makroekonomik değişkenlerini etkilemiştir (Karabulut, 2009: 410). Kriz dünya ekonomilerinin en derin ve yaralayıcı etkisi durgunluk, işsizlik artışı ve bütçe açıklarının giderek artması yolunda olmuştur (Özbek, 2009).

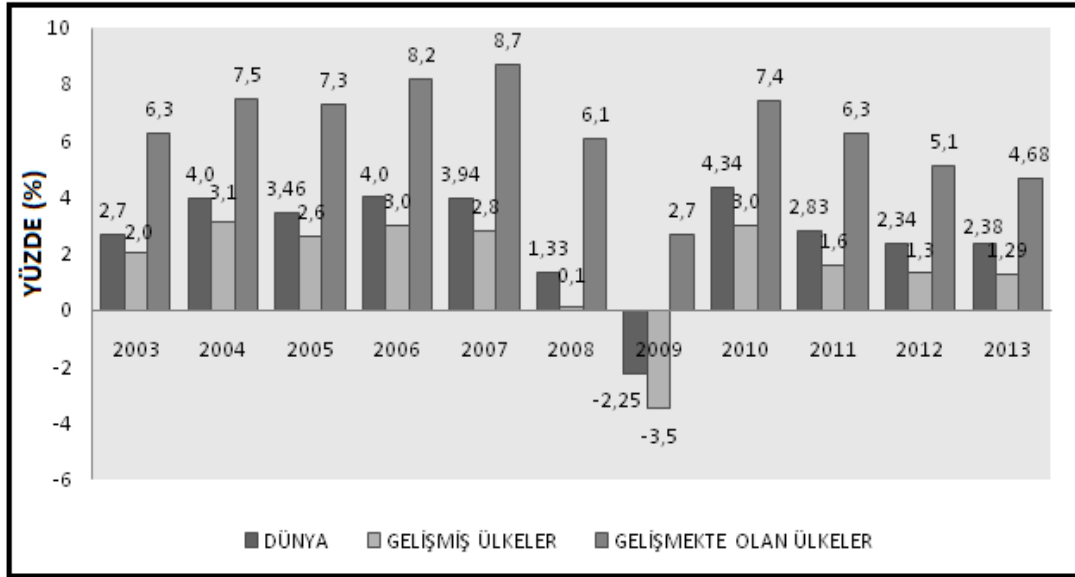
Aşağıda, 2008 küresel ekonomik krizinin dünya ekonomisi üzerindeki etkileri bazı makro ekonomik göstergeler yardımıyla incelenmiştir.

2.2.1. Ekonomik Büyüme Oranları

Krizin ilk etkilerinden biri ekonomik büyüme üzerindeki etkidir. Başta ABD ve AB’de olmak üzere diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümelerini yavaşlatmıştır. Şekil 1.10’da 2003 yılından itibaren gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki büyüme oranları yer almaktadır. 2003 yılından itibaren bütün ülkelerde yükselme eğilimi gösteren büyüme oranları 2007 yılından itibaren düşmeye başlamıştır. Dünya ekonomisinin 2007 yılından itibaren giderek küçülmesinin en önemli ABD emlak piyasasında 2007 yılı ortalarında ortaya çıkan Mortgage krizidir. Küresel finansal krizin reel ekonomiyi etkilemesiyle birlikte özellikle gelişmiş ülkelerde büyüme oranlarındaki düşme eğilimi gelişmiş ülkelerde gelişmekte olan ülkelere göre daha yüksek oranda gerçekleşmiştir (Karabulut, 2009: 414). Ve uluslararası ticaret yavaşlamaya başlamıştır. Şekil 1.10’da, 2003-2013 döneminde dünya ekonomisindeki büyüme oranları incelenmiştir.

Şekil 1.10: Dünyada 2003-2013 Dönemi Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla Oranlarının Gelişimi (%)

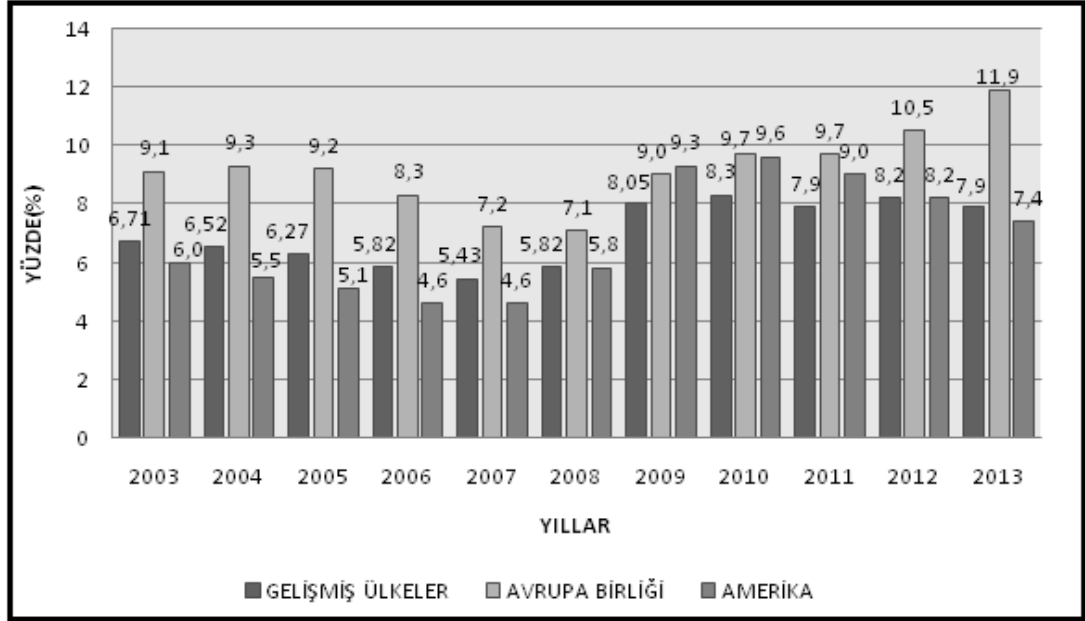
Kaynak: IMF verileri kullanılarak tarafımızdan oluşturulmuştur.

Şekil 1.10'da görüldüğü üzere 2008 küresel ekonomik krizinin tüm dünyaya yansımaları negatif yönde olmuştur. Krizden sonra dünya ekonomisi 2009 yılında $-2,25$ oranında küçülmüştür. Bu oran 2010 yılında $4,34$ oranındadır. Ancak bir önceki yıla kıyasla yüksek seyreden bu oranın sebebi ekonomik büyümenin baz etkisine dayandırılmıştır. Ve daha sonraki yıllarda dünyada ki ekonomik büyüme oranları sırasıyla 2011 yılında $2,83$, 2012 yılında $2,34$ ve 2013 yılında $2,38$ oranında hesaplanmıştır.

2.2.2. İşsizlik Oranları

Küresel finansal piyasalarda yaşanan şoklar, yatırımların azalmasına ve piyasadaki güvensizlik ortamının oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum ise dünya genelinde üretim, tüketim, yatırım seviyesinin düşmesine, Şekil 1.10'da görüldüğü üzere ekonomik büyümenin azalmasına ve milyonlarca insanın işsiz kalmasına yol açmıştır. Dünya'nın birçok ülkesi için ekonomik ve toplumsal problemlerden biri işsizliktir. 2003-2013 döneminde ülke grupları ve bazı ülkelere göre işsizlik oranları Şekil 1.11'de sunulmaktadır.

Şekil 1.11: Amerika, Avrupa Birliği ve Gelişmiş Ülkelerdeki 2003-2013 Dönemi İşsizlik Oranlarının Gelişimi (%)

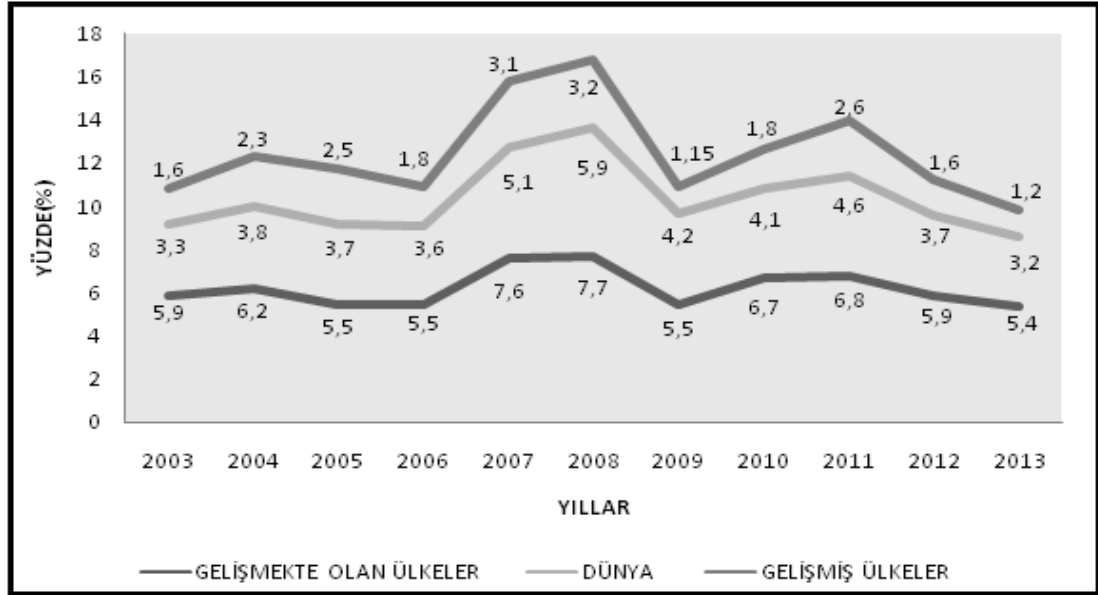
Kaynak: IMF, World Bank ve Eurostat verileri kullanılarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

Şekil 1.11’de anlaşıldığı üzere, 2003 yılı ile 2008 yılları arası neredeyse tüm dünyada düşme eğilimi gösteren işsizlik rakamları 2008 yılından itibaren bir yükselme trendine sahiptir. Gelişmiş ülkelerde 2007 yılında %5,43’lere kadar azalan işsizlik oranları sırasıyla 2008 yılında %5,82’ye 2009 yılında %8,05’e, 2010 yılında %8,3’e kadar tırmanmıştır. Söz konusu yıllarda Avrupa Birliği ve ABD işsizlik oranları da oldukça yüksek seviyelerde seyretmektedir.

2.2.3. Enflasyon Oranları

2003-2006 yılları arasında normal düzeyde seyreden enflasyon oranı, küresel krizin etkisiyle 2008 yılında ani bir yükselişe geçmiştir. Ancak daha sonra 2009 yılında düşüş eğilimi gösteren tüketici fiyatları yıllık ortalama artışının, 2010 yılında bir miktar hareketlendiği görülmektedir. Bu hareketlilik 2011 yılında da devam etmiştir (Kaderli ve Küçükkaya, 2012: 90). Ancak 2012 ve 2013 yıllarında ise ciddi bir düşüş göze çarpmaktadır. Dünya, bazı gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelere ait yıllık enflasyon değerlerine Şekil 1.12’de yer verilmektedir.

Şekil 1.12: Dünya, Gelişmiş Ülkeler ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki 2003-2013 Dönemi Enflasyon Oranlarının Gelişimi (%)

Kaynak: IMF verileri kullanılarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

Şekil 1.12’de görüldüğü gibi, gelişmiş ülkelerde küresel kriz etkisiyle birlikte enflasyon oranı 2007 yılında bir önceki yıla göre %1,8’den %3,1’e yükselmiştir. 2009 yılında ise %0,1’lik bir artış ile %3,2’ye yükselmiştir. Aynı dönemde tüm dünyada ve gelişmekte olan ülkelerde ise durum pek farklı olmamıştır. Tüm dünyada 2006 yılında %3,6 olan tüketici fiyat endeksi 2007 yılında %5,1 ve 2008 yılında %0,5 artış ile %5,9’a tırmanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde ise kriz öncesi dönemde %5,5 bandında seyreden tüketici fiyat endeksi, 2007 yılında %7,6’a oranında seyretmiş ve 2008 yılında ise %0,1 artış ile son on yılın en yüksek seviyesi olan %7,7’e ulaşmıştır. Gelişmiş ülke finansal piyasalarında başlayarak 2008 yılı son çeyreğinden itibaren tüm dünya ülkelerini kapsayacak şekilde derinleşen küresel ekonomik kriz, hem talep hem de maliyet boyutlu aşağı yönlü baskı sonucu bütün dünyada enflasyon oranında hızlı azaltıcı etkide bulunmuştur (Aras, 2010: 100).

2.2.4. Cari Açık ve Bütçe Açıkları

Küresel ekonomide yukarıda belirtilen krizin etkilediği temel makro ekonomik göstergelerin dışında, krizin bir diğer önemli göstergeleri cari açık ve bütçe açıklarıdır. IMF verilerine göre kriz sebebiyle dünya ve ülke grupları açısından bu göstergelerde

özellikle dış ticaret açığının cari açık üzerinde baskı oluşturduğu ülkelerde kriz sonucu meydana gelen talep daralması cari açığın azalmasına yol açtığı gözlemlenmiştir. Ancak krizden sonra ülke ve ülke grupları tekrar ekonomik istikrara kavuşmak için yapmış oldukları harcamalar bütçe açığının genişlemesine yol açtığı tespit edilmiştir.

2.3. AB ÜYESİ DOĞU BLOĞU ÜLKELERİNDE EKONOMİK BÜYÜMEDE 2008 KRİZİNİN ETKİLERİ

Küresel krizin bir ülkedeki ekonomik büyüme üzerindeki etkisi beş farklı unsur açısından şu şekilde değerlendirilmiştir (Ekonomi Araştırma Formu, 2009) ;

- Krizin finans kaynaklı olması nedeniyle finans sektörü sorunlu ülkelerde krizin etkisinin daha net olacağı beklentisi,
- Küresel krizin meydana geldiği ülkenin ve bu ülkeyle ekonomik ilişkileri olan ülkelerin krizden daha hızlı ve yoğun bir biçimde etkilendiği,
- Ülke ekonomisinin ne düzeyde ihracata bağlı olduğu,
- Bir ekonominin hangi boyutta uluslar arası ticaretin ve üretimin bir parçası olduğu,
- Son olarak, büyümesi dış finansmana bağlı olan ülkelerde ekonominin küresel krizden farklı düzeyde etkilemesine yol açan bir unsurda, küresel krize bağlı olarak azalan uluslararası sermaye akımları olduğu gözlemlenmiştir.

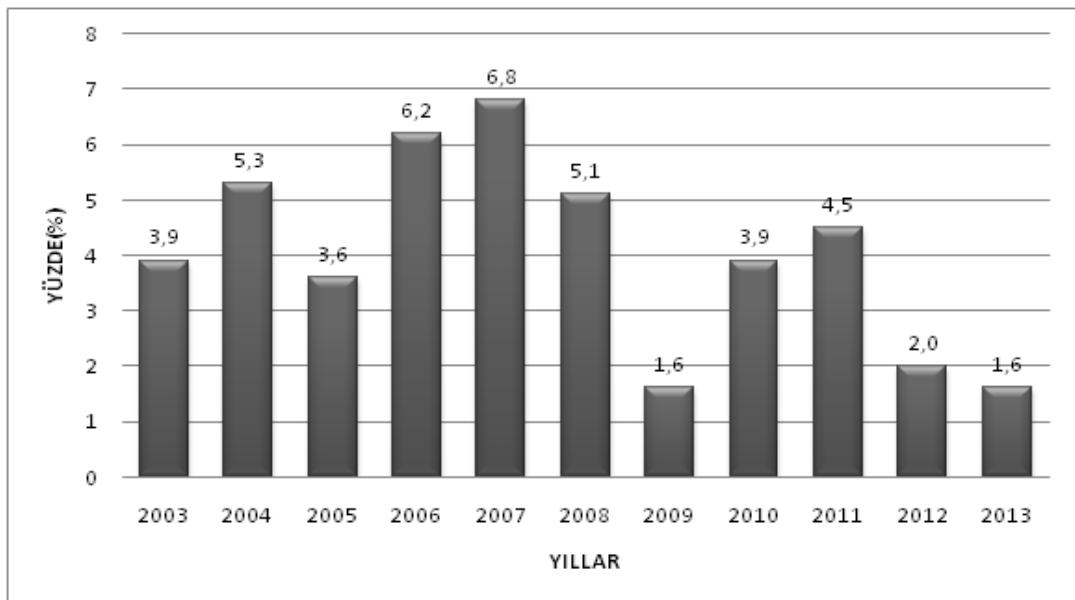
ABD'nin finansal sektöründe meydana gelen kriz, kısa sürede mali ve reel sektör krizine dönüşerek küresel bir boyut kazandığı görülmüştür. Avrupa Birliği ülkeleri de krizden büyük ölçüde etkilendiği gözlemlenmiştir. Euro alanı 2009 yılında % 4,1 oranında küçülerek tarihindeki en büyük daralmayı yaşamıştır. Ortaya çıkan ekonomik kriz, kamu açıkları ve borç stoklarının ciddi boyutlarda artmasına ve birçok üye ülkede kamu maliyesinin sürdürülebilirliği tehlikeye girmiştir. Nitekim 2006 yılında 7,1 trilyon Euro olan AB hükümetlerinin borç yükü 2009 yılı sonunda kurtarma paketlerinin devreye girmesi vesilesiyle 8,6 trilyon dolara yükseldiği gözlemlenmiştir (European Economic Forecast, 2011).

Çalışmamızın bu bölümünde son yaşanan küresel boyuttaki krizin Avrupa Birliğine son katılan seçilmiş ülkelerin ekonomik büyümesi üzerindeki etkisi incelenmiştir.

2.3.1. Polonya Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi

Polonya, bulunduğu bölgede en hızlı gelişen ekonomilerden biridir. 2004 yılında AB'ye katılan Polonya, özellikle AB ülkelerine olan ihracatında yaşanan artışlar, yabancı sermaye yatırımları, iç talepteki artış ve AB fonlarıyla birlikte ekonomik büyümesi ivme kazanmıştır. Ülkenin dış ticaret çok dinamiktir. Ayrıca küresel krizi nispeten daha sakin ve güvende atlatan ekonomiler arasında konumlanmıştır. Bunun en büyük sebebini Polonya'nın Avro 'ya geçiş yapmamış olmasıdır. 2008-2011 döneminde AB GSYİH'si binde 6 oranında azalırken, Polonya ekonomisi %15.7'lik kümülatif büyüme kaydetti. AB'ye üye olduğunda kişi başına GSYİH oranı AB ortalamasının % 51'i oranında olan Polonya, bu oranı 2011 yılında %64'e yükseldiği gözlemlenmiştir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2013). Şekil 1.13'de Polonya'nın 2003-2013 döneminde ekonomik büyüme rakamları değerlendirilmiştir.

Şekil 1.13: Polonya Ekonomisinin 2003-2013 Dönemi Ekonomik Büyüme Oranlarının Gelişimi (%)

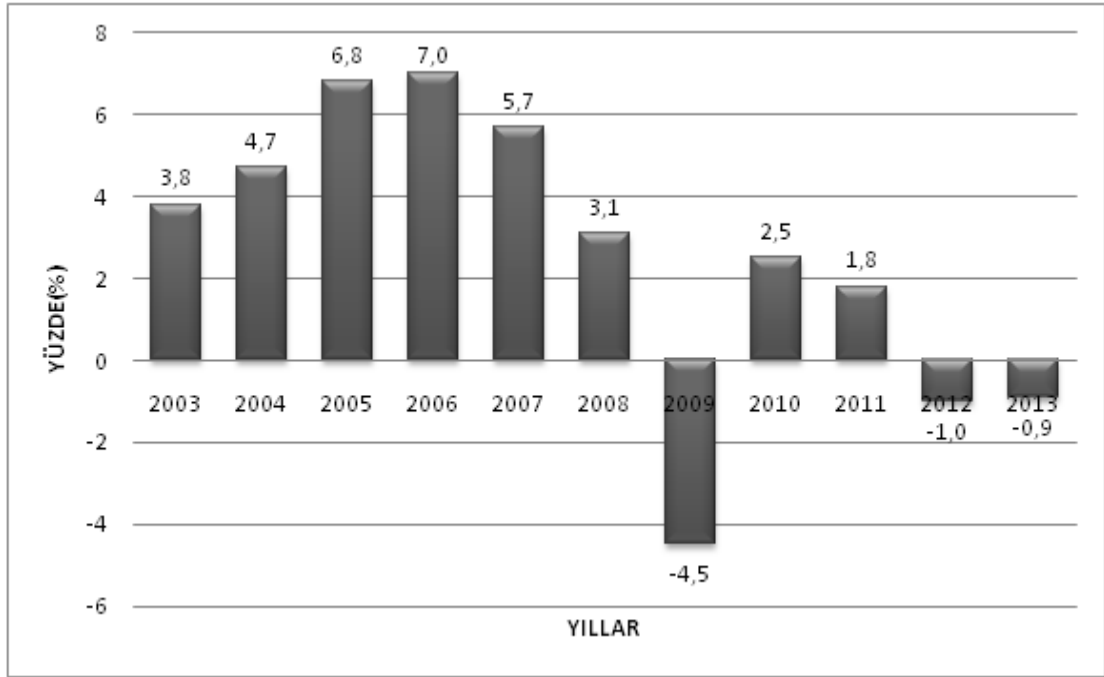
Kaynak: Eurostat verileri kullanılarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

Polonya ekonomisinin büyümesi son 7 yılda AB ülkelerinin ortalama büyüme tempolarını geçti. 2004 -2010 yıllarında GSYİH % 30 arttı, bu zamanda AB'yi oluşturan diğer 27 ülkenin büyüme göstergesi sadece % 6'yı oluşturdu (Gabarta, 2011). Şekil 1.13'de görüldüğü üzere, Polonya ekonomisi, 2003-2008 yılları arası ortalama %5,1 oranında büyüdüğü görülmüştür. 2009 yılında ise küresel krizin daraltıcı etkisiyle birlikte yüzde 1,6 oranında büyümüştür. 2009 yılında pozitif büyüme oranına sahip tek AB ülkesi Polonya olmuştur. Doğrudan yabancı yatırımların devam etmesi, tüketim harcamalarının krizden az etkilenmesi ve alt yapı gibi nedenlerden ötürü pozitif bir büyüme meydana geldiği savunulmuştur. 2010 yılından itibaren krizin etkisinin azalmaya başlamasıyla birlikte toparlanma sürecine giren iç ve dış piyasalardan ötürü büyüme oranı %3,9 oranında, 2011 yılında, %4,5 , 2012 yılında, %2,0 ve 2013 yılında %1,6 oranında olduğu gözlenmiştir.

2.3.2. Çek Cumhuriyeti Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi

Çek Cumhuriyeti, Orta ve Doğu Avrupa'daki Özellikle eski doğu bloğu ülkeleri arasında en ilerlemiş ve sanayileşmiş ekonomilerden birisidir. Çek Cumhuriyeti, 2004 yılında AB'ye katılmıştır. AB'ye son katılan 10 ülke arasında en fazla yabancı sermaye alan ve sahip olduğu potansiyel itibariyle gelişme şansı en yüksek ülkelerin başında geldiği ön görülmüştür. özellikle AB'ye katılımından sonra dış ticaret potansiyelinde göreceli bir artış meydana gelmiştir. Çek Cumhuriyeti, ihracatının %35'i AB'ye yapmaktadır. Makro ekonomik istikrarın yanı sıra, coğrafik konumu, ülkenin dış ticaretindeki olumlu değişiklikler, kalifiyeli iş gücü ve uygun yatırım ortamı sebebiyle yükselen doğrudan yabancı sermaye girişi büyüme için gerekli koşulları sağlamış vaziyettedir. Buna istinaden, Çek Ekonomisi, 2003-2008 yılları arası ortalama %6'nın üzerinde büyüdüğü görülmüştür (Bektaşoğlu, 2011: 4). Şekil 1.14'de, 2003-2008 döneminde ekonomik büyüme rakamları değerlendirilmiştir.

Şekil 1.14: Çek Cumhuriyeti Ekonomisinin 2003-2013 Dönemi Ekonomik Büyüme Oranlarının Gelişimi (%)

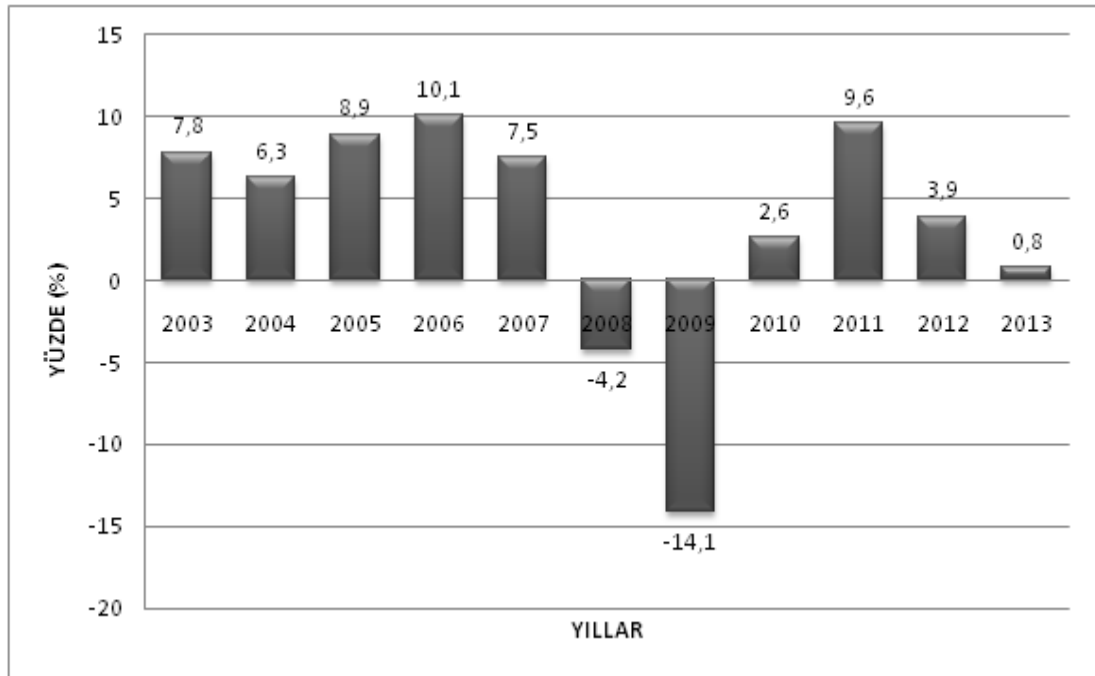
Kaynak: Eurostat verileri kullanılarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

Şekil 1.14'de görüldüğü gibi, küresel finansal krizde, Çek Cumhuriyeti'nin Reel 2009 GSYİH'sı, ihracat ve yurtiçi yatırım azalması sonucunda %-4,5'e inmiştir (Korkmaz vd., 2013). 2010 yılında ekonomik büyüme, Çek Cumhuriyeti'nin başlıca ticaret partnerlerin ekonomik koşullarının iyileşmesi sonucu artan ihracat ve stoklar sayesinde %2,1 oranında büyümüştür. Diğer taraftan, özel ve kamu tüketiminin durgunluğu ve yatırımların azalması sonucunda, iç talepte düşüş yaşanmıştır (EEF, 2011). Ancak, Çek Cumhuriyeti ekonomisinin içinde dış ticaretin önemli bir yer tutması sonucunda, yaşanan ticaret şokunun ve dış talepteki daralmaya karşı duyarlılığını önemli ölçüde artırdığı gözlemlenmiştir. Şekil 1.14'de görüldüğü gibi, 2011 yılında %1,8 büyümüştür. Ancak, otomobil sektörü ağırlıklı ihracat temelli bir büyümeye sahip Çek ekonomisi AB'de meydana gelen kriz sebebiyle de, 2012 yılında %-1,0 ve 2013 yılında %-0,9 oranında bir daralma meydana geldiği gözlenmiştir.

2.3.3. Estonya Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi

Estonya, teknolojik ve modern işletmecilik yöntemlerinin transferi sayesinde Batı Avrupa pazarında dikkat çekmeyi başarmış küçük bir Kuzey Avrupa ülkesidir. Estonya, sanayi üretiminde emek yoğun ürünlerden daha çok teknoloji yoğun ürünlere yönelmiştir. Ülke ekonomisinde teknolojik gelişmelere ayak uydurması özellikle İskandinavya ülkeleriyle sıkı ticari ilişkilerin başlamasını sebebiyet vermiştir. Estonya ekonomisi, 2004 yılında AB'ye katılan ülkeler arasında en küçük ekonomiye sahip olduğu gözlemlenmiştir. Yeni gelişmelere açık olması ve yatırımlar için uygun bir zemin hazırlaması, küçük ölçekli ekonomisinden dolayı tüketim malları üretiminden çok yüksek teknoloji üretim için uygun bir pazar haline getirildiği analiz edilmiştir. Ayrıca Avro bölgesi Estonya ekonomisinin dış ticaretinde 3'te 2'lik bir paya sahip olduğu değerlendirilmiştir (Ekonomi Bakanlığı İhracat Bilgi Platformu, 2012). Şekil 1.15'de 2003-2013 döneminde Estonya ekonomisinin ekonomik büyüme rakamları değerlendirilmiştir.

Şekil 1.15: Estonya Ekonomisinin 2003-2013 Dönemi Ekonomik Büyüme Oranlarının Gelişimi (%)

Kaynak: Eurostat verileri kullanılarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

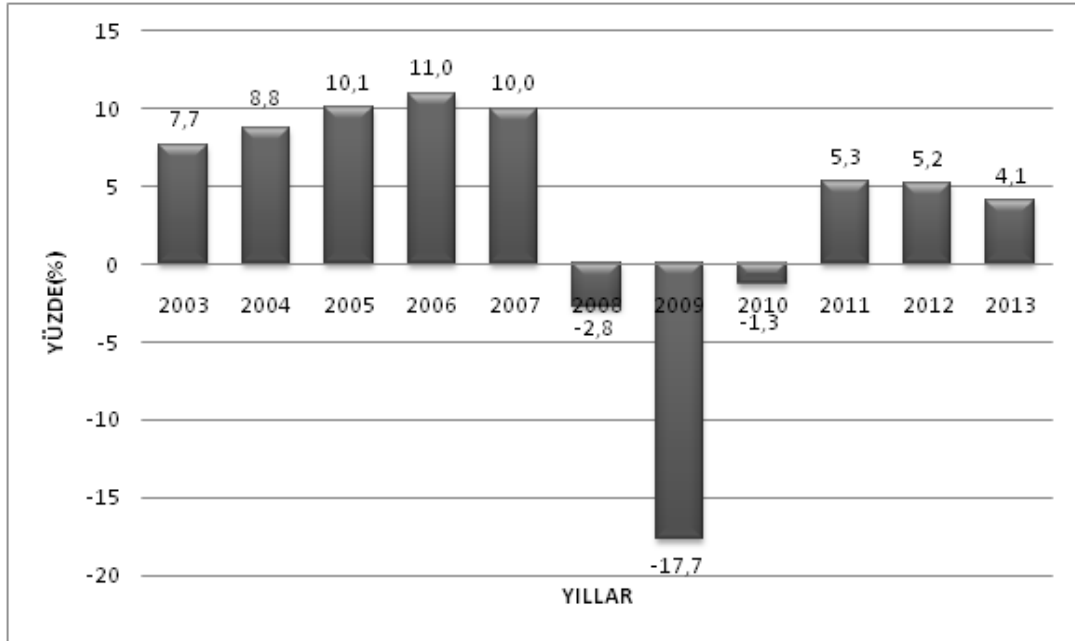

Estonya AB'ye üye olmasıyla birlikte 2004-2007 yıllarında ortalama %8 oranında bir ekonomik büyüme kaydettiği gözlemlenmiştir. Bu dönemde, Estonya, Baltık ülkeleri arasında ve AB içinde en hızlı gelişme ivmesi kazanan ekonomilerden biri olduğu görülmüştür. Ancak, küresel krizin sonuçları diğer Baltık ve AB ülkelerini etkilediği gibi Estonya ekonomisini de önemli bir düzeyde tahrip etmiştir. Baltık ülkeleri küresel krizden aynı nedenlerden dolayı etkilendiği savunulmuştur. Bunlar; gelirin düşmesinden dolayı iç talepteki düşüş, artan işsizlik oranı, yurtiçi ve yurtdışı yatırımların azalması, kamu harcamaları, düşen emlak kredileri ve banka kredileri de küresel krizden etkilenme sürecini hızlandırdığı savunulmuştur (Macys, 2012: 204). Şekil 1.15'de görüldüğü gibi, 2008 yılında %-4,2, 2009 yılında %-14,1 oranında bir daralma göstermiştir. Estonya ekonomisi, 2010 yılında %2,6 oranında bir gelişmeyle birlikte durgunluktan çıktığı gözlemlenmiştir. 2011 yılında ise %9,6 oranında yüksek bir büyüme gerçekleştirmiştir. Bu oran 2006 yılından itibaren kaydedilen en yüksek GSYİH artış olup, aynı zamanda Avrupa'da kaydedilen en yüksek büyüme oranlarından biridir (estonia.eu, 2014). 2012 ve 2013 yılında sırasıyla %3,9 ve %0,8 büyüme kaydetmiştir. Büyüme hızındaki bu ani yavaşlama Avro bölgesindeki ekonomik durgunluktan kaynaklandığı gözlemlenmiştir.

2.3.4. Letonya Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi

Letonya, özel sektörün büyük ölçüde hâkim olduğu sanayiye dayalı bir Kuzey Avrupa ülkesidir. Ayrıca 2004 yılından beri Avrupa Birliği ülkesidir. 2003-2007 döneminde yıllık ortalama %10'un üzerinde bir büyüme kaydettiği görülmüştür. Ekonomik büyümenin itici gücünü, emlak ve hizmet sektörüne sağlanan dış krediler oluşturmuştur. Büyüme, üretimdeki artıştan ziyade dış borçlanma ve ülke içerisinde oluşan kredi balonu vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Ancak 2008 yılına geldiğimizde sıcak para ile birlikte önemli ölçüde büyüme kaydeden Letonya ekonomisi, kredi balonunun patlaması sonucu olarak bir bütçe, ücret ve işsizlik krizine dönüştüğü savunulmuştur (Damien, 2010). Şekil 1.16'da 2003-2013 döneminde Letonya ekonomisinin ekonomik büyüme rakamları gösterilmiştir.

Şekil 1.16: Letonya Ekonomisinin 2003-2013 Dönemi Ekonomik Büyüme Oranlarının Gelişimi (%)

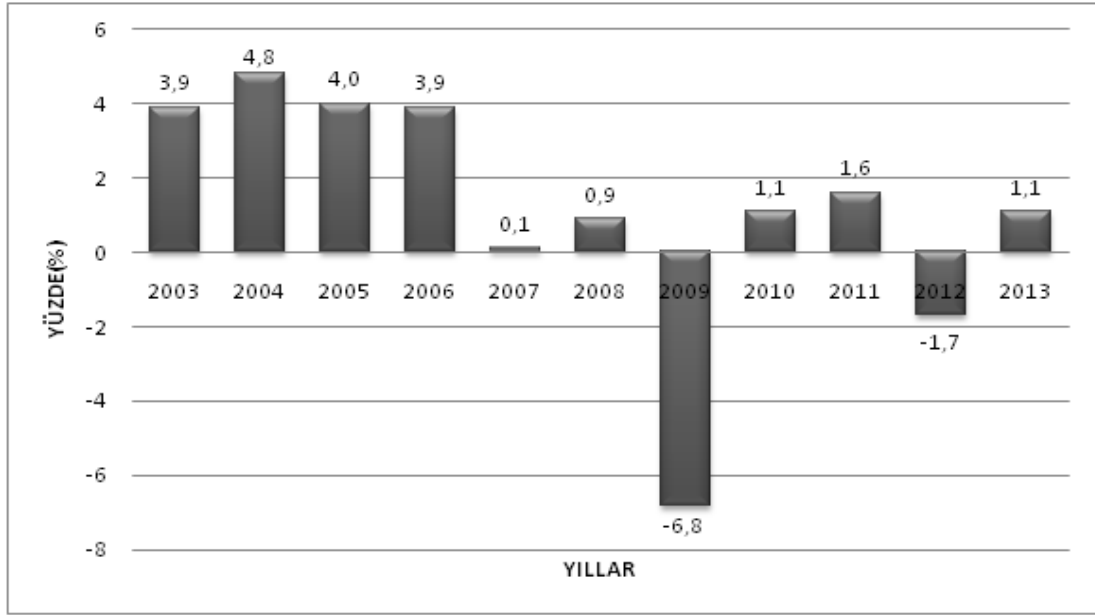
Kaynak: Eurostat verileri kullanılarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

Şekil 1.16'da görüldüğü gibi, Letonya ekonomisi, 2008 yılında sürdürülemez cari açık ve yüksek borç baskısı nedeniyle %-2,8 oranında küçülmüştür (The Baltic Course, 2012). 2009 yılında %-17,7 oranla AB'nin en hızlı küçülen ekonomisi olarak bir durgunluk sürecine girmiştir. Küresel ekonomik kriz, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının özellikle finans ve banka sektörü üzerinde gerçekleşen yatırımlarda ciddi boyutlarda bir düşüş meydana getirmiştir. Örneğin; bu dönemde, krizden dolayı İsveçli yatırımcıların paralarını geri çekmeleri, Letonya hükümetinin özelleştirdiği Letonya'nın en büyük özel bankalarından biri olan "Parex Bank"ın iflas etmesine neden olduğu görülmüştür (Dudzinska, 2013: 2). 2010 yılında bir önceki yıla nazaran bir gelişme olmasına rağmen büyüme oranı negatif bir seyir izleyerek %-1,3 olmuştur. Şekil 1.16'da görüldüğü gibi, Letonya ekonomisinde, 2011 yılında %5,3 oranında ve 2012 yılında AB'nin en yüksek büyüme rakamı olan %5,6 oranında büyüme kaydettiği gözlemlenmiştir (Bicevska, 2013). Son olarak 2013 yılında ise %4,1 oranında bir büyüme meydana geldiği görülmüştür. Ancak bu rakamlar hala kriz öncesi rakamlara ulaşmadığı Şekil 1.16'da gözlemlenmiştir.

2.3.5. Macaristan Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi

Macaristan Avrupa'ya ticaret ve yabancı yatırım yolu ile sıkı bir şekilde bağlanmış önemli sektörleri ile bölgedeki en açık ekonomiye sahip ülkedir. Mal ihracatının 3/4 'ü AB'ye yapılmaktadır. AB ülkelerinin güçlü talebi ülke ekonomisi üzerinde net etkiye sahiptir.[...] Özel sektörün GSYİH içindeki payı bölge ülkeleri içinde de en yüksek oranlardan biri olan %80 düzeyindedir (İDP, 2014). Özel sektör içerisinde en çok paya sahip yabancı sermaye Almanya ve ABD'dir. Öyle ki en büyük 50 Amerikan firmasının 40'ı Macaristan'da bulunmaktadır. Ülkedeki yabancı sermayeli firmaların %65'i ülke ihracatını gerçekleştirmekte ve GSYİH'nin yarısını oluşturmaktadır. Bu gelişmelerde Macaristan'ın 2004 yılında AB'ye katılmasının önemli bir rolü vardır. Macaristan'ın AB üyeliği ekonomisinin liberalleşmesi ve dışa açılma sürecine ivme kattığı söylenmiştir. Ayrıca ülkeye ciddi düzeylerde yabancı likidite girişi olduğu gözlemlenmiştir. Macar ekonomisinin bu denli dışa açık olması haliyle Macar ekonomisinin dış gelişmelerden aynı oranda etkilenmesine yol açmıştır (Soranlar, 2012). Nitekim Macaristan ekonomisi 2008 küresel ekonomik krizini ciddi boyutlarda hissetmiştir. En büyük ticari ortağı olan Batı Avrupa ekonomisinin krizden olumsuz etkilenmesi Macaristan ekonomisi üzerinde önemli bir baskı oluşturmuştur. Şekil 1.17'de Macaristan ekonomisinin 2003-2013 döneminde ekonomik büyüme rakamları değerlendirilmiştir.

Şekil 1.17: Macaristan Ekonomisinin 2003-2013 Dönemi Ekonomik Büyüme Oranlarının Gelişimi (%)

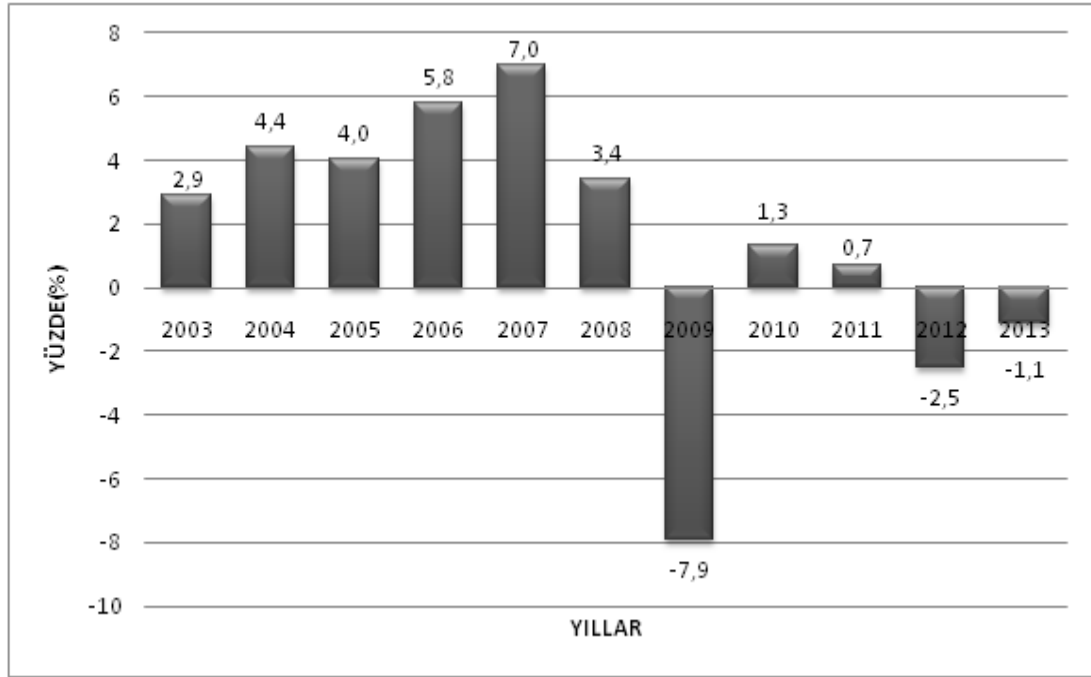
Kaynak: Eurostat verileri kullanılarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

Şekil 1.17’de görüldüğü gibi, Macaristan ekonomisi, 2003-2006 yılları arasında ortalama %4,2 seviyesinde büyüme kaydetmiştir. Ancak, 2007 yılında dönemin hükümeti tarafından bütçe açığını kapatmak için uygulanan tasarruf programından dolayı ekonomi %0,1 oranında bir büyüme kaydederek bir önceki yıllara göre büyümesi yavaşlamıştır (usatoday, 2006). 2008 yılında % 0,9 büyüme kaydetmiştir. 2009 yılında, ihracatın azalması, iç talebin düşmesi büyüme rakamlarını önemli ölçüde etkilemiştir. Şekil 1.17’de görüldüğü gibi, 2009 yılında krizin etkisiyle birlikte %-6,8 oranında bir daralma ortaya çıkmıştır. 2010 yılında AB’de ekonomi toparlanmaya başladı. Bu dönemde Macaristan ekonomisi % 1,1 oranında büyüme kaydetmiştir. 2011 yılında bu oran %1,6 düzeyinde seyretmiştir. Ancak 2012 yılında Macaristan ekonomisi %-1,7 oranında küçülmüştür. Bu daralma süreci küresel krizle bağlantılı olmakla birlikte, 2006 yılında itibaren uygulanan sıkı para ve maliye politikasının etkisi olduğu söylenmiştir. 2013 yılında ise büyüme oranı %1,1 oranında gerçekleşmiştir.

2.3.6. Slovenya Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi

Slovenya, kişi başına geliri 28 bin dolar seviyesinde olan yüksek gelir grubundaki gelişmiş ülkelerden biridir. Slovenya ekonomisinin en önemli özelliği vasıflı ve verimli bir iş gücü yapısına sahip olmasıdır. Bir diğer temel özelliği ekonomisinin büyük ölçüde dış ticaret üzerine odaklı olmasıdır. Ekonomisinin %60'ı ihracata dayalı olduğu gözlemlenmiştir. 2010 yılı dış ticaret hacmi milli gelirin %107'si seviyesinde gerçekleşmiştir. (kriz öncesinde % 115 olarak kaydedilmiştir). İhracatın %66'ı ithalatın %80'i AB'ye yapılmaktadır. Bu nedenle, Slovenya ekonomisi 2008 krizinden önemli ölçüde etkilenmiştir. Şekil 1.18'de Slovenya ekonomisinin 2003-2013 döneminde ekonomik büyüme oranları incelenmiştir.

Şekil 1.18: Slovenya Ekonomisinin 2003-2013 Yılları Arası Ekonomik Büyüme Oranlarının Gelişimi (%)

Kaynak: Eurostat verileri kullanılarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

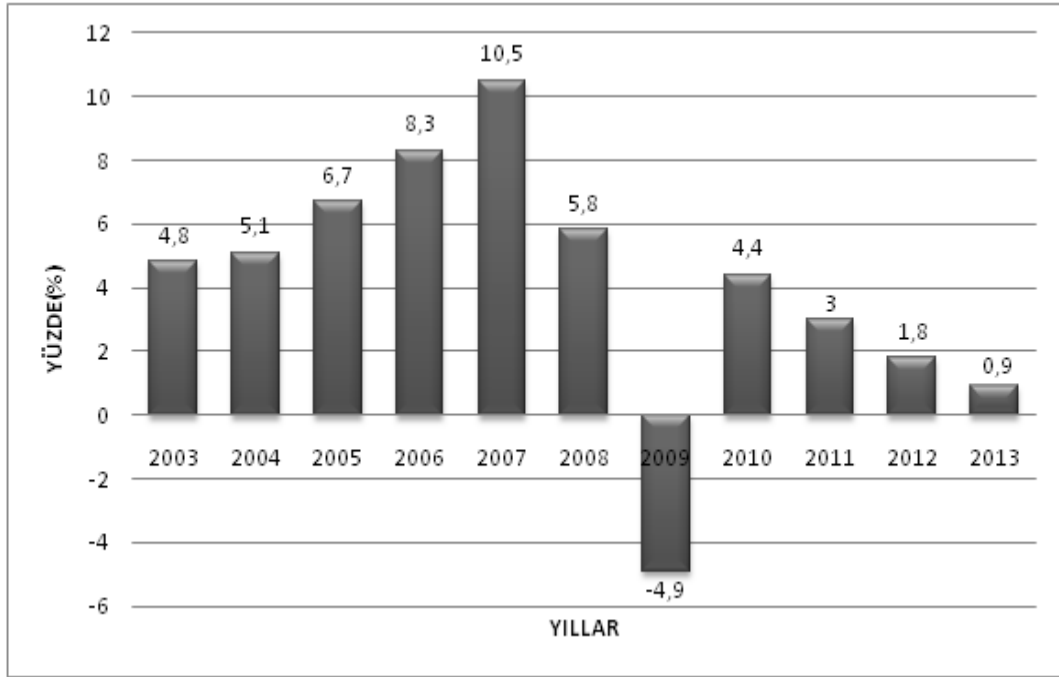
2004 yılında AB'ye üye olan Slovenya'da AB üyeliğinin Slovenya ekonomisi üzerindeki etkisi net bir şekilde görünmektedir. Nitekim üyeliğinden kısa bir süre sonra GSYİH'in %4, turizm gelirleri ise %9 artmıştır. Şekil 1.14'te görüldüğü gibi, 2003 - 2007 yılları arası istikrarlı olarak büyüyen Slovenya ekonomisi, 2008 küresel krizin olumsuz etkisiyle birlikte 2009 yılında reel GSYİH'nin bütününe nazaran daha sert bir

düşüş kaydetmesinin ardından, Slovenya 2010 yılında ihracat kaynaklı göreceli bir toparlanma yaşamaktadır. İhracat ilişkin beklentiler, kriz öncesi ve sırasında maliyetlerde ortaya çıkan rekabet gücü kaybı ve ihracatın coğrafik olarak AB ve Batı Balkanlara odaklanması nedeniyle olumsuz etkilenmektedir. Büyüme kısıtlayan bir diğer faktör inşaat sektöründeki hızlı yükselişinin ardından yaşanan ani daralma ve bu hususlara ilaveten banka ve mali sektör harici şirketlerin bütçelerini düzeltmek için reel sektöre sağlanan kredilerin azaltılması olarak değerlendirilmiştir (EEF, 2011). Şekil 1.18'de görüldüğü gibi, Slovenya ekonomisi, 2009 yılında %-7,9 oranında küçülerek tarihsel anlamda en büyük daralmasını yaşamıştır. Bununla birlikte alınan türlü önlemlerin neticesinde, 2010 yılında ekonomi belli ölçüde toparlanarak %1,3 oranında bir büyüme kaydetmiştir. Ancak, 2012 ve 2013 yılında ekonomi tekrar daralma eğilimine girerek sırasıyla %-2,5 ve %-1,1 oranında küçüldüğü görülmüştür.

2.3.7. Slovakya Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi

Slovakya, Euro bölgesinin en dinamik ekonomilerinden birisidir. Vasıflı ve ucuz işgücü, düşük vergiler ve coğrafi konumu yabancı yatırımcılar için Slovakya'ı cazip hale getirmiştir. Doğrudan yabancı yatırım 2000-2004 yılları arası %600 oranında bir artış göstermiştir. 2004 yılında AB'ye tam üye olan Slovakya ekonomisi, merkezi ekonomiden piyasa ekonomisine geçişi tam anlamıyla tamamlamıştır. Kamu işletmelerinin neredeyse tamamı özelleştirilmiştir. Slovakya bankalarının büyük bir bölümüne yabancı sermaye hâkimdir. Ülkenin AB'ye katılmasının yanı sıra, Orta Avrupa'nın merkezinde bulunması, eğitimli işgücü, teknik kapasite, güçlü endüstriyel geleneklere sahip olması ve düşük vergi oranlarına sahip olması yabancı yatırımcının ilgisinin artırmıştır. Böylece 2006 yılında yabancı yatırım oranı önceki yıllara nazaran 2,5 kat artmıştır (indexmundi, 2013). Şekil 1.19'da Slovakya ekonomisinin 2003-2013 döneminde ekonomik büyüme rakamları gösterilmiştir.

Şekil 1.19: Slovakya Ekonomisinin 2003-2013 Dönemi Ekonomik Büyüme Oranlarının Gelişimi

Kaynak: Eurostat verileri kullanılarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

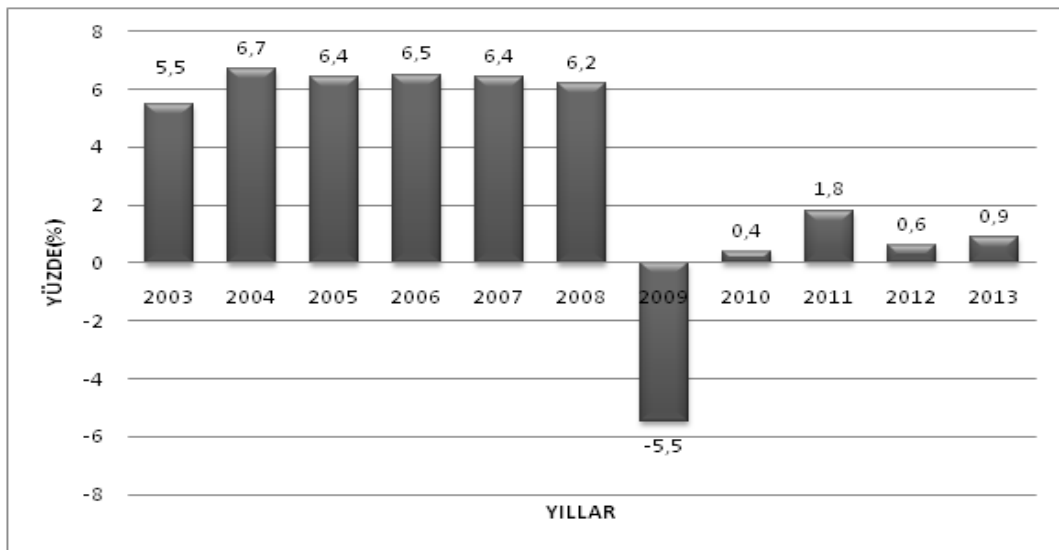
Şekil 1.19’da görüldüğü gibi, Slovakya ekonomisi 2003-2007 yılları arası kayda değer bir büyüme gerçekleştirmiştir. 2007 yılında %10,5’lük bir büyüme ile Avrupa Birliği’nin hızlı büyüyen ekonomilerinden biri olmuştur. Ancak küresel ekonomik kriz nedeniyle 2008 yılında büyüme oranı %5,8’e gerilemiştir. 2009 yılında %-4,9 oranında küçülmüştür. Bu dönemde Avrupa ülkeleri arasında otomobil üretiminde lider durumda bulunan Slovakya, özellikle ana ticari partnerlerinin krizden etkilenmesi sebebiyle lüks mal kategorisi içerisinde bulunan otomobil sektörüne yönelik azalan talep neticesinde liderlik konumunda bir tahribat olmuştur (en.slowakei, 2010). 2009 yılındaki düşüşün ardından, özellikle kriz döneminde şirketlerin sabit sermaye yapısını güçlendirilmesi ihtiyacı ve aynı zamanda karlılıklarındaki artış ve kredi bulma ihtiyaçlarının iyileşme nedeniyle 2010 yılında yatırımlar %3,6 oranında büyümüştür. Özel sektör yatırımlarının güçlenmesi ve sanayi üretiminin artması GSYİH’de %4,4 oranında bir büyümeye yol açmıştır (EEF, 2011). Şekil 1.15’te görüldüğü üzere, 2011 yılında %3, 2012 yılında %1,8 ve 2013 yılında %0,9 oranında bir büyüme gerçekleştiği gözlemlenmiştir.

2.3.8. Bulgaristan Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi

Bulgaristan, 2007 yılında AB'ye katılımı ile birlikte ekonomik performansın arttığı görülmüştür. 2004-2007 yılları arasında ortalama GSYİH artışı %6,2 gerçekleşirken yine aynı dönemde sermaye ve kredi artışında önemli artışlar yaşanmıştır. Bu artışta en önemli pay ihracata dönük sektörlerdir. 2008 itibariyle ülkeye giren sermaye miktarı GSYİH'nın %30'una ulaşmıştır. Kişi başına gelir AB ortalamasının 1/3'ine eşittir. Bulgaristan kişi başına gelir açısından AB içerisindeki en fakir ülke olarak görülmektedir. Düşük ücret seviyesi ile birlikte AB üyeliği beraberinde yatırım artmasına rağmen üretim artışı yavaş seyretmekte ve buna bağlı olarak rekabette kaynaklı yurtiçi firmaları güç kaybına uğradığı görülmüştür (Şimdi, 2013).

Küresel ekonomik kriz, özellikle 2008 yılının son çeyreği ve 2009 yılında Bulgar ekonomisi üzerinde ciddi düzeyde etkisi olmuştur. İç ve dış ticaret hacmi daralmış, iç ve dış yatırımlar, emlak fiyatları düşmüş, üretim, tüketim harcamaları ve inşaat sektörü ülkede daralma göstermiştir. Ayrıca bu dönemde işsizlik rakamları %10 oranında olduğu gözlemlenmiştir. Şekil 1.20'de Bulgaristan ekonomisinin 2003-2013 döneminde ekonomik büyüme rakamları gösterilmiştir.

Şekil 1.20: Bulgaristan Ekonomisinin 2003-2013 Dönemi Ekonomik Büyüme Oranlarının Gelişimi (%)

Kaynak: Eurostat verileri kullanılarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

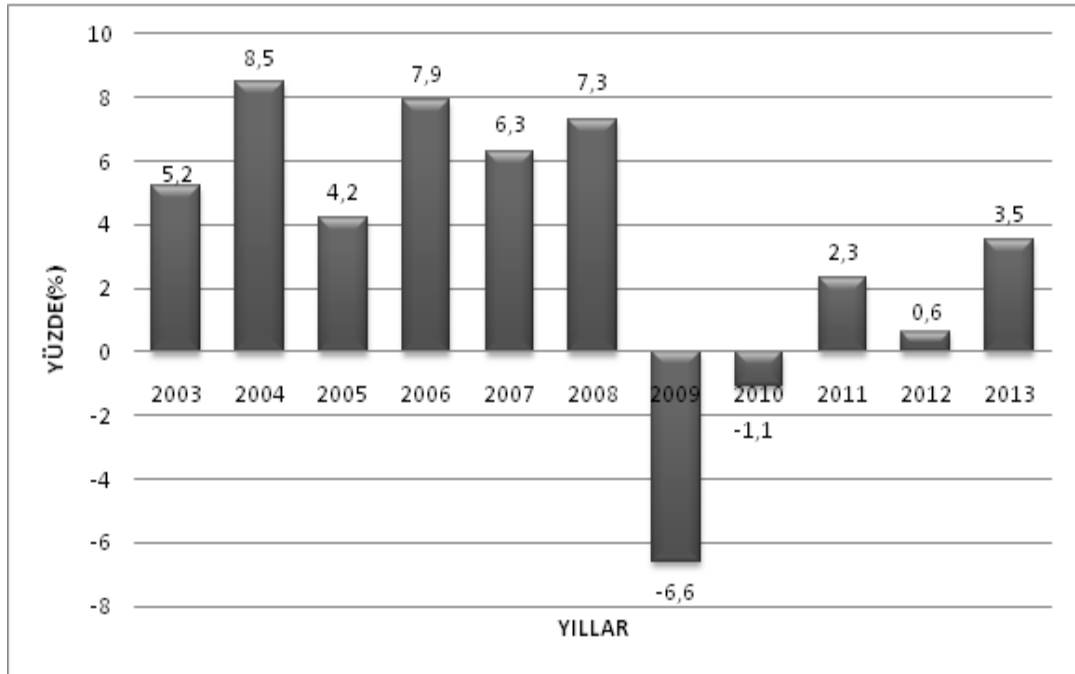

Şekil 1.20’de görüldüğü gibi, Bulgaristan ekonomisi 2009 yılında %-5,5 oranında bir küçülme olmuştur. 2010 yılında %0,4, 2011 yılında %1,8 oranında bir büyüme gerçekleştiği görülmüştür. Ancak, Avrupa krizi ile birlikte sırasıyla 2012 ve 2013 yıllarında %0,6 ve %0,9 oranında hızını düşüren bir büyüme gerçekleştirdiği görülmüştür.

2.3.9. Romanya Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi

Bulgaristan ile birlikte 2007 yılında AB’ye katılan Romanya’da, üyeliğiyle birlikte büyük girişimciler için yeni fırsatlar yaratılması, finans sektöründeki gelişmeler ve AB fonlarının etkili kullanımıyla ülkenin ekonomik ve sosyal koşullarının önceki dönemlere kıyasla iyileşeceğine inanılıyordu. Ancak beklenen düzeyde bir gelişme kaydedilmemiştir. Aslında Romanya’nın makro ekonomik beklentilerine cevap olunmamasının nedeni AB’yi de ciddi boyutlarda etkileyen küresel ekonomik kriz olmuştur (seeurope, 2014). Şekil 1.21’de, Romanya ekonomisinin 2003-2013 döneminde büyüme rakamları Şekil 1.21’de gösterilmiştir.

Şekil 1.21: Romanya Ekonomisinin 2003-2013 Dönemi Ekonomik Büyüme Oranlarının Gelişimi (%)

Kaynak: Eurostat verileri kullanılarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

Küresel krizden önce Romanya ekonomisi istikrarlı bir büyüme kaydetmiştir. Şekil 1.21’de görüldüğü gibi, 2003-2008 yılları arası AB pazarındaki yüksek talep, iç tüketim ve yatırımlar sayesinde ortalama %6,5 oranında bir büyüme gerçekleştirmiştir. Aynı zamanda bu dönemde ekonomik büyüme ile birlikte cari açık, ve dış borç birbirleriyle paralel gelişmiştir (enache.et.al., 2010). Romanya ekonomisi, 2008 yılında %7,3 oranında bir büyüme kaydederek AB ülkeleri arasında en hızlı büyüyen ekonomi olduğu gözlemlenmiştir. Ancak Romanya ekonomisi 2009 yılında %-6,6 oranında küçülerek krizin etkisini net bir şekilde hissetmeye başlamıştır. Ekonomik kriz özellikle yabancı sermayeye bağlı ve uluslar arası ticaret zincirine empoze olmuş endüstri sektörü üzerinde ciddi bir baskı oluşturmuştur (Zaman ve Georgescu, 2009). Romanya, bu durgunluk dönemine bağlı olarak IMF ile arasında AB komisyonu ve Dünya Bankası destekli bir stand by anlaşması imzalamıştır. Alınan tedbirler ülkenin makro ekonomik değerlerini olumlu etkilemeye başlamış, ekonomi 2011 yılından itibaren tekrar büyüme başlamış yıl sonunda %2,3 oranında bir büyüme kaydetmiştir. 2012 ve 2013 yılında ise kriz öncesi seviyelere ulaşmamasına rağmen sırasıyla %0,6 ve %3,5 oranında bir büyüme gerçekleştiği görülmüştür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2008 KRİZİ AÇISINDAN TÜRKİYE VE LİTVANYA

ÖRNEKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

3.1. TÜRKİYE VE LİTVANYA EKONOMİSİNİN YAPISI VE SEKTÖREL DAĞILIMI

Bu bölümde Türkiye ve Litvanya ekonomisinin yapısı ve sektörel dağılımı değerlendirilmiştir.

3.1.1. Türkiye Ekonomisinin Yapısı ve Sektörel Dağılımı

Türkiye ekonomisi, cumhuriyetin kurulmasından sonra ilk altmış yılında (1923-1983) devlet sıkı bir yarı devletçi yaklaşımın içerisinde bulunmuştur. Özellikle Türkiye ekonomisi 1980 sonrası dönemde, daha önce yirmi yıldır (1960-1979) ithal ikamesine dayalı planlı sanayileşme modelini terk ederek, istikrar ve liberalleşme programı uygulamıştır. Programın öncelikli hedefi arasında, enflasyonun kontrol altına alınması, teşvik ve döviz kuru ayarlamalarıyla ihracatın artırılması, ithalatın serbestleşmesi ve finansal liberalleşme sayılabilir (Tuncer ve Özüğür, 2004). Kısacası bu dönemden itibaren ekonomi içerisinde kamu sektörünün rolü azalmış ve bunun yerine özel sektörü ön planda tutan çeşitli reformlar gerçekleşmiştir.

Yüksek miktarda alınan dış krediler, dış ticaretin önündeki engellerin kaldırılması, finansal serbestleşme ve bunun gibi reformlar kısacası uygulanmaya konulan Neoliberal model Türkiye ekonomisinin sanayi perspektifinden uzaklaşması sürecini başlatmış, küresel ekonomiye finansal rant gelirleriyle eklemlenme sürecini hızlandırmıştır (Kolsuz ve Yeldan, 2014).

1980 yılı Türkiye ekonomisi açısından önemli yapısal değişimlerin yaşanmasına sebep olan bir dönem olmuştur. Ancak bu sürecin daha iyi değerlendirebilmek için makro ekonomik göstergelerden yararlanılması ön görülmüştür. Temel makro ekonomik göstergelerin başında gelen ekonomik büyüme rakamlarına bakıldığında oldukça istikrarsız bir seyir izlediği görülmüştür. Bu istikrarsız yapı çeşitli ekonomik krizlere

davetiye çıkartmıştır. Bu krizlere en iyi örnek 1994, 2000, 2001, 2008 yıllarında gerçekleşen finansal krizler ve durgunluklar verilmiştir. Sonuç olarak 1980'den itibaren Türkiye ekonomisi üretim değeri olarak önemli artışlar kaydetmiş olsa da önemli bir ekonomik büyüme yakalayamadığını söyleyebiliriz. Ayrıca özellikle 1980-1995 yılları arasında Türkiye'nin sektörel dağılım analizine baktığımızda gelişmiş sanayi ülkelerinin çok gerisinde bir ekonomik yapıya sahip olduğu görülmektedir. Aynı şekilde Türkiye ekonomisi tarım üretimi değerlendirmesinde bu sektörde gelişmiş ülkelerin çok gerisinde kalmıştır. Ancak 1980 yılından itibaren en önemli gelişme dış ticaret alanında yaşanmıştır. İhracat miktarı önemli bir biçimde artmış ve yapısı sanayi ürünlerine yönelik değişiklik göstermiştir. Başka bir önemli nokta ise Türkiye ekonomisinin en önemli sorunlarından birinin kısa vadeli alınan dış borç stoku olmasıdır. Bu sonuçtan hareketle, 1980 sonrası Türkiye ekonomisinin dışa açılmayı bir nevi başardığını ama temel makro ekonomik göstergeler açısından olumlu bir süreçten geçtiği söylenemez (Öztürk ve Özyakışır, 2005). Yüksek enflasyon, yaygın yolsuzluk, yüksek işsizlik oranları, artan kamu açıkları, mali reformların eksikliği, zayıf bankacılık sektörü ve bu gibi problemler makroekonomik dalgalanmaların derinleşmesine yol açmıştır.

Türkiye ekonomisi açısından ciddi gelişmelerden biri de Türkiye ile AB arasında 1996 yılında yapılan Gümrük Birliği anlaşması olmuştur. 1996 yılından bu yana ülkemiz bu alandaki mevzuat uyumunda oldukça ileri bir seviyeye ulaşmıştır. Gümrük Birliği Türkiye'nin dış ticaret rejimini yeniden yapılandırmakla kalmamış; AB ile geleneksel olarak sürdürülen ticaret ilişkilerinin geliştirilmesinde de rol oynamış ve üçüncü ülkelerle ticaret bakımından önemli sonuçlar doğurmuştur. Buna ek olarak, Türkiye ile AB arasındaki ticaret hacmi Gümrük Birliği sonrasında önemli ölçüde artmıştır. 1996 yılında 36.2 milyar dolar olan Türkiye-AB ticaret hacmi 2010 yılında 125 milyar dolara yükselmiştir (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2014).

Türkiye ekonomik yapısının değişmesinde en önemli dönüm noktalarından biri de 2001 krizi oldu. Kriz sonucu Türkiye GSYH'sinin dörtte birini kaybetti. İşsizlik oranı ciddi boyutlarda yükselmiş, ücretler düşmüş, binlerce işyeri kapanmıştır. Krizin en önemli ekonomik etkisi Türkiye'nin büyüme modelini değiştirmesidir. Türkiye bu krize kadar bütçe açığı veren kamu kesimini borçlandıran bir büyüme modelini uyguluyordu. Ancak krizden sonra bütçe açığı yerine cari açık veren, kamu kesimi yerine özel kesimi

borçlandıran yeni büyüme modeline geçiş yapmış olduğu gözlemlenmiştir (Eğilmez, 2014). Bu dönemde uygulanan reformlardan bu yana enflasyon kontrol altına alınarak tek haneli rakamlara düştü, yatırımcı güveni tazelenerek yabancı yatırımlarda tekrar artış sağlanmış, işsizlik oranı gerilemeye başladığı görülmüştür. Bu dönemde uygulanmaya konulan düşük kur yüksek faiz politikası da yabancı yatırımcıların yatırım güdülerini canlandırmıştır. Finans sektörünün gelişmesiyle birlikte bankacılık sektöründe de önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Ve bu dönemden itibaren Türk bankacılık sektörü Doğu Avrupa, Orta Doğu ve Asya'nın en güçlü ve en değerli sektörleri arasında olduğu değerlendirilmiştir.[...]

Türkiye ekonomisi için bir diğer önemli nokta ise 1 Ocak 2005 yılında Türk parasından altı sıfır atılarak "Yeni Türk Lirası" adında bir para birimi piyasaya sunulmuş olmasıdır (BBC, 2004). 1 Ocak 2009 yılında ise yeni banknot ve bozuk paraların işleve sokulmasıyla yerini "Türk Lirasına" bırakmıştır.

Türkiye ekonomisi sektör dağılımı açısından incelendiğinde varılan sonuçlar şu şekilde değerlendirilmiştir. Sektörlerin ülke ekonomisi içerisindeki dağılımı ülkelerin gelişmiş düzeyini yakından ilgilendirmektedir. Geri kalmış ülkelerde tarım sektörünün ekonomi içerisindeki payı yüksekken hizmet ve sanayi sektörünün payı düşüktür. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise durum bunun tam tersi vaziyette olduğu görülmektedir. Bir ülkede sanayinin gelişmesi hizmet sektörünün de gelişmesinde etkili olmaktadır. Türkiye ekonomisi sanayiye çok bağlıdır ve üretim tesisleri büyük bir çoğunluğu batı illerinde faaliyetini sürdürmektedir. Bu bölgelerde tarım daha az yapılmaktadır. Ancak tarım sektörü hala Türkiye ekonomisinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Tarım sektörü GSYH'nin %10,1'ni, sanayi sektörü %24,4'ünü ve hizmet sektörü ise %65,5'ini kapsamaktadır. Türkiye'de 2013 yılı itibariyle hizmet sektörü %50 ile toplam istihdamda en yüksek paya sahip iken sanayi sektörü %26,4, tarım sektörü ise % 23,6'lık bir paya sahip olduğu gözlemlenmiştir (TÜİK, 2013).

3.1.2. Litvanya Ekonomisinin Yapısı ve Sektörel Dağılımı

Litvanya, 11 Mart 1990 yılında Sovyet Birliği'nin yıkılmasında sonra bağımsızlığını ilan eden ilk doğu bloğu ülkelerinden biri oldu. Ancak bağımsızlığını tam anlamıyla 6 Eylül 1991 yılında Moskova tarafından tanındı. Ayrıca Litvanya

ekonomisi yine bu dönemde merkezi planlamaya dayalı ekonomik sistemden serbest piyasa düzenine geçiş yapmıştır. Buna yönelik olarak, devlete ait mülkiyetlerin neredeyse tamamı özelleştirilmiş, ekonomisi artık batı pazarına yönelik çeşitlendirmeyi sürecine girişmiş, buna ilaveten devlet sıkı mali politikalar ve bütçe politikaları uygulamaya başlamıştır. Böylece küresel ticaret ve yatırıma açık hale gelmiş, yabancı ve yerli sermayenin önü açılmıştır. Buna istinaden finansal sektör ilerlemiş, bölgesel olarak entegrasyona uygun zemin hazırlanmış ve birçok teşvik ve reform politikaları uygulanmaya konulmuştur. Bu dönemde yapılan ekonomik reformlar Litvanya ekonomisinin dinamik bir sürece girmesine yol açmıştır (U.S. Department of State, 2014).

Doğru uygulanan para politikaları istikrarlı ekonomilerin başarı anahtarlarından biri olduğu gözlemlenmiştir. Litvanya Merkez Bankası para kurulu, banknot ihraç eden, hükümetin para ve kredi politikasını yürüten bir nevi veznedarlık görevini üstlenmiş ve devletin ekonomi ve mali danışmanlığını yapan diğer herhangi bir devlet enstitüsünden ve hükümetten bağımsız bir kurum olarak çalışmalarını sürdürmeye bu dönemde başlamıştır. Ayrıca 25 Temmuz 1993 yılında dolaşımdaki ülke parası olarak ‘‘Litas’’ tanınmıştır. Kısa bir süre sonra güvenilir bir döviz olduğu gözlemlenmiştir (Bank of Lithuania, 2014). Litas’ın yabancı paralar karşısındaki istikrarlı duruşu Litvanya’nın dış ticaret ilişkilerinin gelişmesine yardımcı olduğu görülmüştür (Statistics of Lithuania, 2014).

1994 yılına gelindiğinde ise üç Baltık ülkesi olan Litvanya, Estonya ve Letonya aralarında BAFTA (Baltık Serbest Ticaret Alanı) adında bir serbest ticaret sözleşmesi yapmışlardır. Oluşturulan ekonomik entegrasyonun temel amacı Baltık menşeli tarım ve gıda ürünleri üzerindeki tarifelerin kaldırılmasını ön görmektedir. Bu serbest ticaret alanı kurucularının 1 Mayıs 2004 yılında AB üyesi olmasıyla birlikte son bulduğu görülmüştür. Bu gelişmelerin hemen akabinde Litvanya, ekonomisini Avrupa Birliğine uyum çerçevesinde biçimlendirmeye başladığı gözlemlenmiştir (Kavukçu, 2008).

Litvanya ekonomisi ilk tahribatını 1998 Rusya parasal kriziyle birlikte almıştır. Rusya Rublesinin çöküşü Litvanya ekonomisinin daralmasına ve yönünü o dönemdeki en önemli ticari ortaklarından biri olan Rusya’dan batıya çevirmesine yol açmıştır.

Stratejik mevki, tarımsal potansiyeli, kalifiye işgücü, çeşitlendirilmiş sanayi sektörü, 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne ve 2004 yılında AB'ye katılımıyla birlikte Litvanya, aday ve üye ülkeler arasında en yüksek gelişim trendi gösteren ülkelerden biri haline gelmiştir. Diğer bir taraftan, hızlı ekonomik büyüme; enflasyon ve ödemeler bilançosu açığı gibi sorunlara da neden olduğu ön görülmüştür (Bank of Lithuania, 2014). GSYH'sinin %80'i özel sektör tarafından üretilmektedir. Ayrıca Litvanya, AB ülkeleriyle önemli bir ticaret endeksine sahiptir. İhracatın büyük bir kısmını AB ve komşu ülkelere gerçekleştirmektedir.

Bir diğer önemli nokta, 2002 yılından beri Litvanya Merkez Bankası Para kurulu politikasını sürdürmeye devam etmekte olup, 1 Euro/3,45 LTL litas oranında endekslemiştir (İDP, 2012). Avrupa komisyonu Litvanya'nın Euro'ya geçiş kriterlerini karşıladığı için 1 Ocak 2015'de Euro'ya geçeceği açıklanmıştır (BBC, 2014).

Litvanya Baltık ülkeleri arasında en büyük ekonomiye sahip ülke konumundadır. 2008 yılında kişi başına 17,800 dolar milli geliri komşuları Letonya, Polonya, Rusya ve Belarus'tan daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Central Intelligence Agency, 2014).

Doğal kaynakların ender olması, sanayileşmiş bölgelerden coğrafi uzaklık, küresel eğilimlerde dikkate alınarak üzerinde yoğunlaşılacak hizmet sektörü, GSYİH içerisinde %68'lik bir paya sahiptir. Ekonomide sanayinin payı %27,6 ve tarım sektörü ise GSYİH içinde %4,3 oranında bir pay ile küçük bir yer kaplamaktadır. Litvanya'da tarım sektörü, ülkedeki işgücünün %6,4'ünü , imalat sektörü işgücünün %16,3'ü ve hizmet sektörü ise işgücünün yaklaşık olarak %70'ini istihdam etmektedir (İDP, 2012). Litvanya'da hizmet sektörünün en önemli alt dallarından biri bilgi ve iletişim teknolojileridir. Bu alanlarda yaklaşık olarak otuz yedi bin kişi 2000'den fazla şirkette istihdam edilmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojileri doğrudan yabancı yatırımların %9,5'lik kısmını kapsamaktadır. Baltık ülkelerindeki en büyük 20 şirketten 11'i Litvanya'da bulunmaktadır (investlithuania, 2014). Yapısal olarak, ülkede enformasyonel bilgi sistemine bağlı tutarlı bir ekonomik etkinlik sisteminin kurulması planlanmaktadır. Özellikle biyoteknoloji sektörü ülkede bir sanayi kalemi olarak öne çıkmaktadır. Bu özelliğiyle Litvanya diğer Baltık ülkeleri arasında ön plana çıktığı gözlemlenmiştir.

3.2. TÜRKİYE VE LİTVANYA EKONOMİSİNDE YAŞANAN BAŞLICA KRİZLER

Bu bölümde Türkiye ve Litvanya ekonomilerinin karşılaştığı ekonomik krizler sunulmuştur.

3.2.1 Türkiye’de Yaşanan Başlıca Ekonomik Krizler

Bu kısımda Türkiye Cumhuriyet’inin kuruluşunda itibaren meydana gelen ve Türkiye ekonomisi üzerinde ciddi boyutlarda gelişmelere yol açan başlıca ekonomik krizler sunulmuştur.

3.2.1.1. 1980 Öncesi Krizler

1929 Krizinin ardından Türkiye’de ardı ardına üç büyük ekonomik kriz yaşandı. Bunlar 1946, 1954, 1958 ve 1978 krizleridir.

Türkiye İkinci Dünya Savaşı’na girmedi. Ancak savaş, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de ekonominin dengelerini sarsmıştı. Türkiye devalüasyonla bu dönemde tanıştı. Bu dönemde TL, ABD doları karşısında %50 devalüe edildi. Bu karar maliyet enflasyonuna sebep oldu, ithalat ile birlikte dış ticaret açığı da ciddi seviyelerde artmıştır. 1946 yılında bütçe fazlası vermesine rağmen ihracatı artırmak için devalüasyona gidildi. Ancak netice ülkeyi krize sürüklediği anlaşılmıştır (Akpınar, 2009).

1951 yılında bütçe açık vermeye ve bu durum 1963’e kadar devam etti. Kore savaşı nedeniyle dünya piyasasında hammadde fiyatlarını fırlattı. Kredi ithalatı uygulamasına geçildi. Bunun sonucunda ticari nitelikli dış borçlar ödenemez hale geldi. Dış borç yükü ve kamu açıkları arttı. Plansız yatırımların da etkisiyle enflasyon %20’lere fırladı, ithalattaki aksaklıklarda ortaya çıkınca Türkiye’nin ekonomik krize girdiği görülmüştür. Bu krize izleyen 1958 krizi, dışarıdan sermaye ithaline ayarlanmış serbestleşme programı 1958 krizini hazırladığı gözlemlenmiştir (Ankara Ticaret Odası, 2005).

1978 krizi dönemin hükümetleri düşük faizli kredileri hiç ödenmeyecekmiş gibi alıp kullandılar. Önemli miktarını da har vurup harman savurdular. 1970 yılında 1.8

milyar dolar olan borcumuz, 1977 yılında kısa vadeli borçların toplam borç içindeki payı yüzde 52'ye ulaştı. Bunun da 1978 ekonomik krizinin ortaya çıkmasına yol açtığı savunulmuştur (Uğrayan, 2010).

3.2.1.2. 24 Ocak 1980 Kararları

24 Ocak İstikrar Programının temel felsefesi ekonomide devlet müdahalesini en aza indirerek piyasa ekonomisine işlevlik kazandırması idi. Devletin yerini özel kesimin alması, ekonomide makro ve mikro dengelerin belirlenmesinde idari kararların yerine, fiyat mekanizmasının geçerli olması amaçlanmıştır. Bu temel amacın gerçekleşmesi için mal ve faktör piyasa fiyatlarına müdahalelerinin kaldırılması gerekiyordu. 24 Ocak 1980 Programı ve devamında alındığı kararlar bu yönde mesafe alındığı söylenebilir (Öztürk ve Özyakışır, 2005)

24 Ocak İstikrar Programının etkin olarak uygulandığı 1980-1988 döneminde gerçekleştiren bazı önemli yapısal tedbirler arasında (Köse, 2002: 121);

- Reel faiz uygulamasına geçilmesi, bankacılık sektör faaliyetlerinin yeniden düzenlenmesi ve sektörde faaliyet gösteren yabancı banka sayısının artırılması,
- Sermaye Piyasası Kanununun çıkarılması, sermaye hareketlerinin kademeli olarak serbestleşmesi,
- Yeni finansal kurumlar ve araçlar oluşturulması, kamunun finansman ihtiyacının Merkez Bankası kaynakları yerine Hazine tarafından iç borçlanma yoluyla karşılanması,
- Temel mal ve hizmet kapsamının daraltılması, Katma Değer Vergisi uygulamasının başlatılması,
- İhracata parasal teşvik uygulanması, ithalat kotalarının kaldırılarak ithalatın serbestleşmesi,
- Yabancı sermaye girişinin kolaylaştırılması, tarımsal destekleme kapsamındaki ürün sayısının azaltılması, destekleme alımlarında Merkez Bankası kaynaklarından doğrudan yararlanmaların kaldırılması,
- KİT tanımının yeniden yapılarak statülerinin belirlenmesi, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi kurularak özelleştirme faaliyetlerinin

başlatılması, mahalli idarelerin etkinliğini ve yetkilerini artırmak için genel bütçeden aldıkları payın artırılması ve büyükşehir belediyelerinin kurulması gösterilebilir.

Ayrıca 1980 öncesinde döviz yokluğu nedeniyle gerekli ithalatın yapılamaması, ekonomide arz sorunu yaratmış ve temel üretim ve tüketim mallarında üretim darboğazı yaşanmıştır. 1980 yılında ithalatın kısmen serbestleşmesi ekonominin ihtiyaç duyduğu ithalatın yapılması, başlangıçta cari işlemler açığının yükselmesine sebebiyet verdiği gözlemlenmiştir (Yükseler, 2009: 11).

Sonuç olarak İstikrar Programının temel hedefinin; mal ve hizmet fiyatlarının serbestleşmesi, ulusal fiyat sisteminin dünya fiyatlarına yaklaştırılması ve finansal serbestleşmenin sağlanması olduğu görülmüştür (Yürekli, 2004: 122).

3.2.1.3. 1994 Türkiye Krizi

1990'lı yıllarda yaşanan krizlerin temel sebebi sıcak para kaçıdır. 1991 krizini tetikleyen 2.5 milyar dolara yakın tutarda sermaye kaçışının görünür nedeni Körfez savaşıdır. Bunu kötüleştiren içsel olay, 1990 yılında TCMB'nin "sıcak para" çekmek için uyguladığı politikanın cari işlemler bilançosunda yarattığı 2.5 milyar dolarlık açıktır. Döviz fiyatının artacağı beklentisi zaten ortaya çıkmışken buna eklenen Körfez Savaşı, sıcak para kaçışını tetiklemiştir. Bu krizin reel ekonomi üzerindeki etkisi bir yılda atlatılmıştır, ancak özellikle devletin borçlarını katlama ve işçi piyasasını daraltma yönündeki etkisi geleceğe devredilmiştir. Ekim 1990 ile Ekim 1991 arasında işsiz sayısındaki artış 160 bin kadardır. 1995'e kadar işsiz sayısı 1.6 milyon altına inmemiş, reel ücretler artmamıştır. Diğer bir deyişle, GSMH artışa geçse de krizin çalışma yaşamına olumsuz etkisi sürmüştür (Kazgan, 2002: 6).

Türkiye Ekonomisi 1994 yılının başlarında temeli kamu kesimi açıklarının ve bunların finansman yönteminin oluşturduğu bir kriz yaşamış ve bu krizin kendini en fazla hissettirdiği alanlar sermaye ve döviz piyasası olmuştur (Andıç, 2004). 1994 krizi çok şiddetli fakat kısa sürelidir. 1992 ve 1993 yıllarının yaz aylarında Avrupa para piyasalarındaki karışıklığa ve rakip ülkelerdeki devalüasyonlara yine, izlenen "sıcak parayı çekme" politikasının etkisi karışmıştır. Bu ikisi de sonuçta, Türkiye'nin dış piyasalarda rekabet gücünü kaybetmekte olduğu beklentisini yaratmıştır. Nitekim

TL'nin devalüe edileceği beklentisinin baş göstergesi, cari işlemler bilançosu (CİB) açıklarının 1993 sonunda 6.5 milyar dolara yaklaşmasıdır. Buna hükümetin aynı yılın sonbahar aylarında faiz haddini indirme politikası eklenmiştir. Devalüasyon beklentisinin tetiklediği 4.2 milyar dolarlık sermaye kaçıışı Türkiye'nin sığ para piyasasını ve borsasını altüst etmiştir. 1993 sonunda dolar fiyatı 14 bin TL' den spekülasyonların etkisiyle Nisan 1994'de 40 bin TL' ye fırlarken Hazine Haziran'da %400 faizle borçlanmış, borsada fiyatlar çökmüştür; kitlesel işten çıkarmalar karşısında işçilerin işlerini koruyabilmek için ücretsiz çalışmaya razı olmaları, yaşanan krizler tarihinde ilk kez görünen bir olaydır. Bu krizde reel faizlerde ve döviz fiyatlarındaki fırlama bir yandan; batan bankaların(TYT bank, İmpexbank, Marmara bankası) ve şirketlerin getirdiği yükler diğer yandan, devletin borcunun katlanarak artmasının arkasındaki temel nedendir (Kazgan, 2002: 6).

ABD'li kredi değerlendirme kurumlarının Türkiye' nin kredi değerliliğini arka arkaya düşürmesi dış kredi bulma koşullarını zayıflatınca siyasi iktidar, 5 Nisan 1994 tarihli ekonomik istikrar programı yürürlüğe koymuş ve hemen peşinden IMF ile 14 aylık bir stand-by düzenlemesine girilmiştir. Ancak 5 Nisan 1994 kararları, çerçevesi tam belirlenmeden, siyasal ve yapısal olumsuzluklar giderilmeden uygulamaya sokulmuş ve başarısız sonuçlar alınmış bir ekonomik istikrar programı olarak tarihe mal olmuştur (Eğilmez ve Kumcu, 2009: 379).

Kısaca, Türkiye' de 1989 sonrası dönemdeki sermaye girişleri kamu bütçesi ve dış ticaret bilançosu açıklarının finansmanına hizmet etmiş, bunun sürdürülmesi de faiz ve kur arasındaki farkın sürekli korunmasını gerektirmiştir. Bu durum gerçekte Türk ekonomisinin "yumuşak karnı"nı oluşturur. İç ekonomide özel kesime yönelik finansman olanaklarının önemli ölçüde kısıtlanması pahasına, bu politika uygulamaları sürdürülmüştür. Geleceğe ait beklentilerin olumsuz dönüşmesi ve bir devalüasyon olasılığı karşısında ise yabancı fonlar kitleler halinde ülkeyi terk etmeye başlayınca, mali panik baş göstermiş ve ekonomi bir krize girmiştir. Mali alandaki krizlerin reel ekonomiye yansması ile birlikte ülkede üretim düşmüş, yatırımlar azalmış ve işsizlik artmıştır (Seyidoğlu, 2003: 148).

3.2.1.4. 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri

2000'in yılının kasım ayının son haftasında bankacılık sisteminden kaynaklanan ve tüm mali piyasalara güveni sarsan önemli bir kriz yaşandı. Sistem içerisinde kötü yönetilen banka sayısı arttıkça kriz yeni boyutlar kazandı.[...]

Tasarruf Mevduat Fonu'na devredilen bankaların sahip ve yöneticilerinin tutuklanması, elleri kelepçeli televizyon ekranlarında görülmeleri özellikle S.Demirel'in yeğeninın akıl almaz oyunlarla Egebank'ın içini nasıl boşalttığını; medyanın günlerce anlatması tüm mali piyasalarda paniğe yol açtı. Bu telaşla bankalar açık pozisyonlarını kapatmak için yoğun bir şekilde döviz toplamaya başladı. Bu gelişme yabancı tasarrufluların kaçışını hızlandırdı (Turan, 2005: 5). Bu tarihte bankalar arası piyasada gecelik borçlanma basit faizi yaklaşık üç kat artarak ortalama %110.8'e, en yüksek %210'a fırladı. Burada iki noktanın altını çizmek gerekir. Birincisi, bankalar arası piyasada ortalama faiz 13 Kasımdan itibaren önceki aylara göre yükselmekteydi. Örneğin 15 Kasım tarihinde ortalama gecelik faiz %81.45 olmuştur. Faiz sonraki günlerde düşmüş ve sıçrama kamu kesimi maaş ödemesine bağlanmış ama, daha önceki aylarda böyle bir sıçrama yoktu. Ağustos, Eylül, Ekim aylarının 15'inde gecelik faiz sırasıyla %37.3, 44.5 ve 38.5 idi. Böylece Türkiye 2000 Kasım ayında dövize yönelen yoğun spekülasyon saldırısını çok yüksek faiz, önemli döviz rezervi kaybı ve 7.5 milyar dolarlık ek IMF kredisi ile püskürtebilmiş, fakat daha sonra olabilecek benzer saldırıya karşı savunma gücü büyük ölçüde zayıflamıştır (Uygur, 2001: 6).

Kasım 2000 krizi ertesinde teşhis ve tedavi hatası devam ettiği için Türkiye ekonomisi yeni bir krize açık görünümünü sürdürmüştür. Bu kez şubat ayının ikinci yarısında yaşanan bir siyasi kriz ekonomik krize yol açtı. Mali kesimde yaşanan güvensizlik ortamı sürdüğü için şubat ayı krizi bu ortamın pekişmesine ve likidite krizinin giderek bir döviz hücum krizine dönüşmesine neden oldu (Eğilmez ve Kumcu, 2009: 395).

Türkiye'de Şubat 2001'de yaşanan mali kriz kamu sektöründen başlayarak mali sektör ve reel sektör firmalarında derin izler bırakmıştır. Krizden tüm firmalar etkilenmekle birlikte mikro kuruluşlar ve küçük ölçekli işletmeler, büyük ölçekli işletmelerden daha önce ve daha derinden etkilenmiştir. Birçok firma öz sermayesinin

tamamını kaybetme riski ile karşı karşıya gelmiştir. Krizden en çok otomotiv, tüketici malları, gıda ve içecek, elektronik ve telekom, medya ve perakendecilik sektörünü etkilendiği görülmektedir.

21 Şubat'ta İnterbank piyasasında gecelik faizler %6000'leri aştı ve ortalama olarak da %4000ler olarak gerçekleşti. Aynı zamanda 19 Şubattaki gerilim öncesi 27.90 milyar dolar olan Merkez Bankası rezervleri 21 Şubatta kurun dalgalanmaya bırakılmasından sonra 22.59 dolara kadar geriledi. Ve iki gün içinde Merkez Bankası rezerv kaybı 5.31'e ulaştı. Kurun dalgalanmaya bırakılmasıyla birlikte dolar kuru yaklaşık %40 devalüasyonla birlikte 1 milyon liraya yükseldi. Şubat krizinin döviz cephesi açısından Kasım krizinden farkı bu defa dövize olan yoğun talebin sadece yabancı bankalarla sınırlı kalmaması, buna yerlilerin iştirak etmesi idi (Turan, 2005: 7).

Mayıs 2001 yılında, yaşanan krizin etkilerinin giderilmesi ve ekonomide istikrarın tekrar sağlanması amacıyla "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" uygulanmaya başlanmıştır. Programın temel unsurları şöyledir (Erdönmez, 2003: 38):

- Dalgalı kur sistemi içinde enflasyonla mücadelenin kararlı bir biçimde sürdürülmesi,
- Bankacılık sektörünün, kamu ve Tasarruf Mevduatlar Sigorta Fonu (TMSF) bünyesindeki bankalar başta olmak üzere hızlı ve kapsamlı şekilde yeniden yapılandırılması ve böylece bankacılık kesimi ile reel sektör arasında sağlıklı ilişkiler kurulması,
- Kamu finansman dengesinin bir daha bozulmayacak şekilde güçlendirilmesi, enflasyon hedefleri ile uyumlu bir gelirler politikasının sürdürülmesi,
- Bütün bunların etkin, esnek ve şeffaf bir yapıda gerçekleştirilmesini sağlayacak yapısal unsurların yapısal unsurların yasal altyapısının oluşturulmasını şeklinde belirlenmiştir.

Bankacılık sisteminin mali bünyesinin güçlenmesinin yanı sıra sistemin kurumsal yapısı ile denetimini etkinleştirecek yasal düzenlemeler uygulamaya konulmuştur. Yeni yasal çerçevede kamu bankalarına görev verilmesi merkezi hükümet bütçesine ödenek konulması koşuluna bağlanmıştır. Böylece bütçenin siyasal işlevinin

ve saydamlığının artırılması hedeflenmiştir. Ancak, 2001 yılında kamu bankalarını yeniden yapılandırırken kredilendirme kapasitesinin daraltılmış olması, krizden çıkışı zorlaştırmıştır (Celasun, 2002: 18). Türkiye Şubat 2001’de cumhuriyet tarihinin en derin ekonomik krizi yaşanmıştır. Kriz sonrasında hem krizin yarattığı olumsuz etkilerin giderilmesi hem de uluslar arası piyasalarda yaşanan gelişmelere uyumun sağlanması için tüm sektörlerde yeniden yapılanma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Ancak bu kriz sonrası özellikle güçlü bir mali sektörün temelleri atılmıştır (Erdönmez, 2003: 52).

Türkiye ekonomi 2001 krizinden sonra iç ve dış temelli çeşitli dinamiklerin vesilesiyle ekonomik göstergeleri olumlu yönde etkileyen bir eğilim sergilemiş ve bu süreç 2008 yılında yaşanan ekonomik krize kadar devam etmiştir.

3.2.2. Litvanya’da Yaşanan Başlıca Ekonomik Krizler

Sovyetler Birliği’nin çöküşünden sonra, 1990 yılının ortalarından itibaren yapılan reformlar Litvanya ekonomisinin açık ve büyüyen bir ekonomi durumuna getirmiştir. Artık küresel ticaret ve yatırıma açık, şeffaf, etkili, mali ve finansal serbestliğe sahip bir ekonomiydi. Bağımsızlığını kazandığından beri en önemli reformlarından biri ise kamu mallarının özelleştirilmesidir (Vilkas, 1997).

Litvanya ekonomisinin istikrarlı hale gelmesinde anahtar faktörlerden biri ise uygulanan parasal reformdur. Litas tamamen döviz destekli olduğu için güvenli bir para birimi haline gelmiştir. Bu istikrarlı para birim diğer ülkelerle ekonomik ilişkileri güçlendirmeye yardım etti ve böylece dış ticaretin önemli ölçüde gelişmesine yol açtı. 1998 yılına kadar, Litvanya ekonomisinde, bankacılık krizi ve sert büyümeden kaynaklı gözlenen belirsiz ve farklı aksaklıklar meydana geldiği görülmüştür (U.S Department of State, 2014).

Ancak Ağustos 1998 yılında Ruble’nin çöküşü ekonominin negatif büyümesine yol açmıştır. Rusya parasal krizinin ardında Litvanya ekonomisi yönünü doğudan batıya çevirmiştir. Öyle ki 1997 yılında, Litvanya toplam ihracatının %45’i Rusya’ya yapmaktaydı. 2008 yılında Avrupa Birliği üye ülkelere ihracatı %63’iken. Rusya’nın Litvanya ekonomisi içindeki ihracat payı %21’e düştü (Statistics of Lithuanian, 2014).

Bu yıldan itibaren Litvanya ekonomisi 2008 krizine kadar herhangi ciddi bir ekonomik problemle karşı karşıya kalmadığı görülmüştür.

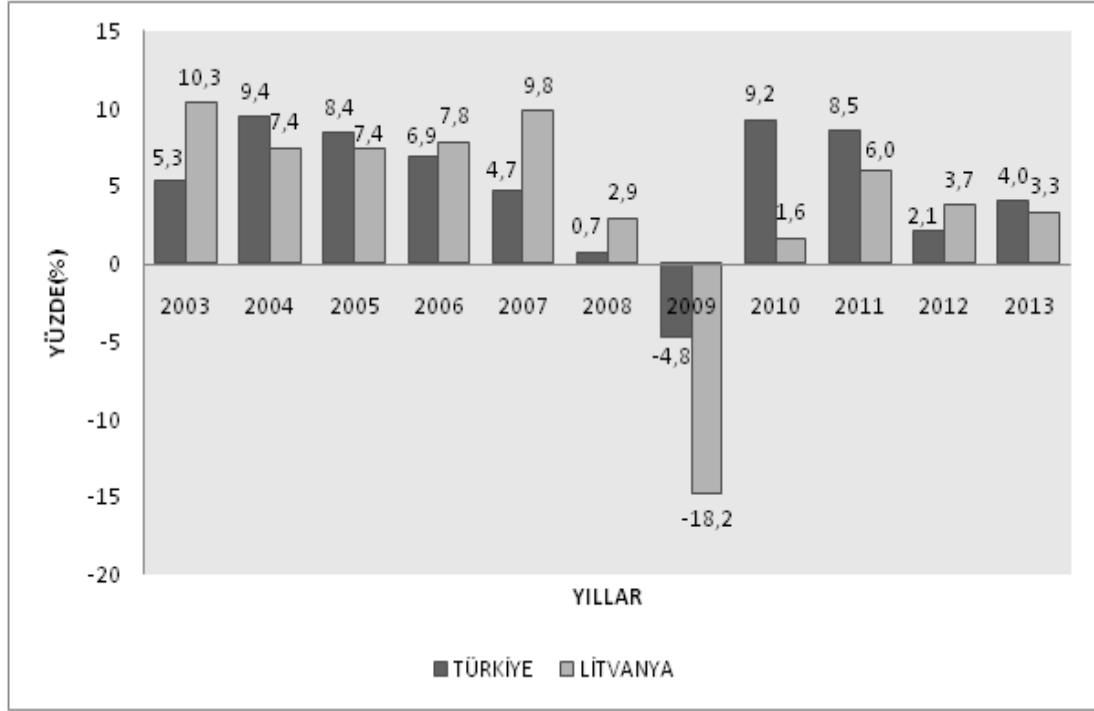
3.3. 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİNİN TÜRKİYE VE LİTVANYA EKONOMİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN MAKRO EKONOMİK GÖSTERGELER YARDIMIYLA KARŞILAŞTIRILMALI ANALİZİ

Küreselleşen ve finansal piyasaların yanı sıra reel piyasaları da etkisi altına alan kriz, tüm dünya ile ticari ve finansal bağları bulunan ekonomileri makro ekonomik açıdan olumsuz yönden etkilemiştir. Türkiye ve Litvanya ekonomisi de bu gelişmelerden olumsuz yönde etkilenen ülkeler arasındadır. Aşağıda krizin etkisini gösterdiği bazı makro ekonomik göstergeler incelenmiştir.

3.3.1. Büyüme Oranlarının Değerlendirilmesi

2001 krizi esnasında ‘‘Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’’ adı altında uygulanan mali istikrar programından sonra, Türkiye’de 2002-2007 yılları arasında ortalama %7 oranında büyüyen ekonominin itici güçleri, siyasi ve ekonomik ile güven ortamına bağlı olarak artan sermaye girişi ve özel sektör yatırımları olmuştur. Ancak 2008 yılının Eylül ayından önce ortaya çıkan, sonra dalga dalga bütün dünyaya yayılan küresel finansal kriz, Türkiye’de reel sektörü ve beklentileri olumsuz etkilemiştir (Taban, 2011: 17). 2008 krizinde temelde dört farklı kanaldan etkilenmiştir. Bu kanallar dış talepte azalma, dış kredi azalması, iç kredi daralması, ekonomiye duyulan güvenin azalması şeklinde kendini göstermiştir. Etkin kanalların artmasına sebep olan özellikle son yıllarda ülke ekonomisinde etkin bir yere sahip olan yabancı sermayedir. Ancak asıl mali sektörde cereyan eden krizin etkileri, Türkiye’nin sahip olduğu 1994 ve 2001 krizi tecrübeleri sonucunda sadece reel sektörde sınırlı kalmıştır (Aras, 2010). Bu gelişmeler neticesinde, Şekil 1.22’de görüldüğü üzere yaklaşık beş yıl boyunca devam eden büyüme trendi 2008 krizinin yol açtığı tahribat neticesinde sekteye uğradığı görülmektedir. Şekil 1.22’de Türkiye ve Litvanya ekonomilerinin 2008 küresel kriz öncesi ve sonrası ekonomik büyümesindeki gelişmelere yer verilmektedir.

Şekil 1.22: Türkiye ve Litvanya Ekonomilerinin 2003-2013 Dönemi Ekonomik Büyüme Oranlarının Gelişimi (%)

Kaynak: IMF, TÜİK ve Eurostat verileri kullanılarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

Şekil 1.22’de anlaşıldığı üzere Türkiye’de, küresel krizin etkileri 2008 yılında itibaren hissedilmeye başlanmıştır. Krizin etkisini yıllık olarak bakarsak sırasıyla GSYH 2003 yılında %5,3, 2004 yılında %4,1’lik bir artış göstererek %9,4 seviyesine ulaşmış, 2005 yılında %1’lik bir düşüş ile %8,4 olmuştur. GSYH 2006 yılında %6,9, 2007 yılında da bir önceki yıla göre düşüş göstererek %4,7 oranında artmıştır. GSYH’deki bu artış hızında meydana gelen düşüş devam ederek krizin de etkisiyle 2008 yılı sonu itibariyle %0,7’e gerilemiştir. Ekonomi 2009 yılında gelişmekte olan ülkeler ortalama % 1.7 büyürken Türkiye ekonomisi % 4.8 küçüldü. Ancak 2010 yılında ekonomi krizin baz etkisi sebebiyle %9.2 gibi yüksek bir hızda yeniden büyümeye başladı. 2011, 2012 ve 2013 yılında ise sırasıyla bir miktar yavaşlamakla birlikte %8,5, %2,1, %4,0 oranında büyüdüğü resmedilmiştir.

Litvanya ekonomisi ise, Şekil 1.22’de görüldüğü gibi 2003-2007 yılları arası ortalama %8,5 oranında büyümüştür. Bu dönem, diğer Baltık ülkeleri yanı sıra Litvanya

ekonomisinin hızlı büyüdüğü yıllardı. Bu yıllar arasında işsizlik oranındaki düşüş, gelir artışı, güçlü para ve Avrupa Birliği'nin vermiş olduğu finansal destek ekonominin dayandığı temel faktörler arasında olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca ithalata dayalı oluşan talepteki büyümeden dolayı bu dönemler arası bu olumlu seyir gözlemlenmiştir. Ancak, ithalattaki artış ihraçtaki artışa denk değildir ve dış ticaret dengesi açık verdiği görülmüştür. Bu açık cari açığın giderek büyümesine yol açmıştır. Litvanya Bankası verileri doğrultusunda, 2004'den 2007 yılına kadar Litvanya ekonomisinde cari açık yaklaşık olarak %300'e kadar büyümüş ve 14 milyar litası geçtiği gözlemlenmiştir (Davulis, 2013).

2008 ekonomik krizi Litvanya bağımsızlığını kazandığı yıldan itibaren karşı karşıya kaldığı en derin ekonomik resesyona olduğu gözlemlenmiştir. Ekonomi, durgunlaşma sürecine girdiği andan itibaren, ekonomik sektörlerin birçoğunda üretim ve satış azalır ve eş zamanlı olarak işsizlik yükselir. Ayrıca dışsal koşullardan dolayı özellikle yabancı sermaye yatırımlarındaki düşüş finansal sektör üzerinde belirgin tahribatlara yol açmıştır. Böylece, küresel kriz Litvanya ekonomisini vurmuş ve makro ekonomik göstergelerini olumsuz yönde etkilediği gözlemlenmiştir (Racickas ve Vasiliauskaite, 2010: 1006).

Şekil 1.22'de görüldüğü gibi, kriz öncesi yıllarda önemli büyüme rakamlarına sahip bulunan Litvanya ekonomisi kriz ile birlikte 2008 yılında bir önceki yıla göre %6,7 küçülerek %2,9 seviyesine görülmektedir. Şekil 1.27'de anlaşıldığı üzere, büyüme üzerinde en derin etkisi 2009 yılında ekonominin %-18,2 seviyesine gelmesi tahribatın boyutunu göstermiştir. 2010 yılında bir önceki yıla göre toparlanma sürecine giren ekonomi büyüme oranı %1,2 bandında seyretmiştir. 2011, 2012 ve 2013 yıllarında ise, sırasıyla %6,0, %3,7 ve %3,3'tür.

3.3.2. Türkiye ve Litvanya Ekonomilerinin İstihdam Oranlarının Değerlendirilmesi

Türkiye ekonomisinde istihdam oranlarının son derece düşük olduğu Tablo 1.2'de görülmektedir. 2003 yılında %45,8 olan toplam istihdam oranı yıllar itibariyle pek bir hareketlilik göstermemiştir. 2007 yılında %44,6 oranında bir düşüş görülmüştür. 2001 ekonomik krizinden sonra ekonominin yeniden yapılanma sürecine girmesi ile

üretim ve yatırımlarda artış yaşanmış, yüksek bir büyüme süreci yakalamış olsa da bu durum istihdama yansımamıştır. Yani istihdamsız bir büyüme yaşanmıştır. İş gücü piyasasındaki yapısal sorunlar, iş gücü verimliliklerindeki artış ve yüksek kapasite kullanımı gibi etmenler büyümenin istihdam oranına yansımalarını engelleyen önemli faktörler olarak sıralanmıştır (Kara ve Duruel, 2005: 367). Tablo 1.2’de 2003-2013 döneminde Türkiye ve Litvanya ekonomisinde 15-64 yaş aralığındaki istihdam oranı sunulmuştur.

**Tablo 1.2: 2003-2013 Yılları Arası Türkiye ve Litvanya Ekonomisinde
15-64 Yaş Grubu İstihdam Oranları (%)**

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Türkiye	%45,8	%46,1	%46,0	%45,9	%44,6	%44,9	%44,3	%46,3	%48,4	%48,9	%49,5
Litvanya	%61,8	%62,3	%63,3	%63,6	%65,0	%64,4	%59,9	%57,6	%60,2	%62,0	%63,7

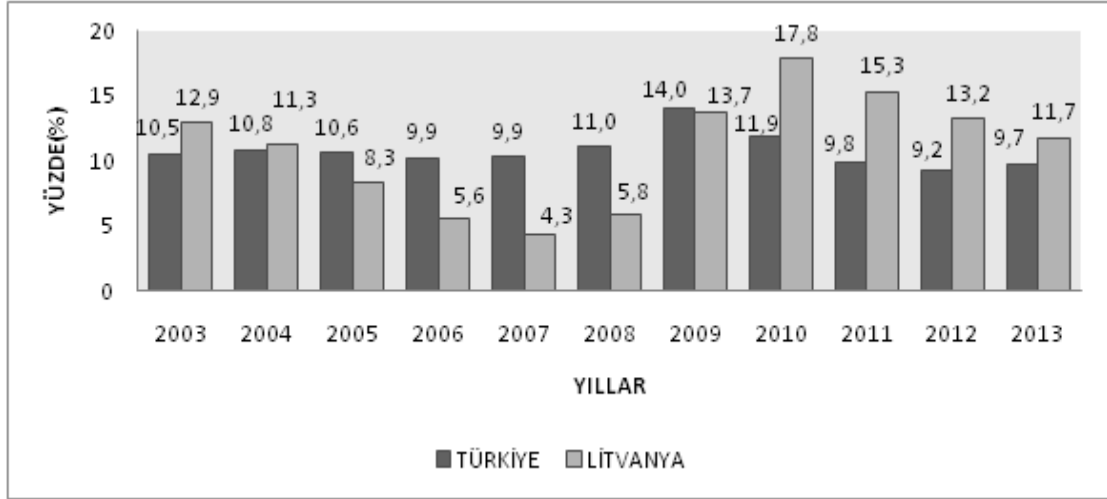
Kaynak: Eurostat verileri kullanılarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

Tablo 1.2’de anlaşıldığı üzere, Litvanya toplam istihdam oranı Türkiye toplam istihdam oranıyla karşılaştırıldığında artış eğilimi göstermiştir. 2003 yılı itibariyle istihdam oranında ciddi artışlar gerçekleşmiştir. 2005 yılı sonu itibariyle AB genelinde yaklaşık 1,9 milyon ilave istihdam yarattığı ifade edilmektedir (DPT, 2007). Litvanya ekonomisi de bu istihdam artışından payını almıştır. Ancak 2008 küresel krizi sebebiyle ortaya çıkan üretim daralması istihdam oranındaki düşüşe paralel gerçekleşmiştir. Bundan dolayı istihdam oranında; 2009 yılında % 59,9 ve 2010 yılında %57,6 oranlarında bir düşüş gerçekleştiği gözlemlenmiştir (SEB, 2013).

3.3.3. Türkiye ve Litvanya Ekonomilerinin İşsizlik Oranlarının Değerlendirilmesi

Krizin ne kadar ve yüksek şiddette olduğunu GSYH’daki düşüşün yanı sıra istihdam, işsizlerin sayısı ve işsizlik oranındaki gelişmelerden de görebiliyoruz (Aydoğuş, 2009: 38). Finansal krizin reel ekonomiyi etkilemesiyle birlikte krizin yaşandığı ülke ve gruplarında ekonominin durgunluğa girmesinin sonucu olarak, özellikle kapasite kullanım oranlarının düşmesiyle birlikte istihdam azalmış ve bunun ile birlikte işsizliğin artmasına yol açmıştır. Krizin Türkiye ve Litvanya ekonomisinin işsizlik oranları üzerindeki etkisi Şekil 1.23’de sunulmuştur.

Şekil 1.23: Türkiye ve Litvanya Ekonomilerinin 2003-2013 Yılları Arasındaki İşsizlik Oranlarının Gelişimi (%)

Kaynak: Tük ve Lithuanian Statistic Office verileri kullanılarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

Kriz itibariyle, dünya ekonomisi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinde ya da diğer bir deyişle dünyanın bütün ülkelerinde ekonomideki daralma işsizlik oranının artmasına yol açtığı gözlemlenmiştir.

Özellikle ABD ve gelişmiş ekonomilerde yukarı yönlü trend göze çarpmaktadır. Türkiye’de ise 2006-2007 yılları arasında %10’ların altına düşen işsizlik oranları tekrar %10’un üzerinde seyretmeye başlamıştır (Alatar, 2008). Şekil 1.23’de görüldüğü gibi, 2008 yılında %11’u bulan işsizlik oranı, 2009 yılında son on yılın en yüksek seviyesine ulaşarak %14’e ulaşmıştır. 2010 yılından %2,1 oranında düşerek %11,9 seviyesinde bulunmuştur. Bu yıldan itibaren işsizlik oranları tekrar %10’ların altına düşmeye başladığı görülmektedir. 2011 yılında %9,8, 2012 yılında %9,2 ve 2013 yılında %9,7 seviyesinde seyrettiği gözlemlenmiştir.

Litvanya ekonomisini kriz itibariyle ekonomisindeki ciddi daralma ülkedeki işgücü piyasasını da ciddi boyutlarda etkilemiştir. 2003-2007 yılları arasında ekonomik büyümesiyle birlikte aşağı yönlü trend gösteren işsizlik oranları, 2008 yılı itibariyle önemli boyutları yükselmiştir. Şekil 1.23’de anlaşıldığı üzere, kriz öncesi dönemde %10 seviyesinde seyreden işsizlik rakamları, 2008 yılında bir önceki yıla göre %1,5 oranında artmış %5,8 seviyesine ulaşmış asıl bu yıldan itibaren ciddi bir sorun haline gelmiştir.

2009 yılında %13,7, 2010 yılında %17,8 , 2011 yılında %15,3 , 2012 yılında %13,2 , 2013 yılında ise %11,7 seviyesindedir.

3.3.4. Türkiye ve Litvanya Ekonomilerinin Enflasyon Oranlarının Değerlendirilmesi

Krizin bir diğer temel makroekonomik göstergesi ise enflasyondur. Kriz makro ekonomik göstergelerden enflasyonda olumlu algılanabilecek etkide bulunmuştur. Gelişmiş ülke finansal piyasalarında başlayarak 2008 yılı son çeyreğinden itibaren tüm dünya ülkelerini kapsayacak şekilde derinleşen küresel ekonomik kriz, hem talep hem de maliyet boyutlu aşağı yönlü baskı sonucu bütün dünyada olduğu gibi Türkiye ve Litvanya ekonomisinin enflasyon oranında azaltıcı etkide bulunmuştur(Aras, 2010). Tablo 1.3 ve Şekil 1.24'de Türkiye ve Litvanya ekonomisinin son on yıllık dönemdeki enflasyon oranları sunulmuştur.

Tablo 1.3: 2003-2013 Dönemi Türkiye ve Litvanya Ekonomisinin Enflasyon Oranlarının Gelişimi (%)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
TÜRKİYE	25,3	8,5	8,1	9,5	8,7	10,4	6,2	8,5	6,4	8,8	7,4
LİTVANYA	-1,1	1,2	2,7	3,8	5,8	11,1	4,2	1,2	4,1	3,2	1,2

Kaynak: Eurostat ve IMF verileri kullanılarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

Enflasyonda yaşanan sert düşüşte iç ve dış talep şartlarındaki hızlı daralmanın yanı sıra emtia fiyatlarındaki gerilemeler ve mali önlemler çerçevesinde yapılan vergi oranlarındaki indirimlerin etkisi olmuştur. Ayrıca küresel krizin iş gücü piyasası üzerindeki olumsuz etki sebebiyle yurtiçi talep de hızla gerilemiştir. Bu bağlamda, ekonomi faaliyetlerdeki yavaşlama eğilimi derinleşirken, toplam talep şartlarının enflasyonu düşüş yönlü katkısı belirgin biçimde artmıştır (TCMB, 2009).

Şekil 1.24: Türkiye ve Litvanya Ekonomisinin 2003-2013 Dönemi Enflasyon Oranlarının Gelişimi

Kaynak: Eurostat ve IMF verileri kullanılarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

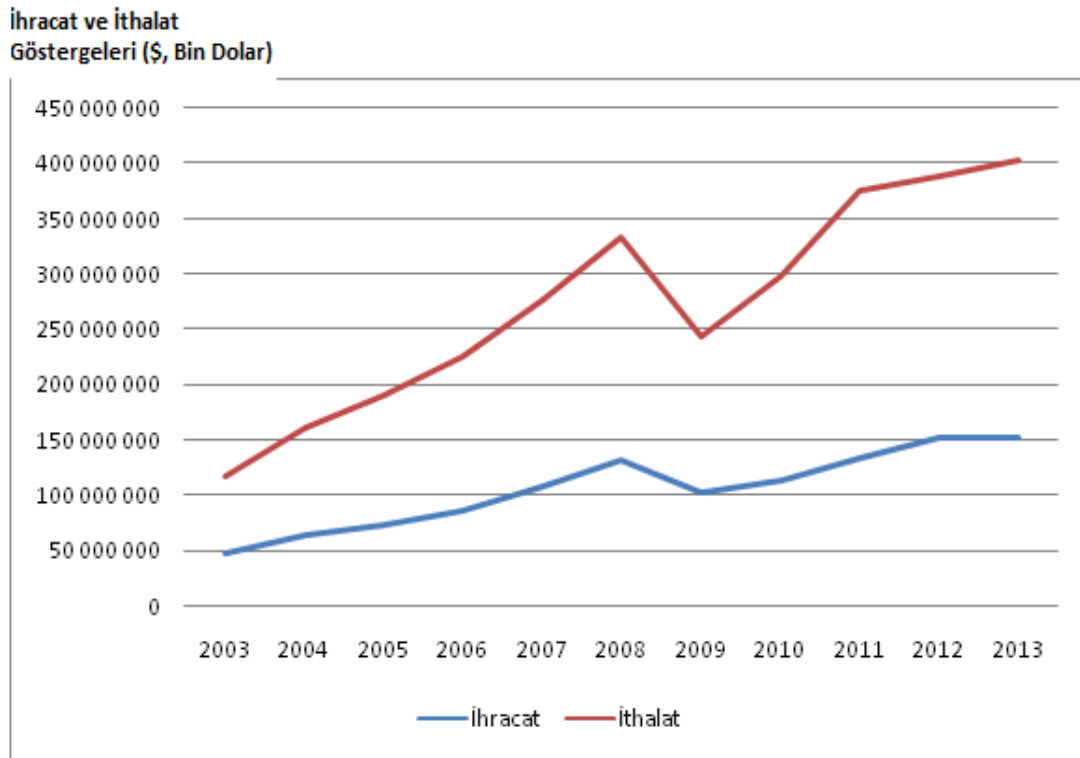
Tablo 1.3 ve Şekil 1.24’de görüldüğü gibi, 2001 Kasım krizinden sonra uygulanan politikalar sonucu özellikle 2003 yılından sonra tek haneye inen enflasyon oranları 2008 yılında bir önceki yıla göre %1,7 oranında artarak %10,4 seviyesine yükseldiği gözlemlenmiştir. Ancak bu dönemden sonra %10 bandının altında bir trende yani tekrar tek haneli rakamlara sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 1.3 ve Şekil 1.24’de görüldüğü gibi, Litvanya ekonomisinde ise 2003-2008 yılları arası enflasyon oranında kademeli olarak yukarıya doğru bir artış trendi olduğu gözlemlenmiştir. Bu yükseliş on yıllık dönem içerisinde 2008 yılında taban yapmış %11,1 bandına ulaşmıştır. Bu yıldan sonra Litvanya ekonomisi enflasyon oranında kademeli olarak bir düşme eğilimi başlamıştır. Bank of Lithuanian (2013)’a göre, böyle bir düşüşün sebebi olarak; gıda ve yakıt fiyatlarındaki düşüş, ısı enerjisi ve petrol fiyatlarındaki azalmanın etkili olduğu söylenmiştir.

3.3.5. Türkiye ve Litvanya Ekonomilerinin Dış Ticaret Oranlarının Değerlendirilmesi

Krizin Türkiye'yi derinden etkilemesinin bir nedeni de kriz öncesi ihracatın %72'lik kısmının, Avrupa ve ABD'ye yapıyor olmasıdır. Krizle birlikte bu ülkelerde yaşanan talep daralması, Türkiye'nin ihracatını ve üretimini derinden etkilemiştir. Çünkü bu ülkelerde ekonomik durgunluğa girip reel gelirlerinin düşmeye başlamasıyla birlikte, bu ülkelerin ithalat talebi dolayısıyla Türkiye'nin de ihracatı düşüş göstermiştir (Göçer, 2012: 23). Şekil 1.25'de Türkiye Ekonomisinin 2003-2013 döneminde ihracat ve ithalat verileri sunulmuştur.

Şekil 1.25: 2003-2013 Dönemi Türkiye Ekonomisinin İhracat ve İthalat Rakamlarının Gelişimi (Bin Dolar)

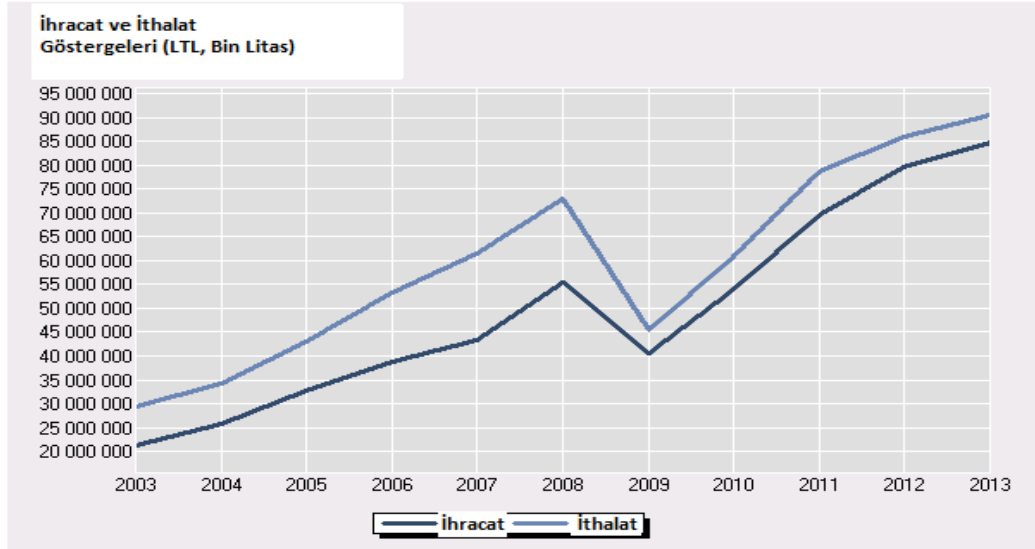

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

Litvanya Baltık ülkeleri arasında en büyük ihracat payına sahip olan ülkedir. Kriz öncesinde yükselme trendine sahip olan Litvanya ekonomisi kriz esnasında bu yükselişi AB'deki talep daralması sebebiyle sekteye uğramıştır. Ancak kriz sonrası dönemde ihracat Litvanya ekonomisi için önemli bir gösterge olduğu gözlemlenmiştir

(Balticexport, 2014). Şekil 1.26'de Litvanya ekonomisinin 2003-2013 döneminde ihracat ve ithalat verileri sunulmuştur.

Şekil 1.26: 2003-2013 Dönemi Litvanya Ekonomisinin İhracat ve İthalat Rakamlarının Gelişimi (Bin Litas)

Kaynak: Lithuanian Statistic Office verileri kullanılarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

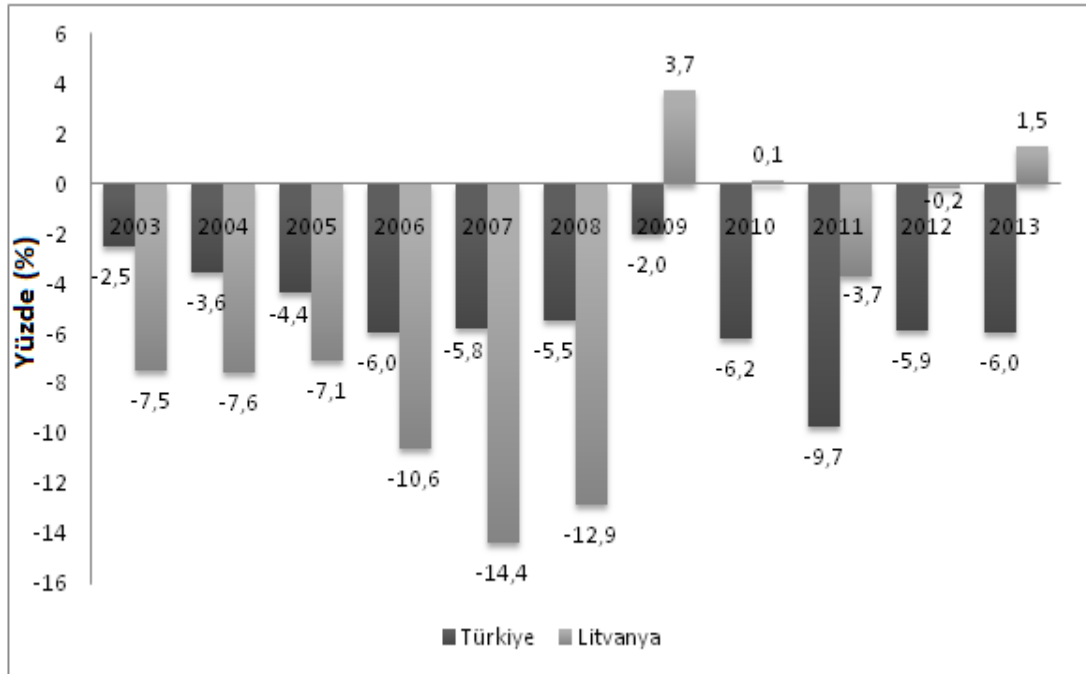
3.3.6. Türkiye ve Litvanya Ekonomilerinin Cari Açıklarının Değerlendirilmesi

Cari işlemler dengesi bir ülkenin makro ekonomik verimliliğini ortaya koyan en önemli göstergelerden biridir. Bu gösterge ülkenin ekonomik olarak hangi güzergâhta olduğunu saptamamız açısından önemli bir yere sahiptir. Bu yüzden alınacak kararların ve yapılacak tahminlerin biçimlenmesi bağlamında ciddi bir yeri vardır. Bu anlamda Cari İşlemler Dengesi/GSYİH oranının dikkat alınması gerekmektedir. Bu oranda meydana gelen artışlar ekonomide belirsizlik ortamına zemin hazırlamaktadır. Bundan dolayı, bu oranlama da meydana çıkan önemli değişiklikler takip edilmeli ve buna sebep olan sorunları önleyebilmek için tedbirler alınması gerektiğinin önemi üzerinde durulmuştur (Erdoğan ve Bozkurt, 2009).

Türkiye ekonomisi cari açık yönünden incelediğinde; Türkiye ekonomisinde tespit edilen büyümeden dolayı cari açığa artış gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Bu durum üretimin ithal ara mallara bağımlı olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Ayrıca

Türkiye’de cari açığın en belirgin göstergesi dış ticaret açığıdır. Bu açık otomobil ithalatından çok montaj sanayisi gelişmiş ülke olarak ithal edilen ara ve sermaye malı ithalatı kaynaklı olduğu savunulmuştur. Bir diğer önemli ithalat kalemi ise enerjidir. Özellikle petrol ve doğal gaz ithal edilmesi dış ticaret açığını önemli düzeylerde artırmış, bunun da cari açığı ciddi boyutlarda tetiklediği tespit edilmiştir (Erdoğan ve Bozkurt, 2009). Şekil 1.27’de, 2003-2013 döneminde Türkiye ve Litvanya ekonomisinin cari açık oranları sunulmuştur.

Şekil 1.27: 2003-2013 Dönemi Türkiye ve Litvanya Ekonomisinin Cari Açık Oranlarının Gelişimi (Cari İşlemler Dengesi/GSYİH , %)

Kaynak: Eurostat, Tük ve TCMB verileri kullanılarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

Türkiye ekonomisini 2000-2001 krizinden sonra dış ticaretinde meydana gelen önemli gelişmeler ekonomik büyümesi üzerinde etkili olmuştur. Ancak ithalatı ihracatından daha fazla büyüyen ülke ekonomisinin cari açığın da her geçen yıl önceki yıllara nazaran artış gözlemlenmiştir. Bu artışın bir diğer nedeni ise yükselen petrol fiyatları olduğu tespit edilmiştir. Şekil 1.27’de anlaşıldığı üzere, 2008 küresel kriz etkisiyle ortaya çıkan talep daralması dış ticaret rakamlarını da etkilemiştir. Bu sebeple 2009 yılında Türkiye ekonomisinin cari açığı kriz önceki döneme göre bir azalış göstermiştir. Ancak kriz sonrası cari açık artışını sürdürmektedir.

Almanya Merkez Bankası cari açık sorununu, 2004 yılında AB'ye katılan sekiz ülke (Litvanya, Letonya, Estonya, Macaristan, Polonya, Slovakya, Slovenya, Çek Cumhuriyeti) ile ilgili olarak incelemiştir. Bu ülkelerde cari açığın ekonomik büyümeden kaynaklandığını ön görmüştür. Burada önemli olan nokta, bu etkinin cari açık için olumlu veya olumsuz yönde gitmesi büyük ölçüde ülkede üretim için gerekli hammaddelerin ve ara malların bulunup bulunması olduğu tespit edilmiştir (Yaman, 2011). Şekil 1.27'de anlaşıldığı üzere, Litvanya ekonomisi de dış ticaretin önemli bir kısmını özellikle AB ülkelerine yapmıştır. Ancak Litvanya ekonomisinde ithalatın ihracatı karşılama oranı düşük olması sebebiyle cari açık düzeyi yüksek seviyelerde seyrettiği gözlemlenmiştir. 2008 küresel krizinin AB ekonomisi üzerindeki küçültücü etkisi Litvanya ekonomisinin cari açığında azalma yönlü bir seyir izlemesine yol açmıştır.

3.3.7. Türkiye ve Litvanya Ekonomilerinin Bütçe Açıkları

Öte yandan, Türkiye'de ekonomik aktivitedeki daralmaya bağlı olarak vergi gelirlerinde azalma olurken, diğer taraftan iç talebi canlandırmak için alınan mali önlemler giderek artmaktadır. Bu nedenle bütçe açığı belirgin bir artışa girmiştir (Soylu, 2009: 263).

Litvanya ekonomisi, kriz döneminde avro bölgesine son katılan diğer ülkelerin aksine bütçe açıklarında ve kamu borçlarında ciddi oranda artış gerçekleşmiştir. Buna vergi gelirlerindeki farklılık ve ekonomik yapısının diğer ülkelere farklı olmasının sebep olduğu açıklanmıştır (Kuokstis, 2012: 5).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Son yüzyılda, ekonomik krizlerin yayılma sürecinin motor gücünü, küreselleşme olgusu ve bunun ile birlikte ülke grupları arasında hızla geliştirilen entegrasyon süreci olduğu görülmektedir.

Eski Doğu Bloğu ülkelerinin başlangıçta en önemli ticari partneri Rusya iken özellikle 1998 Rusya Ruble krizi sonrası, yönünü batıya çevirmiştir. AB'ye tam üyelikten sonra üye ülkelerle olan ekonomik ilişkileri önemli düzeylerde artmıştır.

Avrupa Birliği'nin genişleme süreciyle birlikte 2004 ile 2007 yılında aday olan Eski Doğu Bloğu ülkelerinde ekonomik olarak önemli gelişmeler sağlandığı gözlemlenmiştir. Batı Avrupa menşeli sermaye akımlarına ek olarak yatırımların artması, teknoloji transferi açısından ilerlemeler, AB fonlarından sağlanan yardımlar, AB ülkeleriyle yapılan ticaret miktarındaki artışlar, AB'nin getirdiği istikrarlı siyasi ve ekonomik yapı Eski Doğu Bloğu ülkelerinin özellikle 2004-2008 döneminde ekonomik büyümelerinde eski AB üyelerine nazaran daha yüksek bir büyüme kaydetmesini sağlamıştır.

2008 küresel kriz öncesi dönemde Türkiye ekonomisi içinde durum pek farklı değildi. Küresel kriz süreci öncesinde yani 2002 ile 2007 yılları arası Türkiye ekonomisi %7 oranında büyüme kaydetmiştir. Bu dönemdeki büyümenin sebebi olarak 2001 krizinden sonra uygulanan düşük kur yüksek faiz politikasının yaratmış olduğu, üretimde karşılığı bulunmayan sıcak para akımlarıyla oluşan talep yönlü bir büyüme olduğu analiz edilmiştir. Bu artışın en önemli kaynakları ise; özel kesim tüketim ve yatırım harcamalarının artışıdır. Bu dönemde gelişmekte olan en önemli sektörler finans (Bankacılık), hizmet, sanayi sektörü olduğu gözlemlenmiştir. Yine bu dönemde uygulanan düşük kur politikası sebebiyle ucuzlayan ihracat ötürü dış ticaret miktarında da önemli artışlar meydana geldiği gözlemlenmiştir. Ancak, bu dönemde aşırı büyümeden kaynaklanan cari açık önemli bir sorun haline gelmiştir. Bu dönemin bir diğer önemli olumsuz yönü ise istihdama dayalı bir büyüme gerçekleştirilememiş olmasıdır.

2008 küresel ekonomik krizi tüm dünyayı etkilerken AB'ye üye olan ve ayrıca sistematik değişim geçiren diğer ülkeler (Eski Doğu Bloğu ülkeleri) gibi Türkiye ekonomisini de etkiledi. Türkiye aynı zamanda AB'ye üye olmak isteyen ve AB ile Gümrük Birliği oluşturmuş (1996) bir ülke konumunda olması nedeniyle; birliğe son üye olan ülkelerle ortak ve farklı yönleri, krizin etkisi bakımından önem kazanmıştır.

Bu araştırmada, 2008 ekonomik krizinin AB'ye katılan Eski Doğu Bloğu ülkelerinin ve Türkiye'nin makro ekonomik etkileri incelenmiş oldukça ilginç sonuçlara ulaşılmıştır. 2008 krizi Eski Doğu Bloğu ülkelerinde ve Türkiye'de büyüme oranlarını negatife çevirirken sadece Polonya'da büyüme hızı düşmüş olsa da pozitif olmuştur.

Bu araştırmada, AB sürecine katılan Eski Doğu Bloğu ülkeleri birçok yönden benzer oldukları için bir grup olarak değerlendirirken örneklem olarak Litvanya seçilmiş ve Türkiye ekonomisi ile Litvanya ekonomisinin karşılaştırmalı analizi yapılmıştır.

Litvanya'nın seçilmesinin nedenleri:

- Litvanya ekonomisi SSCB'den bağımsızlığını kazanan ilk Doğu Bloğu ülkesi olması,
- Baltık ülkeleri arasında en büyük ekonomiye sahip olması,
- Serbest piyasa ekonomisine geçişinin diğer adı geçen ülkelere göre daha hızlı olması,
- AB'ye ekonomik olarak uyumu en hızlı gerçekleşen ülkelerden biri olmasıdır.

Avrupa Birliği'ne katılım aşamasında en önemli kıstas olan ülkelerin ekonomik yapısı ve ekonomik gelişmişlik düzeyi, bu karşılaştırmalı analizi yapma aşamasında önem arz etmektedir. Bu analizde görülmüştür ki; Litvanya ekonomisi hem reel sektörde hem finansal sektörde 2008 krizinden oldukça etkilenirken, Türkiye ekonomisi krizden reel sektör açısından etkilenmiş finansal sektör açısından pek fazla etkilenmemiştir. Bunun nedeni; Türkiye ekonomisinin yaşadığı 2001 krizinden sonra finansal sektörde yapılan iyileştirmeler olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak denilebilir ki; Avrupa Birliği, krize karşı aynı tepkileri veren ve hatta finansal sektörde daha dayanıklı gözükten Türkiye ekonomisi yerine Doğu Avrupa

ülkelerini tercih etmektedir. Bunun nedeni olarak (Dinç, 2012); Bu ülkelerin, istihdam piyasalarında iyi eğitilmiş(yüksek vasıflı) işgücünün varlığı, düşük ücrete razı işgücü, genişleyen pazara katkı yapmalarından dolayı eşit rekabet koşullarının oluşmasına yol açması, geniş teknolojik alt yapılarının varlığı, ekonomik büyümeleri yüksek olduğundan dolayı talebi artırmaları, nüfus bakımından küçük ülke olmaları sebebiyle birlik içerisinde siyasi statü bakımından söz haklarının pek fazla olmaması, coğrafi konum ve kültürel yakınlık gibi nedenlerin varlığı sayılabilir. Ancak, 2008 ekonomik kriz deneyimi, birliğe katılan Eski Doğu Bloğu ülkelerinin birliğe üyelik sürecinde ekonomik değerlendirmeleri yapılırken tarafsız davranılmadığının göstergesidir. Mevcut kriz, özellikle birbirilerine ekonomik entegrasyon ile bağlı olan ülkelerin nasıl derinden sarstığını gözler önüne sermiştir. Bu durumdan Avrupa Birliği’de gerek yapmış olduğu hızlı entegrasyonlarla gerekse genişleme süreçleriyle birlikte krizden gereken payını aldığı gözlemlenmiştir. Bunun sonucu olarak; özellikle 2008 krizinden sonraki süreçte, üye ülkeler arasında gevşek ekonomik ilişkiler oluşmaya başlamış, istikrarsızlık hali birlik içerisinde sermaye kaçışları yaşanmasına ve bununla birlikte ülke gruplarının büyüme oranlarının ciddi boyutlarda düşmesine yol açtığı görülmüştür. Ayrıca, krizin AB’ni derinden sarsması ve buna istinaden Doğu Bloğu Ülkelerini önemli ölçüde etkilemesi, bundan sonraki genişleme sürecinde yeni aday ülkelerin üyelik kriterlerinin daha ciddi denetimlere tabi olacağını göstermektedir. Ayrıca Türkiye’nin bu aşamada Eski Doğu Bloğu ülkeleriyle kıyaslandığında, yapması gereken işlemler olduğu görülmüştür. Bunlar; bilimsel ve teknolojik tabanı genişletmek (Buna yönelik AR-GE yatırımları), vasıflı iş gücü sayısını artırmak, yüksek eğitimli bireyler yetiştirmek gibi beşeri sermayeye yönelik yatırımlar yapmak üyelik sürecine ve ülke içerisindeki doğrudan yatırım oranlarına katkı yapacağı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, Ö. ve Özkan, B. (2009) “1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”, *Mevzuat Dergisi*, s. 136, Nisan.
- Adaçay, F.R. ve Polat, Ç. (2013) “Girişimciliği Etkileyen Faktörler ve E-Ticaret”, *ICE 5. Uluslar arası Girişimcilik Kongresi*, Kazakistan Almata.
- Akademik İktisat (30.07.2014) *Dışsal Büyüme Modelleri*, www.akademiktisat.net
- Akder, H., A. (2009) “Finansal Kriz ve Gıda Ürünleri Fiyatları”, *Ekonomik Sorunlar*, s. 9, ss. 27-38.
- Akdiş, M. (2002) “Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye: Finansal Krizler-Beklentiler”, Dış Ticaret Müsteşarlığı, *Dış Ticaret Dergisi*, s. 26, Ekim, ss:1-45.
- Akgüç, Ö. (2009) “Kriz Nedeni ve Çıkış Yolları”, *Muhasebe Finans Dergisi*, s. 42, Nisan.
- Aktan, C. C. ve ŞEN, H. (2002) *Ekonomik kriz : Nedenler ve Çözüm Önerileri*, Yeni Türkiye Dergisi, <http://tr.scribd.com/doc/53058964/EKONOM>, (Erişim Tarihi: 01.03.2014).
- Akpınar, T, A. (2009) *Türkiye’de Ekonomik Krizler-1946-1954 ve 1958 Krizi*, Sinestezi E Dergi, <http://sinestezi.wordpress.com/>, (Erişim Tarihi: 27.04.2014).
- Alatar, D.(2008)“Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Maliye Finans Yazıları*, s. 81(Ekim), ss. 75-86.
- Ankara Ticaret Odası (2005) *Krizlerin Tarihi Raporu*, <http://www.atonet.org.tr/>, (Erişim Tarihi: 27.04.2014).
- Arslan, Y. ve Kanık, B. (2012) *ABD Kira Enflasyonu ve Konut Fiyat Dinamikleri*, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, <http://www.tcmb.gov.tr/research/>, (Erişim Tarihi: 17.05.2014).
- Arslan, G. A. (2011) *OECD ve Petrol Krizi*, TUIÇ Akademi, Şubat, <http://www.tuicakademi.org/>, (Erişim Tarihi: 21.03.2014).
- Aras N. O. (2010) “Son Ekonomik Krizin Türkiye’de Enflasyon Hedeflemesi Etkisi”, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, c.2, s.2.
- Ardıç, H. (2014) *1994 ve 2001 Yılı Ekonomik Krizlerinin, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bilançosunda Yarattığı Hareketlerin İncelenmesi*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü: Ankara.

- Armstrong, H. ve Taylor, J. (2000) "Regional Economics and Policy", *Blackwell Publishers INC.*, 3rd Edition.
- Atamtürk, B. (2007) "Büyüme Teorileri ve IMF Politikaları", *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, c. 12, s. 1.
- Ateş, S. (1998) *Yeni İçsel Büyüme Teorileri ve Türkiye Ekonomisinin Büyüme Dinamiklerinin Analizi*, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler: Adana.
- Ay, A. ve Aydoğuş, O. (2009) "2008-2009(?) Küresel Krizi'nden Geçerken Türkiye Ekonomisi Üzerine Bazı Gözlem ve Değerlendirmeler", *TİSK Akademi Dergisi*, Özel Sayı: II, ss.27-49
- Barro, R.J. (1991), "Economic Growth in a Cross Section of Countries", *Quartely Journal of Economics*", 106(2); 407-443.
- Bakırtaş, İ. ve Tekinşen, A. (2004) *Dünya Savaşları ve Büyük Buhran Arasındaki Etkileşimin Ekonomi Politikası*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 12, s.84-100 , <http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr>, (Erişim Tarihi: 20.03.2014).
- Balticexport (25.04.2014) *The Foreign Trade of Lithuanian*, <http://balticexport.com/>
- Bank of Lithuanian (2013) *Lithuanian Economic Review*, November. http://www.lb.lt/lithuanian_economic_review, (Erişim Tarihi: 21.04.2014).
- Bank of Lithuania (13.06.2014), "About Us" , <http://www.lb.lt/about>
- BBC (2004) *Turkey Knocks Six Zero Off Lira*, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/> (Erişim Tarihi: 14.06.2014).
- BBC Türkçe (13.06.2014) *Litvanya 2015'te Euro'ya Geçiyor*, <http://www.internethaber.com/litvanya>.
- Bektaşoğlu, S. (2011) *Çek Cumhuriyeti Ülke Raporu*, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara.
- Bina, C. "Globalization, Value Theory and Crises", *Politic Economy , Crises and Development* , Ijobec Publication , April .2011 , London.
- Bicevska, A. (2013), *GDP Growth in Latvia, At 5.6%, The Fastest Growth in Europe; Growth to Moderate this year*, <http://www.macroconomics.lv/gdp-growth-latvia-56-fastest-europe-growth-moderate-year>, (Erişim Tarihi: 04.06.2014).

- Boran, Ş. ve Sevilmiş, G. (2012) ‘‘Küresel Gıda Krizi Korkutuyor’’, *İzmir Ticaret Odası AR-GE Bülten Sektörel*, Aralık.
- Börü, D. (2006) ‘‘Girişimcilik Eğilimi Marmara Üniversitesi İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma’’, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayın No:21.
- Buluş, A. ve Kabaklarlı, E. (2010)‘‘1929 Ekonomik Buhranı ve Son Dönem Global Krizin Karşılaştırılması’’, *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Sosyo Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, c. 13, s. 9, Nisan.
- Burnside, C., Eichenbaume, M. ve Rebelo, S. (2007) *Currency Crisis Models*, The New Palgrave: A Dictionary of Economics, 2 nd Edition.
<http://www.kellogg.northwestern.edu/faculty/rebelo/htm/currency%20crisis%20models%20Ed>, (Erişim tarihi:16.03.2014).
- Cengiz, A. (2008) *1929 Ekonomik Krizi’ nin İstanbul’a Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim: İstanbul.
- CIA(Central Intelligence Agency) (13.06.2014) *The World Fact Book*,
<https://www.cia.gov/library/publications>
- Celasun, M. (2002) *2001 Krizi, Öncesi ve Sonrası: Makroekonomik ve Mali Bir Değerlendirme*, Economic Research Center VI. International Conference in Economics, 11-14 Eylül, Ankara, <http://content.csbs.utah.edu>, (Erişim Tarihi: 15.04.2014).
- Çağlı, E. (2004) ‘‘Kapitalizmin Krizleri ve Devrimci Durum’’, *Tarih Bilinci Yayınları*, Birinci Baskı, İstanbul
- Çakmak, U. (2007) *Para Krizi Modellerine İlişkin Bir Değerlendirme*, Ekonomik Yaklaşım Dergisi, s. 62, c. 18, <http://ekonomikyaklasim.org>, (Erişim Tarihi: 12.03.2014).
- Daily Markets (14.04.2014) *2000 Kasım-2001Şubat Krizi*
<http://www.dailymarkets.info>
- Damien, M. (2010) *In Pictures: Latvia Economy Reels in Recession*, BBC News, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8496925.stm>, (Erişim Tarihi: 04.06.2014).
- Davulis, G. (2013) ‘‘ Anti-Crisis Measures of Economic Policy in Lithuanian and Other Baltic Countries’’, *1st Annual International Interdisciplinary Conference*, 24-26 April, Azores, Portugal.

- Delice, G.(2003) *Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif*, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:20, Ocak-Haziran, 57-81.<http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi20/delice.pdf>, (Erişim Tarihi: 25.02.2014).
- Demir, F., Ermişoğlu, E., Karabıyık, A. ve Küçük, A. (2008) *ABD Mortgage Krizi, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Çalışma Tebliği*, Sayı: 3. <http://www.bddk.org.tr/>, (Erişim Tarihi: 17.04.2014).
- Demir, O. (2002) “Durgun Durum Büyümeden İçsel Büyümeye”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c. 3, s.1.
- Demir, Y. (2009) “1960-1980 Dönemi Türk-Arap Ekonomik İlişkileri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, c. 8, s.18-19, S.209-227, İzmir.
- Dinç, C. (2012) “Avrupa Birliği'nin Beşinci Genişleme Süreci: Ekonomik ve Siyasi Boyutu”, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, c. 12, s.1, ss.77-94, Ocak.
- Domar, D. E. (1946) “Capital Expansion, Rate of Growth, and Employment”, *Econometrica*, Vol: 14, No: 2, ss. 137-147.
- Ducharme, M, L. (1998)“Measuring Intangible Investment Main Theories and Concepts”, *OECD 1998 Organisation For Economic Co-Operation and Development*.
- Dudzinska, K.(2013) "The Baltic States's Success Story in Combating The Economic Crisis: Consequences for Regional Cooperation within The EU and With Russia", *The Polish Institute of International Affairs, Policy Paper*, N.6(54).
- Duman, E. (2011) *Krizlerin Anatomisi: 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizin Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Karaman
- DPT (2007) *AB Üyesi Ülkelerde ve Aday Ülkelerde Ekonomik Gelişmeler Raporu*, AB ile Gelişmeler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Eğilmez, M. ve Kumcu, E. (2009) “Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması”, *Remzi Kitabevi*,13.Basım, İstanbul.
- Eğilmez, M. (2013) *Altının Zamanı*, <http://www.paraborsa.net/i/altinin-zamani/> , (Erişim Tarihi: 23.05.2014).

- Eğilmez, M. (2014), ‘‘Türkiye’de Değişim Sosyo Ekonomik Analiz’’, Kendime Yazılar, <http://www.mahfiegilmez.com/2014/03/turkiyedeki-degisimin-sosyo-ekonomik.html>, (Erişim Tarihi: 14.06.2014).
- Ekodiyalog (21.03.2014) *1929 Büyük Ekonomik Buhranı*, <http://www.ekodialog.com/>
- Ekodiyalog (06.05.2014) *Mortgage Krizinin Nedenleri*, <http://www.ekodialog.com/>
- Ekonomi Araştırma Formu (2009) TÜSİAD, Koç Üniversitesi, Politika Notu 09-09, Eylül.
- Emirkadı, Ö. (2005) ‘‘ Gelişmekte Olan Ülkeler ve Parasal Kriz Teorileri Üzerine Bazı Değerlendirmeler’’ , *Sosyo Ekonomi Dergisi*, Temmuz-Aralık, Sayı: 2.
- Enache, E., Vecbiu, C., Tudose, G. (2010) ‘‘Surpassing The Crisis and Resuming The Economic Growth-Main Objective of The Monetary Policy Promoted by The National Bank of Romania’’, *Romania Economic and Business Review*, Vol.5, No.3.
- En.slowakei (06.06.2014) *Slovakia lost the Title of The Car Industry Leader In Europe*, <http://en.slowakei-netz.de/174/2010-0047/slovakia-ne-lider-avtoprom-en.html>.
- Estonia.eu (03.06.2014) *A Dynamic Economy*, <http://estonia.eu/about-estonia/economy-a-it/a-dynamic-economy.html>.
- Erdoğan, E. (2011) *Ekonomik Krizin Nedenleri*, Altüst Dergisi, Köşe Yazısı, s.2, Haziran. <http://www.altust.org/2011/08/ekonomik-krizin-nedenleri/>
- Erdoğan, B. (2006) *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizler ve Finansal Kriz Modelleri*, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilimdalı: Kahramanmaraş http://kutuphane.ksu.edu.tr/e-tez/sbe/T00526/Bulent_Erdogan_TEZ.pdf, (Erişim Tarihi:12.04.2014).
- Erdoğan, S. ve Bozkurt, H. (2009) *Türkiye’de Cari Açığın Belirleyicileri: Magarch modelleri ile bir inceleme*, Finans Kulüp –Maliye Finans Yazıları, <http://www.finanskulup.org.tr/html/maliyefinans.html>, (Erişim Tarihi: 25.05.2014).
- Erdönmez, A. P. (2003) *Türkiye’de 2001 Yılındaki Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılandırma*, Bankacılık Dergisi, s:47. <http://www.tbb.org.tr>, (Erişim Tarihi: 15.04.2014).

- Erdönmez, A. P. (2009), ‘‘Küresel Kriz ve Ülkelere Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi’’, *Bankacılık Dergisi*, s. 68.
- Ertan, E. (2009) *1973 Krizi: Arz Şokumu? Düşen Kar Oranlarımızı?* EconAnadolu 2009: Anadolu Uluslar arası İktisat Kongresi’nde Sunulmuş Tebliğidir, Haziran, Eskişehir, <http://econ.anadolu.edu.tr/>,(Erişim Tarihi:13.03.2014)
- Ertekin, S, M. (2005) ‘‘Yenilik ve Ekonomik Büyüme İlişkisi’’, *Mevzuat Dergisi*, s. 92.
- Eruysal, E. (2014) *T.C Ekonomi Bakanlığı Emtia Raporu-Metaller ve Minareller*, <http://www.ekonomi.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 24.05.2014).
- European Economic Forecast (2011) *Avrupa Komisyonu Ekonomik ve Mali Konular Genel Müdürlüğü'nün 13 Mayıs 2011'de Yayınladığı EEF Spring 2011 Raporunun Geniş Özetidir*, Küresel Krizin AB Üyesi Ülke Ekonomilerine Etkileri ve Gelecek Döneme İlişkin Beklentiler", Ankara.
- Fleisher, B. M., Haizheng , Li-Min ve Zhao, M.Q. (2007) ‘‘ Human Capital, Economic Growth, and Regional Inequality In China’’, *Iza Discussion Paper*, No. 2703.
- Flood, R. ve MARİON, N. (1998) *Perspective On The Recent Currency Crisis Literature, Working Paper 6380*. <http://www.nber.org/papers/w6380>, (Erişim Tarihi:13.03.2014).
- Fischer, S. ve Dornbusch, R. (1998)‘‘Makro İktisat’’, *Akademi & McGraw-Hill Yayınları*, İstanbul.
- Gabarta A. (2011) "Polonya Ekonomisinin Avrupa Birliğine Girişinden 7 yıl Sonrası Durumun Bir Analizi (Çev. Muhammet Nergis)", *Mirovoei Natsionalnoe Hozyaystvo Dergisi*, NO: 3(18).
- Galbraith, J. K. (1984) ‘‘The Great Crash 1929’’, *A Pelican Book History Economics*, New Zealand.
- Göçer, İ. (2012) ‘‘2008 Küresel Ekonomik Krizinin Nedenleri ve Seçilmiş Ülke Ekonomilerine Etkileri: Ekonometrik Bir Analiz’’, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, s. 17.
- Güloğlu, B ve Altunoğlu, E, A. (2002) ‘‘Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri’’, *İstanbul Üniversitesi Siyasi Bilgiler Fakültesi Dergisi*, c. 27, Ekim.

- Harrod, F. R. (1939) "An Essay in Dynamic Theory", *The Economic Journal*, Vol: 49, No:193, ss.14-33.
- Hepşen, A. (2012) "Finansal Krizler Gayrimenkul Fiyat Endekslerin Oluşturulmasında kullanılan Yöntemler", *Sermaye Piyasası Dergisi*, Sayı: 10, ss.90-99.
- Hiç, M. (1994) *Büyüme ve Gelişme Ekonomisi* (gözden geçirilmiş ve genişletilmiş yeni baskı), Filiz Kitapevi, İstanbul.
- Hiç, M. (2009) *Küresel Ekonomik Kriz ve Türkiye*, Beykent Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Hubbard, R.G.(1994) "Money The Financial System and The Economy", *Columbia University, Addison Wesley Publishing, Columbia/ USA*.
- Işık, N. ve DUMAN, E. (2012) "1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c. 2, s. 1.
- İDP (İhracat Bilgi Platformu) (05.06.2014) "Macaristan", <http://www.ibp.gov.tr>
- İDP(İhracat Bilgi Platformu) (2012),"Litvanya Ekonomik Yapısı", <http://www.ibp.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 13.06.2014).
- (İKV)İktisadi Kalkınma Vakfı (2013) *Polonya- Krize Rağmen Büyüyen Ülke, Kriz Sözlüğü*, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, Yayın No: 263, ss.246, İstanbul.
- Index Mundi (2013) *Slovakia Economy Profile 2013*, <http://www.indexmundi.com>, (Erişim Tarihi: 06.06.2014).
- Investlithuania (2014) *ICT*, <http://www.investlithuania.com/en/sectors/ICT>, (Erişim Tarihi: 13.06.2014).
- Jones, C. I. (2001) *İktisadi Büyümeye Giriş* (Çev: Sanlı Ateş ve İsmail Tuncer), Literatür Yayınları, İstanbul.
- Kaderli, Y. ve Küçükkaya, H. (2012) "2008 Dünya Finansal Krizi Sonrası Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Gelişmelerin Bazı Ülkelerle Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 12, ss.85-96.
- Kar, M. ve Ağır,H.,(2006) "Türkiye'de Beşeri Sermaye ve Ekonomik İlişkisi: Eşbütünleşme Yaklaşımı ile Nedensellik Testi", 1926-1994", *Selçuk*

Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırma Dergisi, 6(11), ss. 51-68.

- Kara, M. ve Duruel, M. (2005) *Türkiye’de Ekonomik Büyümenin İstihdam Yaratmama Sorunu*, Sosyal Siyaset Konferansları 50. Kitap (Prof. Dr. Nevzat YALÇINTAŞ’a Armağan) İÜ. Yayın No:4599, İktisat Fakültesi Yayın No: 592, İstanbul.
- Karabulut, T. (2009) ‘‘Küresel Finansal Kriz ve Türk Dünyasının Makroekonomik Göstergelerine Etkisi: Türkiye ve Azerbaycan Örneği’’, *Dünyada Yeni Oluşumlar ve Türk Dünyası Uluslar arası Sempozyumu*, Hazar Üniversitesi, Bakü-Azerbeycan, 28-29 Mayıs.
- Karagül, M. (2003) ‘‘Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı’’, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, s.5, ss.79-90.
- Karataş, T. ve Ürkmez, E. (2013) *Küresel Kriz Sürecinde Altın Fiyatlarını Etkileyen Dinamikler*, International Conference on Euroasian Economies, <http://www.eecon.info/papers/714.pdf>, (Erişim Tarihi: 22.05.2014).
- Karluk, R., Tonus, Ö. ve Çatalbaş, N. (1999) ‘‘ Güneydoğu Asya Krizi Karşısında Türkiye’’, *Marmara Üniversitesi*, Yayın No: 640.
- Kavukçu, M. (2008) *Merkezi ve Doğu Bloğu Ülkelerinin Avrupa Birliği’ne Ekonomik Entegrasyonu: Çek Cumhuriyeti Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği ve Uluslar arası Ekonomik İlişkiler: Ankara.
- Kazgan, G. (2002) *1990 Sonrası Yıllarda Türkiye’de Krizler ve İşsizlik; Çalışanlar ve Sosyal Güvenlikleri için Çözümler Açısından Bir İrdeleme*, Galatasaray Üniversitesi, İstanbul.
- Keskin, Ü., H. (2004) *Ekonomik Krizlerde Küresel Güçler: 2001 Türkiye Ekonomik Krizi*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı: Isparta.
- Keyder, Ç. (1984) *Türkiye’ de ve Dünyada Yaşanan Ekonomik Bunalım*, Yurt Yayıncılık, Ankara.
- Kıymaz, T. (2011) *Gıda Fiyatlarındaki Gelişmeler ve Düşündürdükleri*, 2011 Dünya Gıda Dergisi, <http://www.dunyagida.com.tr/haber.php?nid=2321>, (Erişim Tarihi: 19.05.2014).

- Kibritçioğlu, A. (2001) "Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969- 2001" *Yeni Türkiye Dergisi*, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, c. 1, s. 41, Eylül-Ekim, ss. 174-182.
- Kibritçioğlu, A. (1998) "İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri", *Ankara Üniversitesi Siyasi Bilgiler Fakültesi Dergisi*, c.53, No: 1-4, ss. 207-230.
- Kolsuz G. ve Yeldan E., A. (2014) *1980 Sonrası Türkiye Ekonomisinde Büyümenin Kaynaklarının Ayırıştırılması*, Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı:40, 2014/1 <http://calismatoplum.org/sayi40/kolsuz.pdf>, (Erişim Tarihi: 14.06.2014).
- Korkmaz, A.,Avsallı, H., Korkut, G.,Güner, H., Tetik, A.(2013) "Küresel Ekonomik Krizde Dünyada ve Türkiye'de İşsizlikle Mücadelede Uygulanan Politikalar: Başarılı ve Başarısız Ülkeler", *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, c. 5, Sayı: , ss. 113-125.
- Köse, S. (2002) "24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 İstikrar Programlarının Karşılaştırılması" DPT Planlama Dergisi DPT'nin Kuruluşunun 42.Yılı Özel Sayı.
- Kragmun, P. (2000) *İnroduction in Currency Crisis*, The University of Chicago Press, Chicago and Landon, 1-6. <http://www.nber.org>, Erişim Tarihi: 13.02.2014.
- Krugman, P. (2001) *The Return Of Depression Economics* (Çev. Neşenur Domaniç), (Birinci Basım), Litaratür Yayıncılık, İstanbul.
- Kuokstist, V. (2012) "Trust and Taxes: Estonian and Lithuanian Fiscal Performance During the Crisis", *APSA Annual Meeting*, August 30-September 2, New Orleans.
- Kübalı, V. (2000) "1994-1995 Meksika Krizi", *Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi*, s. 2, Ağustos.
- Lucas, R. E. J. (1988) "On the Mechanics of Economic Development, *Journal of Monatery Economics*, 22, ss. 3-42.
- Macys, G. (2012) "The Crisis and Economic Recovery in Baltic Countries", *International Journal of Humanities and Social Science*, Vol.2, No.19 (Special Issue-October 2012).

- Mayers, W., H. ve Kurbaova, G. (2009) ‘‘Küresel Ekonomik ve Mali Krizin Doğu Avrupa ve Orta Asya’da Gıda Güvencesi Üzerindeki Etkileri’’, *Background Paper For United Nations Conference on Social Impacts of Economic Crisis in Eastern Europe, Turkey and Central Asia*, Almaty, Kazakhstan, 7-8 December.
- Mishkin, F. S. (1996) *Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective*, Nber Working Paper Series, <http://www.nber.org/>, (Erişim Tarihi: 13.02.2014).
- Obstfeld, M. (1986) ‘‘Rational and Self-fulfilling Balance of Payments Crises’’, *The American Economic Review*, Vol: 76, No:1, ss. 72-80.
- Ok, S. (2008) *Ekonomik Büyüme ile İstihdam Arasındaki İlişkinin Zayıflama Nedenleri ve Bu İlişkinin Zayıflama Nedenleri ve Bu İlişkinin Güçlendirmesinde İşKUR’un Rolü*, Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İşkur Genel Müdürlüğü: Ankara.
- Oktar, S. ve Dalyancı, L. (2010) ‘‘ Finansal Kriz Teorileri ve Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Finansal Krizler, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c. 29, s.2, ss. 1-22.
- Özbek, O. (2009) *Küresel Krizin Dünya Ekonomisine Etkileri ve Geleceği*, İzmir Ticaret Odası Ar-Ge Bülten, Aralık, <http://www.izto.org.tr/>, (Erişim Tarihi: 17.04.2014).
- Özer, M. (1999) *Finansal Krizler, Piyasa Başarısızlıkları ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar*’, Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, No: 1096, Eskişehir.
- Öztürk, S. ve Gövdere B. (2010), ‘‘Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri’’, *Süleyman Demirel Fakültesi İ.İ.B.F Dergisi*, c.15, s. 1.
- Öztürk, S. ve Özyakışır, D. (2005) *Türkiye Ekonomisinde 1980 Sonrası Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin GSMH, Dış Ticaret ve Dış Borçlar Bağlamında Teorik Bir Değerlendirmesi*, *Mevzuat Dergisi*, s. 94, Ekim, <http://www.mevzuatdergisi.com/>, Erişim Tarihi: 28.04.2014.
- Öztürk, F. (2011) *Yeni Bir Gıda Krizi Geldi*, <http://www.dunyabulteni.net/haber/148433> (Erişim Tarihi: 20.05.2014).

- Parasız, İ.(1996) *Kriz Ekonomisi Hiperenflasyon ve Yüksek Enflasyonla Mücadelede Ünlü İstikrar Politikaları ve 5 Nisan Kararları*, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa.
- Parasız, İ. (1997) *Modern Büyüme Teorileri*, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa.
- Parasız, İ. (2003) *Ekonomik Büyüme Teorileri*, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa.
- Parlakyıldız, M, F. (2011) *Fikrî Mülkiyet Haklarının Ekonomik Büyümeye Etkileri: G8 Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı: Adana.
- Pekin, T. (1991) *Ekonomiye Giriş*, Bilgehan Matbaası, İzmir.
- Pusti, M. (2013) *Krizlerin Anatomisi ve Türkiye’ de 2001-2008 Finansal Ekonomik Krizler Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı: Ankara.
- Racickas, E ve Vasiliauskaite, A. (2010) ‘‘Global Financial Crisis and Its Impact On Lithuanian Economy’’, *Kaunas Tecnology University Economic and Management, ISSN: 1822-6515*.
- Rodrik, D. (2009), ‘‘The Turkish Economy After The Crisis’’, *Türkiye Ekonomi Kurumu*, Discussion Paper, s. 9, Aralık.
- Romer, P.M. (1986), ‘‘Increasing Returns and Long Run Growth’’, *Journal of Political Economy*, 94(5), 1002-1037.
- Rothbard, M. N. (2000) *American’s Great Depression*, Ludwig von Mises İnstitute, Edition: 5, Auburn,Alabama, <http://mises.org/rothbard/agd.pdf>, Erişim Tarihi: 21.03.2014.
- Sarıaslan, H. (1978) *Ekonomik Büyüme ve Eğitim*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, c. 11, s. 1, <http://dergiler.ankara.edu.tr/>, (Erişim Tarihi:01.05.2014).
- Saygılı, Ş. , Cihan, C. ve Yurtoğlu, H. (2002), ‘‘Türkiye Ekonomisinde Sermaye Birikimi, Büyüme ve Verimlilik: 1972-2000’’, DPT Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Yayın No: DPT. 2665.
- SEB (2013) *Lithuanian Macroeconomic Review*, Newsletter, <https://www.seb.lt/sites/>, Erişim Tarihi: 26.05.2014.
- Seeurope (07.06.2014) *Romania Economy Outlook*, <http://www.seeurope.net/>

- Solow, M.R. (1956), ‘‘A Contribution to The Theory of Economic Growth’’, *The Quartely Journal of Economics*, Vol.70, No:1, pp.65-94.
- Soranlar D., M. (2012) ‘‘ Macaristan Ekonomisi ve Türk-Macar Ekonomik ve Ticari İlişkileri’’ , *Konferans Konuşma Metni*, T.C. Budapeşte Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği. Budapeşte.
- Soylu, H. (2009), ‘‘Global Krize Karşı Politika Önlemleri ve Türkiye’’, *Maliye Dergisi*, s. 157, Temmuz-Aralık.
- Statistics of Lithuania (12.06.2014), *Foreign Trade in Lithuania*, <http://www.stat.gov.lt/>
- Şen, F. (2007) *Büyüme ve Dış Ticaret İlişkisi: Türkiye Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı: İzmir.
- Şen, A. (2006) *Parasal Krizlere Neden Olan Faktörler: Türkiye Analizi*, Akademik Bakış Uluslar arası Hakemli Sosyal Bilimler E-dergisi, s. 9, ss.6, <http://www.arastirmax.com/system/files/dergiler/>, (Erişim Tarihi: 20.03.2014).
- Şimdi, H. (2013), ‘‘AB Üyeliği Eski Doğu Blok’u Ülkelerinin Dış Ticaret Yapısını Nasıl Dönüştürdü? Bulgaristan Örneği’’, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, c.1, s. 3.
- Taban, S. (2011) *Küresel Kriz Öncesi ve Sonrası Dönemde Türkiye’de Ekonomik Büyümenin Dinamikleri*, *SETA Vakfı*, Sayı: 37. <http://file.setav.org/>, (Erişim Tarihi: 20.04.2014).
- Taban, S. (2013) *İktisadi Büyüme*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı (15.06.2014) *Gümrük Birliği*, <http://www.ab.gov.tr/>
- TCMB (2009) *Enflasyon Raporu 2009-III*, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası: Ankara.
- TEPAV (2014) ‘‘2007-2008 Küresel Finans Krizi ve Türkiye: Etkiler ve Öneriler’’, *Küresel Kriz Çalışma Grubu*, Politika Notu, ss. 2.
- The Baltic Course (2012) *Analytics, Economics, GDP, Latvia, Markets and Companies*, <http://www.baltic-course.com/eng/analytics/?doc=54355>, (Erişim Tarihi: 04.06.2014).
- Tonak, E. A.(2009) ‘‘ Krizi Anlarken’’ , *Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, s. 20, c. 1.

- Tuncer, İ. ve Özüğür, Y. (2004) *Türkiye Ekonomisinde Büyüme ve Sektörel Üretkenlik Analizleri: Bölgesel Karşılaştırmalar 1980-2000 Bilimsel Araştırma Projesi*, Mersin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, , No: BAP-İİBF İB(İT) 2003-1, <http://www.tek.org.tr/>, (Erişim Tarihi: 14.06.2014).
- Turan, Z. (2005) *Türkiye Ekonomisinde Kasım 2000-Şubat 2001 Krizleri* , Tühis Dergisi, c. 19. Erişim Tarihi: 04.04.2014.
- Turan, Z. (2011) , ‘ ‘Dünyadaki ve Türkiye’deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi’’, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 4, s. 1 ss.56-80, <http://iibfdergi.nigde.edu.tr/>, (Erişim Tarihi: 10.03.2014).
- TÜİK (2013) *Hane Halkı İşgücü Araştırması Bölgesel Sonuçlar 2013*, http://www.tuik.gov.tr/jsp/duyuru/upload/yayinrapor/HIA_2013.pdf, (Erişim Tarihi: 14.06.2014).
- Uğurlayan, B. (2010) *Cumhuriyet Tarihine Damgasını Vuran Krizler*, Milliyetblog, Köşe Yazısı, <http://blog.milliyet.com.tr/cumhuriyet-tarihine-damgasini-vuran-krizler/Blog/?BlogNo=238463>, (Erişim Tarihi: 09.03.2014).
- Ural, M. (2003) ‘ ‘Finansal Krizler ve Türkiye’’, *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, c. 18, s. 1, ss.11-28.
- U.S Department of State (28.04.2014) *Background Note: Lithuanian*, <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/53>
- U.S. Department of State (12.06.2014) *U.S. Relations with Lithuania*, <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5379.htm>
- USA TODAY (2006) *Hungary Faces Enormous Economic Hurdles*, http://usatoday30.usatoday.com/money/world/2006-06-22-hungary-usat_x.htm,(Erişim Tarihi: 05.06.2014)
- Uygur, E. (2001) *Krizden Krize Türkiye: 2000 ve 2001 Şubat Krizleri*, Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni, <http://www.tek.org.tr/>, (Erişim Tarihi: 01.03.2014).
- Ünal, A. ve Kaya, H. (2009) ‘ ‘Küresel Kriz ve Türkiye’’, *Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi*, Şubat, İstanbul.

- Vilkas, E. (1997) *Experience and Challenges of Privatisation in Lithuanian Working Papers*, Warsaw School of Economics, World Economy Research Institute, Centre for International Comparative Studies, Ausgabe 177 von.
- Yaman, K. (2011) ‘‘Cari Açık Problemlerinin Türkiye Ekonomisi Açısından Değerlendirilmesi Riskler ve Sonuçlar’’, *Türkiye Ekonomisinin Dinamiklerinin Politika Arayışları-Gazi Üniversitesi Ekonomik Yaklaşım Kongre Dizisi VII Kongre Bildirisi*, 22-23 Aralık.
- Yardımcı, P. (2006) ‘‘İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye Ekonomisinde İçsel Büyümenin Dinamikleri’’, *Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F Dergisi*, s.10.
- Yardımcı, P. (2008), ‘‘Türkiye’de Beşeri Sermaye Birikimine Dayalı AK Tipi İçsel Ekonomik Büyümenin Var Modeli ile Analizi (1950-2000)’’, *Maliye Dergisi*, s. 155, Temmuz- Aralık.
- Yeldan, E. (2008) *Küresel Krizden Somut Dersler*, Ekonomi Politik, Cumhuriyet Gazetesi, Köşe Yazısı. 24 Eylül 2008, <http://yeldane.bilkent.edu.tr/Yeldan> (Erişim Tarihi: 15.04.2014).
- Yıldırım, S. (2010) ‘‘ 2008 Yılı Küresel Ekonomik Krizinin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri’’, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı:12, ss. 47-55.
- Yükseler, Z. (2009) *Türkiye’de Kriz Dönemlerinde Ekonomik Gelişmeler ve Ödemeler Dengesi Uyumu*, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Temmuz, <http://www.tcmb.gov.tr/>,(Erişim Tarihi: 28.04.2014).
- Yürekli, Ö. (2004) *Ekonomik Krizler Açısından Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri ve Türkiye Örneği*, Yüksek Lisans Tezi Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı: Isparta.
- Zaman, G., Georgescu, G. (2009) ‘‘The Impact of Global Crisis on Romanian’s Economic Development’’, *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, 11(2).

İNTERNET ADRESLERİ

<http://www.worldbank.org>

<http://www.tuik.gov.tr>

<http://www.ekonomi.gov.tr>

<http://www.bea.gov/national/>

<http://www.stat.gov.lt/>

<http://www.imf.org/>

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

<http://www.goldprice.org>

<http://www.ekodialog.com/>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Ali ÇELİK
Doğum Yeri ve Tarihi : Mazgirt/ TUNCELİ/ 03.10.1988

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı ve Vytautas Magnus University, Department of Economy (Litvanya)
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Çalıştığı Kurumlar : Spring Hill Suit, Virginia Beach (USA)

İletişim

E-posta Adresi : alicelik6209@gmail.com
Tarih : 01.07.2014